

La Successió en les Empreses Familiars

Dret de Successions

Oriol Galí Solé

25/05/2016

Tutor: José Luis Linares Pineda

INDEX

ABREVIATURES	1
INTRODUCCIÓ	2
PRIMERA PART	4
1. LA SUCCESSION EN GENERAL I LA SUCCESSION EN L'EMPRESA FAMILIAR.....	4
1.1 La successió en general	4
1.1.1 La successió en la tradició romana.....	4
1.2 La successió en l'Empresa Familiar	5
1.2.1 Concepte d'Empresa Familiar	5
1.2.2 La família Empresària Catalana	8
1.2.3 La continuïtat en l'Empresa Familiar	9
1.2.4 L'Empresa Familiar i la seva problemàtica.....	12
1.2.5 Transmissió en l'Empresa Familiar.....	15
1.2.5.1 La transmissió de l'Empresa <i>mortis causa</i>	16
1.2.5.2 Transmissió de l'Empresa <i>inter vivos</i>	17
1.2.6 Diverses solucions alternatives i els instruments i òrgans reglamentadors dels conflictes a l'Empresa Familiar (òrgans propis de l'empresa familiar)	17
1.2.6.1 El protocol familiar	17
1.2.6.1.1 Antecedents de la figura	17
1.2.6.1.2 Definició de Protocol Familiar	19
1.2.6.1.3 Beneficis col·laterals	24
1.2.6.1.4 Tipus de pactes dins del Protocol Familiar	25
1.2.6.1.4.1 Els pactes Extraestatutaris o Parasocials	25
1.2.6.1.4.1.1 Definició.....	26
1.2.6.1.4.1.2 La regulació dels pactes parasocials en la Proposta del Codi Mercantil	27
1.2.6.1.4.1.3 Classes	28

1.2.6.1.4.1.4 Naturalesa.....	29
1.2.6.1.4.1.5 Preguntes rellevants.....	29
1.2.6.1.4.1.6 Efectes de la recent jurisprudència del Tribunal Suprem	31
1.2.6.1.4.1.7 Conclusions dels pactes parasocials	33
1.2.6.1.5 Publicitat del protocol familiar <i>El Reial Decret 171/2007, de 9 de febrer...</i>	33
1.2.6.2 El Consell de família	35
1.2.6.3 L'assemblea familiar	36
1.2.6.4 Conclusions generals	36
1.2.7 Resolució de conflictes en les empreses familiars	37
1.2.7.1 Sistema d'arbitratge.....	37
1.2.7.2 Sistema de mediació.....	39
1.2.7.2.1 La mediació com a sortida del conflicte.....	40
1.2.7.2.2 Els avantatges en l'Empresa Familiar dels principis de la mediació.....	41
1.2.7.2.3 La mediació en l'elaboració del protocol familiar i en les reunions de l'assemblea familiar i el consell de família	42
1.2.8 Consells per millorar la successió en l'empresa familiar	43
SEGONA PART	45
2. ELS PACTES SUCCESSORIS EN GENERAL I ELS HERETAMENTS COM A MECANISME SUCCESSORI TRADICIONAL EN L'EMPRESA FAMILIAR AGRÀRIA.....	45
2.1 Els pactes successoris en general	45
2.1.1 Marc històric	45
2.1.2 Els precedents legislatius catalans: La compilació de 1960.....	45
2.1.3 Dret de successions a Catalunya: llibre IV del Codi Civil de Catalunya	46
2.1.4 Els pactes successoris en el projecte de llei del llibre IV del Codi Civil de Catalunya	47
2.1.4.1. Concepte de pacte successori	49
2.1.4.2 Característiques dels pactes successoris.....	51

2.1.4.3	Naturalesa dels pactes successoris	51
2.1.4.4	Forma dels pactes successoris. Requisits formals	52
2.1.4.5	Publicitat dels pactes successoris	53
2.1.4.5.1	Constància dels pactes successoris al Registre General d'Actes d'Última Voluntat.....	53
2.1.4.5.2	Constància dels pactes successoris al Registre de la Propietat.....	54
2.1.4.5.3	Constància dels pactes successoris al Registre Mercantil	54
2.1.4.5.3.1	Pactes inscripibles en el Registre Mercantil, amb eficàcia davant de tercers	54
2.1.4.5.4	Constància al llibre registre de socis o el llibre d'accions nominatives	55
2.1.4.5.5	Conclusió.....	56
2.1.4.6	Ineficàcia dels pactes successoris.....	56
2.1.4.6.1	La nul·litat dels pactes successoris.....	56
2.1.4.6.1.1	Causes de nul·litat de ple dret dels pactes successoris	56
2.1.4.6.1.2	Causes d'anul·labilitat dels pactes successoris.....	57
2.1.4.6.1.2.1	Causes d'anul·labilitat de les disposicions contingudes en pacte successori	58
2.1.5	Els pactes successoris i l'empresa familiar	59
2.1.5.1	Significat dels pactes successoris en l'empresa familiar i els seus efectes	59
2.1.5.2	Quines implicacions té, o pot tenir la utilització dels pactes successoris?	60
2.2	Els heretaments com a mecanisme successori tradicional en l'empresa familiar agrària .	60
2.2.1	Concepte d'Empresa Familiar Agrària.....	61
2.2.2	Els heretaments	62
2.2.2.1	Els heretaments en la tradició romanística	62
2.2.2.2	Els heretaments en la Compilació de 1960	63
2.2.2.3	Els heretaments en el Codi de successions de 1991	67
2.2.2.4	Actual regulació dels heretaments: Llibre IV.....	70
2.2.2.4.1	Característiques dels heretaments	72

2.2.2.4.2 Tipus d'heretaments	73
2.2.2.4.3 Efectes de l'heretament	76
2.2.2.4.4 Diferències entre els heretaments en el CS i l'actual CCCat	78
TERCERA PART	80
3. ELS PACTES SUCCESSORIS D'ATRIBUCIÓ PARTICULAR COM A EINA DE SUCCESSIÓ EN L'EMPRESA FAMILIAR D'AVUI EN DIA	80
3.1 Els pactes successoris d'atribució particular	80
3.1.1 Modalitats.....	82
3.1.2 Efectes dels pactes successoris d'atribució particular (431-30 CCCat)	85
3.1.3 El protocol familiar, els pactes parasocials i prematrimonials en la seva possible unitat instrumental amb els pactes successoris d'atribució particular	86
3.1.4 El causant atorgant del pacte	87
3.1.4.1 Capacitat de l'atorgant	87
3.1.4.2 Poder de disposició. El consentiment de l'atorgant del pacte.....	88
3.1.5 L'afavorit. Efectes <i>inter vivos</i> i <i>post mortem</i>	89
3.1.5.2 Efectes <i>post mortem</i>	90
QUARTA PART.....	92
4. EXEMPLES CONCRETES DE CONFLICTES AL SI D'EMPRESSES FAMILIARS	92
4.1 Bodegas Freixanet.....	92
4.1.1 Conclusions.....	92
4.2 Empresa de ceràmica lladró	93
4.2.1 Conclusions.....	93
4.3 Conclusions generals.....	93
CONCLUSIONS	95
BIBLIOGRAFIA.....	100
ANNEXOS	103

ABREVIATURES

CC/ Codi Civil

CCCat/ Codi Civil de Catalunya

EF/ Empresa Familiar

PF/ Protocol Familiar

CDCC/ Compilació de Dret Civil Especial de Catalunya

STS/ Sentència del Tribunal Suprem

Art. / Article

CS/ Codi de Successions

RD/ Reial Decret

INTRODUCCIÓ

L'objectiu d'aquest treball és estudiar la successió en les empreses familiars, és a dir, la continuïtat de l'empresa traduïda en el procés successori. El treball consta de quatre parts:

La primera fa referència al concepte de successió en termes generals, als orígens romans de bona part del Dret successori català (amb l'excepció significativa de les formes de successió contractual) i als problemes plantejats més rellevants que es pot trobar un empresari per la successió en l'empresa familiar, acompanyats amb una sèrie de consells i instruments per tal que la successió es fagi efectiva de manera satisfactòria.

La segona part se centrarà en els pactes successoris en general i en els heretaments com un mecanisme successori tradicional en l'empresa familiar agrària, fent un repàs històric, començant per la compilació de 1960, seguit del Codi de successions de l'any 1991 i acabant per l'actual Codi Civil de Catalunya, concretament el Llibre IV que fa referència a les successions. És a dir, més concretament, se centra molt particularment en la projectada reforma del règim de successió contractual a Catalunya que dissenya el projecte del Llibre IV, amb el que es pretén donar un gir substancial a la regulació típica dels heretaments, possibilitant l'estipulació dels pactes successoris dins del marc familiar. En definitiva aquesta segona part es divideix en dos subapartats: per una banda els anomenats pactes successoris en general i per una altra, els heretaments.

La tercera part consta del concepte dels pactes successoris d'atribució particular com a eina per ordenar la successió en les modernes empreses familiars és a dir, la novetat que presenta el Llibre IV del Codi Civil de Catalunya.

Finalment, la quarta part, tracta de l'estudi d'uns exemples concrets de successió, al si de les empreses familiars, acompanyat de les conclusions que s'en puguin extreure. Concretament els dos casos estudiats es tracta per una banda de les bodegas Freixanet i, per una altra, de l'empresa de ceràmica Lladró.

Un cop s'hagin explicat aquestes quatre parts es procedirà a extreure les conclusions de totes les explicacions dutes a terme durant el treball, seguit de la bibliografia, dividida, en els manuals utilitzats, els articles i comentaris i finalment la legislació corresponent. A mode de conclusió s'exposaran les pàgines web visitades.

L'interès que ha sorgit per analitzar (estudiar) la successió en les empreses familiars és que es tracta d'un tema que en l'actualitat es pot dir que pateix moltes dificultats i es tenia l'interès per esbrinar quines eren les possibles solucions per tal que la successió d'aquestes es pogues dur a

terme amb èxit. La frase en que es va pensar per realitzar aquest treball va ser: la primera generació crea l'empresa, la segona la manté i normalment la tercera la tanca. Per tant, va semblar molt interessant el perquè de dita frase i per això es va decidir dur a terme aquest escrit.

PRIMERA PART

En aquesta primera part, com ja s'ha dit anteriorment, l'objectiu és explicar el concepte de successió en termes generals, els orígens romans de bona part del Dret successori català (amb l'excepció significativa de les formes de successió contractual) i els problemes plantejats per la successió en l'empresa familiar (d'ara endavant, EF). Per concloure s'esmentarà una sèrie de consells i instruments per tal que la successió es fagi efectiva de manera satisfactòria.

1. LA SUCCESSION EN GENERAL I LA SUCCESSION EN L'EMPRESA FAMILIAR

1.1 La successió en general

Per definició, la successió és un procés dinàmic durant el qual els rols i les funcions del predecessor i el successor evolucionen independentment, en paral·lel, fins que es creuen i es trasplanten.¹ Per tant, es pot dir que aquesta, equival a la substitució de qualsevol de les persones implicades en una relació jurídica per una altra persona, amb la conseqüència que aquesta substitució no implica l'extinció de l'esmentada relació jurídica, sinó la seva subsistència. La mort de la persona física comporta que un munt de relacions jurídiques quedin sense titular o sense subjecte de la relació, i, per tant, sorgeix el problema de determinar com s'organitza la successió en la titularitat d'aquestes relacions jurídiques que afectaven a la persona ja morta, i, que, des d'aquest moment ve designada com a causant de la successió.

Una via que es pot donar és considerar els béns del difunt com a vacants, amb la natural conseqüència que pogués fer-los seus el primer ocupant. No obstant, una altra via seria considerar que des de la mort, la persona perd la titularitat de tots els seus drets, que revertirien en l'Estat o en qualsevol ens públic: això equivaldria a suprimir les successions per causa de mort. De forma paral·lela, l'article (d'ara endavant, art.) 33 de la Constitució estipula una tercera via reconeixent el dret a la propietat privada i a l'herència; en aquest sentit, cal afirmar que si es parteix de la protecció de la propietat privada, aquest fet comportaria l'existència de la successió per causa de mort en interès dels particulars.²

1.1.1 La successió en la tradició romana

Pel que fa a la successió romana, l'herència tenia un paper fonamental en la seva continuïtat; una herència entesa no solament com una transmissió patrimonial, sinó com un manteniment del poder i l'autoritat en un nou *paterfamilias*. A la mort del *paterfamilias*, la institució d'un successor (l'hereu) es convertia en un element essencial per evitar la disgregació de la família,

¹ Araya Leandro, Arnoldo. El proceso de sucesión en la Empresa Familiar y su impacto en la organización. TEC Empresarial (2012). Pàgina 30.

² Puig i Ferriol, Lluís i Roca i Trias, Encarna. Institucions del Dret Civil de Catalunya. Barcelona: Ed. Bosch, 1984. Pàgina 321.

defensar els seus membres i mantenir el patrimoni. Així, la successió romana implicava la substitució en una posició jurídica: el canvi del cap de la família (el *paterfamilias*) per un altre.

Aquest nou *paterfamilias* ocupava la mateixa situació que el causant i, una conseqüència d'aquesta institució, era l'adquisició del patrimoni hereditari del difunt. Per tant, una concepció clarament subjectiva, ja que l'adquisició de l'herència derivava de l'adquisició del títol d'hereu i aquesta concepció explica els principis del sistema successori romà: necessitat d'hereu, universalitat del títol d'hereu, incompatibilitat de títols successoris, prevalença del títol voluntari i perdurabilitat del títol successori. L'hereu, per tant, era l'eix central del sistema, és a dir, que un hereu que continuava la personalitat del causant, adquiria el seu *universum ius* i, s'encarregava de l'execució de l'herència.

En conclusió, a Catalunya, aquesta influència genèrica del dret romà és essencial en el dret successor a Catalunya, ja que va tenir la consideració de dret supletori fins a la Compilació de Dret Civil de Catalunya de 1960 (d'ara endavant, CDCC) que es mostra respectuosa amb aquesta tradició i encara ara es reconeix la seva importància com a part de la tradició jurídica catalana (art. 111-2 CCCat).³

Organització de la successió per causa de mort a Catalunya

De manera paral·lela, el Dret successori romà (com ja s'ha dit), tenia com a principi fonamental el de la continuïtat; implicava col·locar al successor en la mateixa posició jurídica que correspondria al causant ja mort, rebent el nom en els textos romans de *successió in ius defuncti o in universum ius*. En aquesta idea de la successió, el successor apareixia com a continuador de les relacions jurídiques transmissibles que activa o passivament pertanyien al causant i, per això es parla de continuïtat, perquè malgrat la mort d'una persona, no es perden les relacions jurídiques que li eren pròpies, sinó que passen al successor, les mateixes titularitats que corresponien al seu causant.⁴

1.2 La successió en l'Empresa Familiar

1.2.1 Concepte d'Empresa Familiar

Abans d'aprofundir en l'estudi de la continuïtat de la EF cal definir prèviament quin significat té. Així doncs, es pot definir el concepte d'EF quan, amb independència de la seva dimensió, el control del capital i la gestió d'aquest són en mans d'una família o d'un grup familiar. En

³ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 38 i 39.

⁴ Puig i Ferriol, Lluís i Roca i Trias, Encarna. Institucions del Dret Civil de Catalunya. Barcelona: Ed. Bosch, 1984. Pàgina 322 i 323.

aquestes EF, el procés de successió és un dels seus principals problemes, ja que moltes d'elles fracassen en quant a la seva continuïtat i creixement. L'EF té les mateixes característiques que qualsevol altra empresa, amb la diferència que empresa i família formen una unitat.⁵

Aquesta forma empresarial (empresa i família formen una unitat) ofereix diversos avantatges, motiu pel qual moltes empreses catalanes opten per aquesta opció. Alguns dels avantatges són: unes inicials aportacions reduïdes, una necessitat d'inversió relativament baixa, els avantatges competitius lligats a algun coneixement, entre altres. No obstant això, aquest mateix context familiar, és moltes vegades el principal focus de conflicte. Un dels majors entrebancs de l'EF, és doncs, la pròpia família.

En aquest sentit, les característiques de les EF són, entre d'altres, la capacitat de control que la família pot exercir sobre el capital, pel fet de posseir-lo tot o una part important d'aquest; la capacitat del control de la gestió de l'empresa i, finalment la seva vocació de continuïtat, ja que passa d'una generació a una altra, mitjançant la transmissió de la propietat i de la gestió.

Si es fa referència a la dimensió de les empreses, les EF es poden agrupar en: petites EF, generalment amb un únic establiment comercial; mitjanes EF, amb un o diversos establiments comercials i, grans EF, constituïdes com a hòlding familiar.⁶

Així doncs, sense el sistema de la família, l'EF s'entendria com una empresa bisistema, caracteritzada per la propietat i per l'empresa, igual que les demés empreses.

L'Empresa Familiar entesa com un trisistema

7

⁵ Martínez López, Raquel. La gestió de la empresa familiar. Treball de Final de Grau. Universitat de Jaén. Publicació el 8/7/2014. Pàgina 5.

⁶ Oberts a l'Empresa Familiar. Protocol per a la continuïtat de les pimes comercials. Confederació de Comerç de Catalunya, guies. Pàgina 6.

A continuació és farà una pinzellada sobre el concepte d'EF no entesa com un bisistema, sinó com a trisistema. En aquest sentit, a l'incorporar l'element diferenciador d'una EF a una empresa no familiar, és a dir, l'element de la família, es pot entendre aquesta com un trisistema, que la defineix com una institució jurídica, econòmica i social formada per una o més famílies i una empresa relacionada a través d'una iniciativa emprenedora de negoci per la qual la seva principal diferència és que, al tenir aquest element, la família, les decisions que es prenen són racionals, on predomina el sentiment; al contrari de les altres empreses on es prenen decisions econòmiques.

Encara que l'empresa i la família tinguin en comú que siguin institucions, sigui la primera de caràcter econòmic i la segona social, les dues tenen bastantes diferències. Les més clarificadores per distingir els dos sistemes són:

- L'empresa es basa en la racionalitat i l'eficàcia, mentre que la família és un sistema emocional.
- La missió principal de l'empresa és produir béns i serveis amb el que pugui obtenir rentabilitat. No obstant, per la família el seu objectiu principal és convertir els seus descendents en adults competents per un futur.
- Mentre que en l'empresa es parla de competència amb orientació i resultats i, possibles promocions, en EF es parla d'igualtat entre cada membre és a dir, que tots tinguin les mateixes possibilitats.
- Les relacions que es creen en l'empresa són de caràcter contractual i temporal, en canvi en EF solen ser relacions permanents.
- En quant al poder, en l'empresa, aquest resideix en l'autoritat que el directiu té sobre els altres empleats, en canvi, en la EF, el poder ve condicionat per criteris generacionals i d'ordre com l'edat o el sexe.

Per tant, la confluència d'aquests tres subsistemes condueix a un dels principals problemes associats en aquests casos, la consideració de l'empresa entesa com la font de diner de la família, fet que implica que els comptes de la companyia no es portin amb claredat i es confonin ambdós butxaques.

Respecte aquest problema de confusió de patrimoni, es poden destacar les aportacions de l'autor Peter Leach (1993)⁸ que suggereix dos possibles solucions: La primera és separar completament la vida familiar dels problemes laborals, on pot existir una gran dificultat degut als vincles

⁷ Martínez López, Raquel. La gestión de la Empresa Familiar. Treball Final de Grau. Universitat de Jaén. Facultad de Ciències Socials y Jurídiques. Publicació el 8/7/2014. Pàgina 6.

⁸ Leach, Peter. La Empresa Familiar. Ediciones Granica, Barcelona (1993).

efectius dins i fora del món empresarial. La segona consistiria en desenvolupar estratègies que ajudin a reconèixer i analitzar els problemes familiars i empresarials, per poder arribar a un equilibri entre els dos subsistemes. Per aconseguir-ho és recomanable l'entrada de nous directius a la companyia, aliens a l'empresa i, que es facin càrrec d'alguns dels assumptes del negoci, a part d'adaptar les mesures preventives oportunes i intentar portar a un bon ritme la successió amb el pas de diferents generacions per l'EF.

També es pot destacar com a possibles solucions a la confusió patrimonial, l'educació i la formació dels membres familiars, aconseguint no només millorar les seves aptituds, sinó canviar les actituds. Aquesta formació, hauria d'iniciar-se en la primera etapa, és a dir, quan es coneix que un membre de la família ocuparà el lloc en la firma.⁹

1.2.2 La família Empresària Catalana

A continuació, abans de fer qualsevol reflexió al voltant de la continuïtat de l'EF, cal definir, a grans trets, què és la família empresària i les seves principals característiques diferenciables de les seves EF. La família empresària és pot entendre com un fenòmen històrico-social generat a partir de la voluntat de conservar i ampliar el patrimoni empresarial mitjançant la transmissió de la totalitat dels seus béns empresarials als seus hereus, els quals adquireixen els drets i les obligacions morals de conservar-los i, si és possible, augmentar-los.

Aquest sistema socioeconòmic va acompanyat d'un sistema jurídic i legal que dóna suport a aquest fenòmen. Troba els seus orígens en una identitat pròpia catalana guiada a través del Dret Civil Català, el qual presenta coherència interna, origen científic i fonts pròpies per mantenir-se, esdevenint una institució, i senyal d'identitat d'una nació.

L'EF a Catalunya apareix com la seu i el símbol d'aquesta família empresària catalana, manté unes característiques especials i concretes des de principis del segle passat, essent una realitat viva en l'actualitat, donant origen a una sèrie de valors propis que han sabut transmetre a les següents generacions: des de l'emprenedor empresari cap a les generacions que li han anat succeint, passant, d'aquesta manera, de EF a una realitat de teixit empresarial català format per autèntiques famílies empresàries.

No és d'oblidar, tampoc, que sent característic dels catalans els anhels de millora i superació constants, buscant la prosperitat de la nostra nació, Catalunya presenta un conjunt EF caracteritzades per haver estat creades per aquelles persones emprenedores amb els trets

⁹ Rienda García, Laura i Pertusa Ortega, Eva María. Un marco teórico para la continuidad de la Empresa Familiar desde un punto de vista estratégico. Universidad de Alicante. Pàgina 355.

essencials assenyalats i que els han sabut transmetre de la millor manera, basant la transmissió del seu patrimoni en la transmissió dels seus valors.

Si per un moment se centra el tema en les famílies empresàries catalanes que han sabut fer el pas indicat, no és difícil afirmar que ens trobem davant d'aquelles que busquen una constant renovació impulsada per l'afany de millora continuada.

Si es remonta als orígens de la societat catalana entesa com a teixit empresarial, el punt de partida d'estudi se situaria en famílies rurals amb economies pròpies i característiques, destacant la presència de la figura d'un únic hereu successor del patrimoni familiar. No obstant això, l'herència total per part de la figura de l'hereu no suposa un privilegi sinó una qüestió d'utilitat o conveniència per a la comunitat familiar, recaient sobre ell la responsabilitat d'administrar de manera òptima el patrimoni familiar, conservant i transmetent, arribat el moment, en les mateixes o millors condicions de com el va rebre ell. En definitiva, es tracta de mantenir en el nivell més alt el nom de la família, transformant-se en una unitat econòmica familiar basada en la voluntat de qui la forma, és a dir, la moral i els pactes entre els seus diferents membres.

En conclusió, a mesura que s'avança en el temps, la família catalana es trasllada de l'economia pairal a una economia més industrialitzada, reduint, sovint, la dimensió de la comunitat familiar. El model de família empresària antigament basat en la convivència entre tres generacions, la identificació del patrimoni amb els sentiments familiars, i el principi d'autoritat per conservar-lo, sofreix una evolució necessària, resultat dels canvis viscuts i futurs de l'estructura familiar, que busca l'equilibri entre la família i els drets individuals, podent ser regulat d'acord amb criteris moderns de família i sempre buscant una identitat pròpia. Es pot afirmar que la identitat de la família empresària Catalana es mantindrà correctament conformada si existeix una combinació adequada entre quatre espais essencials on actuar i treballar: la família (com a base relacional del sistema), la propietat (si hi ha unitat i compromís entre els seus membres), el govern (planificant el llarg termini i exercint el control de l'EF) i, finalment, la direcció executiva (concebuda com el management), tots ells aportant el mateix pes específic.¹⁰

1.2.3 La continuïtat en l'Empresa Familiar

Un dels principals problemes de tota EF, és la successió. Les dades estadístiques de què es disposa, parlant en números índex, és que de cada 100 EF, només en queden 30 a la segona generació i, d'aquestes, només 15 arriben a la tercera. En les EF es concep la successió com un procés de per vida, que abarca tot el que contribueix a garantir la continuïtat de l'empresa a través de les generacions.

¹⁰ Torrentidedeu (consellers de la família empresària). La família empresària catalana.

Citat ja el punt feble de les EF cal remarcar que els dos factors que fan que una successió es desenvolupi correctament són per una banda, l'anticipació (o planificació) i, per una altra, la informació.

La planificació és un aspecte bàsic per la continuïtat familiar, ja que planificar consisteix en anticipar una sèrie de possibles fets, tant personals com empresarials o familiars futurs i, trobar la solució o el camí més adient a seguir per cadascun d'ells. Pel que fa a la informació, és molt important que el successor conegui l'estructura i la complexitat de l'empresa que haurà de dirigir.

Una solució que comparteixen molts autors (Ward,1998¹¹; Leach,1993¹²; Oltra,1997¹³; i Gallo,1998¹⁴) és que l'arribada de la successió és molt més suportable quan l'empresa, amb temps, comença a realitzar la planificació estratègica de la companyia.

Una de les eines de què disposen les EF per tal de complir els objectius de planificació i informació, és l'anomenat Pla de Successió. En aquests plans han de quedar recollits quins són els objectius de l'empresari o empresària i de la família i, la manera d'aconseguir-los; per això cal que el pla s'adapti a l'entorn en el que competeix l'empresa. També ha de considerar els interessos dels grups implicats en l'empresa, ser realista i factible i, permetre a cada agent tenir un temps per adaptar-se a les seves funcions. Seria convenient que el redactat d'aquest, fos simple, per escrit i que el recolzés un professional.

¹¹ Ward, J.L (1988): The especial role of strategic planning for family business. Family Business Review, vol 1, nº 2. En, La Empresa Familiar por M.A.Gallo (1997).

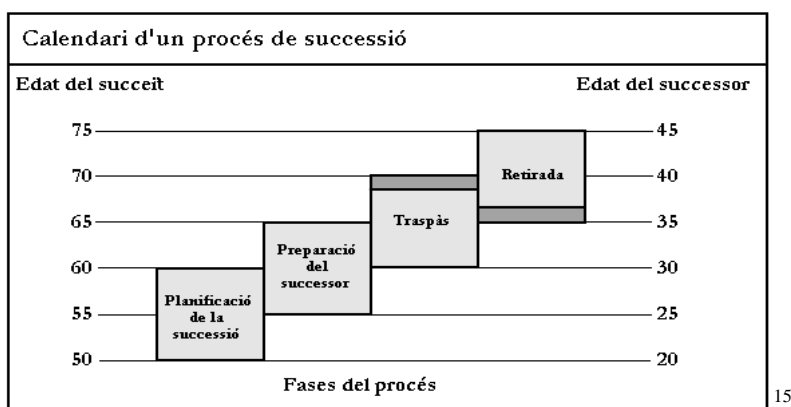
¹² Leach, P. La Empresa Familiar. Ediciones Granica, Barcelona (1993).

¹³ Oltra, V. La Empresa Familiar y su dinámica pròpia. Harvard Deusto Business Review, Nov-Dic, nº81, pàgina 42-51 (1997).

¹⁴ Gallo, Miquel Àngel. La sucesión en la Empresa Familiar. Colección de Estudios e Informes nº 12, Caja de Ahorros y Pensiones de Barcelona, (1998).

A tall d'exemple, aquest gràfic mostra les diferents etapes d'un procés successori.

Etapes de la successió

En aquest apartat, s'ha agrupat en quatre les etapes de la successió, tal i com es pot observar en el gràfic.

La primera etapa és la planificació de la successió, que consisteix en què l'empresari vegi el pla de successió com una necessitat per ell i per tots els grups implicats en l'empresa i, dissenyi el procés acuradament, implicant a tots els que l'envolten i, buscant els col·laboradors necessaris per tal d'analitzar objectivament l'empresa, la família i l'entorn. Això, servirà per marcar les direccions principals del pla successori, determinar els instruments que caldran per arribar-hi i, finalment, escollir el successor idoni en base a uns criteris establerts amb anterioritat.

La segona part és la preparació del successor. Malgrat ser la segona part d'un pla de successió, cal remarcar que la preparació ha de començar a la infantesa; els candidats a succeir han de voler ser-ho i per això l'empresa ha de ser atractiva per a ells des dels inicis. Seria convenient que els estudis que aquests realitzin anessin encaminats cap al camp de l'empresa.

Posteriorment caldrà determinar quin de tots els possibles candidats serà l'escollit, és a dir, seleccionar el nou líder. En aquesta etapa és necessari tenir en compte diversos factors, com per exemple; les capacitats, habilitats, competències, formació acadèmica i laboral, etc.¹⁶ Per tant, ha de centrar-se en la seva preparació completa, que consistirà en estudiar les seves mancances i buscar-ne solucions, complementar la formació de base amb experiència fora de l'empresa, anar derivant cap a ell responsabilitats i, avaluar-lo en el camí de l'acceptació de les mateixes per

¹⁵ Modest Guinjoan i Josep M. Llauredó. L'empresari familiar i el seu pla de successió.

¹⁶ Gisbert Soler, Víctor i Pérez Molina, Ana Isabel. Problemáticas en la sucesión de la empresa familiar. Revista de investigación editada por Área de Innovación y Desarrollo, S.L. (2/05/2012). Pàgina 7.

finalment poder-lo confirmar, si el procés de preparació s'ha realitzat amb èxit, com a successor de l'empresa.

La tercera és la fase de traspàs on el succeït va deixant anar el control de l'empresa i aquest és pres pel successor. És el moment en què el succeït transmet al successor tota la informació rellevant de l'empresa, tant pel que fa a clients, proveïdors, banca, institucions, com internament a nivell de personal i gestió perquè la transmissió d'aquesta es dugui a terme amb èxit i, el candidat a successor, s'integri definitivament com a successor a l'empresa. Cal citar els diversos tipus de traspàs de funcions que es poden donar a les empreses, d'una banda, es pot realitzar un traspàs programat que es pot donar gradualment o en un moment del temps precís i, d'altra banda, l'anomenat traspàs improvisat.

La quarta i última fase, és el disseny de la retirada i, la retirada del succeït. L'antic empresari ha d'allunyar-se del procés de presa de decisions perquè aquest pugui ser portat a terme pel nou empresari sense cap tipus de problema, ni a nivell d'empresa ni a nivell familiar. Per evitar que l'antic empresari intenti seguir intervenint a l'antic treball, serà necessari que física i psíquicament pugui sentir-se útil per realitzar altres tasques o aficions fora de l'empresa i cal també que les seves necessitats econòmiques estiguin satisfetes.¹⁷

1.2.4 L'Empresa Familiar i la seva problemàtica

S'ha de tenir en compte que segons un estudi titulat: "*L'Empresa Familiar a Catalunya*"¹⁸, les EF catalanes constitueixen el 65,5% de les empreses mitjanes i grans amb seu a Catalunya i, representen el 57,1% de la total ocupació del treball privat, amb un volum de vendes que arriben el 54,9% sobre el total de les empreses. No obstant això, el mateix estudi expressa que únicament el 26,6% de les EF arriben a la tercera o la quarta generació. Una de les conclusions que es pot extreure d'aquest estudi és la fragilitat de la continuació i successió de les EF catalanes, pel qual la seva esperança se situa a la meitat respecte a les empreses no familiars.

Cal fer una especial referència a l'anàlisi de la problemàtica de l'EF i les seves possibles solucions. Aquesta es va estudiar en els Estats Units d'Amèrica durant la dècada dels 60 i 70, des de diferents disciplines, principalment, des de la ciència econòmica o la psicologia, però més tard va ser analitzada per la ciència jurídica. A Espanya, no va ser fins a principis de la dècada dels 90 que es va centrar l'atenció sobre el fenomen de l'EF. De manera paral·lela, en l'àmbit europeu, les institucions europees han mostrat des de fa una dècada una constant

¹⁷ Bazán, Laura; Font, Eva; García, Cristina i Prat, Ivette. La continuïtat en l'empresa familiar. Universitat Pompeu Fabra, Facultat de ciències Econòmiques i Empresarials, curs 2006-2007. Pàgina 11.

¹⁸ Modest Guinjona y otros. "L'empresa familiar a Catalunya: quantificació i característiques", Col·lecció d'estudis, Departament de Treball i Indústria, CIDEM, Barcelona, 2004.

preocupació per la continuïtat de les petites i mitjanes empreses, moltes de elles de caràcter familiar, conscients de que constitueixen el motor de l'economia europea i el desenvolupament d'Europa.

En general, la majoria dels problemes i dificultats que li són propis o que afecten de forma especial a les EF, tenen el seu origen en la freqüent confusió entre el patrimoni empresarial i el familiar, la falta de professionalització en la gestió, la incorporació dels membres de la família sense la formació adequada, la contraposició d'interessos entre l'empresa i la família, etc. Sens dubte, el canvi generacional és un dels majors reptes de les EF, tenint una especial rellevància a Catalunya, degut a que, al menys, dos tercers parts de les actuals EF ho són encara en primera generació. En definitiva, la problemàtica de l'EF resideix en la confluència que es dona en ella de dos importants realitats socials, com són la família i l'empresa. Segons Vicent Chulià¹⁹, *“el que caracteritza i diferencia a l'empresa familiar de la resta d'empreses és la intensa relació de dos importants institucions que estan patint mutacions importants: la família i l'empresa, que es regeixen per diferents valors i els resultats econòmics i el rendiment provoquen necessàriament nombroses tensions: en la primera, prevalen els principis i els valors com la protecció familiar, la lleialtat, el compromís personal; mentre que en la segona prevalen els resultats econòmics i el rendiment”*.

Evidentment, els problemes de l'EF varien en funció segons es tracti d'una empresa de primera generació, segona, tercera i successives generacions. A les empreses de primera generació, és a dir, quan el fundador és l'únic membre de la família que treballa a l'empresa, difícilment poden sorgir conflictes amb els altres membres de la família però un dels problemes és la deficient planificació del relleu generacional en la gestió i en la successió. En les EF de segona generació (és a dir entre germans), sorgeix la necessitat d'adoptar una major organització professional de l'empresa i el manteniment de l'equilibri en la propietat entre les branques familiars. Quan els fills s'incorporen a l'empresa i els lligams familiars s'amplien amb la parella i els descendents dels fills del fundador, el poder del progenitor sobre els seus fills es pot veure minvat, ja que els interessos d'aquestes noves generacions pot ser que no coincideixin amb la visió del progenitor. Finalment, a les empreses de tercera o successiva generació (cosins...), etapa en la qual la gestió és professionalitzada, els familiars tenen com a principal interès la seguretat d'uns drets econòmics mínims anuals i la possibilitat de fer líquida la seva participació empresarial²⁰ és a dir, que a mesura que el nombre de membres de la família augmenta, hi ha més opcions i idees, que poden dificultar el desenvolupament familiar i empresarial si no es gestionen d'una manera

¹⁹ Vicent Chulià, Francisco (cuatrecasas advocats), en el Buen Gobierno de las Empresas Familiares, Ed Aranzadi, Pamplona, 2004. Pàgina 25.

²⁰ Gortázar Lorente, Carlos (Cuatrecasas advocats). Nous reptes del Dret de família, materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa de 23 i 24 de setembre de 2004. El dret i Empresa Familiar: el protocol familiar i els seus instruments de desenvolupament. (Girona,2005). Pàgina 123,124,125 i 126.

adequada. Per tant, les situacions conflictives més habituals a les EF deriven de la confusió entre propietat i gestió, és a dir, quan el paper del soci es confon amb el de la gestió de l'empresa. En aquest sentit, acostuma a passar que, els hereus o socis, consideren que tenen dret a ser els nous líders del negoci familiar i que tenen dret a participar en la propietat del negoci, en igualtat de condicions, independentment de la seva capacitat. L'altra confusió és entre propietat i feina, és a dir, la confusió dels límits entre la condició de soci o d'hereu i la condició de treballador, pot suposar que el soci, només pel fet de ser-ho, cregui que té el dret a ocupar un lloc de treball en el negoci familiar, sense tenir en compte la seva capacitat per desenvolupar-lo o el fet que hi pugui haver o no un lloc vacant.

Pel que fa a la retribució, tan negatiu és que el soci exigeixi una retribució superior en funció de les seves necessitats, i no pas d'acord amb la remuneració que el mercat preveu per al desenvolupament de les seves funcions, com que el soci percebi una retribució per la seva feina que sigui inferior al mercat. En el primer cas, es pot desincentivar els treballadors no familiars que ocupen un càrrec de característiques similars, i en el segon cas, el soci serà qui estarà desmotivats i, per tant, pot decidir treballar en una altra empresa on rebi una contraprestació que correspongui a la tasca que desenvolupi.

Durant el període en què el fundador i els seus descendents treballin a l'empresa, poden sorgir divergències respecte a les mesures que s'han d'adoptar a l'empresa. Pot ser que el primer no tingui en compte el criteri dels descendents pel fet de considerar-los poc preparats o amb poca experiència, o que els segons, considerin que el fundador no està al dia de les qüestions empresarials i tecnològiques aplicables.

En general, els conflictes provenen del fet que la generació inicial acostuma a ser més conservadora, mentre que la generació que arriba és més dinàmica, té ganes de fer coses, de desenvolupar-les i, per tant, d'assumir més riscos. Els problemes de comunicació, com a conseqüència de la successió del fundador, és una de les principals fonts de conflicte en EF i, si no es planifica amb el procediment i el temps adient, pot suposar la desaparició o la transmissió a tercers no familiars del negoci.

En última instància, es citaran alguns dels motius de conflicte en la successió. Un d'ells pot ser la resistència del fundador a deixar el seu lloc, és a dir, que aquelles famílies massa tradicionalistes i amb poca percepció de la necessitat de capacitat dels actuals o futurs membres de l'empresa poden tenir problemes de capacitat per la gestió de l'empresa. Cal dir, també, que existeixen diverses formes de resistència al canvi, com per exemple, la resistència del fundador (és a dir que el fundador no es retira fàcilment i en ocasions mai es retira completament) a causa, en ocasions, de la insuficiència de lideratge (la falta de lideratge és una

de les principals causes de conflicte en la successió ja que és un factor que ha de ser diferent en l'EF i en la família empresària, per tant, és fonamental diferenciar entre el lideratge familiar i l'empresarial. En una EF el líder ha de ser ferm, fort, emprenedor i carismàtic i sinó es compleixen aquestes característiques és molt difícil que la successió sigui exitosa. Una de les maneres més eficaces d'un bon lideratge és facilitar el desenvolupament d'una visió compartida, és a dir, desenvolupar una visió comú per l'empresa seguint tres processos: en primer lloc, ha de conèixer les seves pròpies aspiracions; en segon lloc, donat que el lideratge és bàsicament un procés de relacions, els líders han de comprometre's activament als seus seguidors i intentar que expressin les seves aspiracions més profundes; i en tercer lloc, el líder ha de tenir una visió comú a partir de les seves pròpies aspiracions i la dels seus seguidors); per el sentiment de propietat de l'empresa, per la necessitat econòmica de treballar, la necessitat psicològica de treballar, la desconfiança dels fills...²¹

També es pot dir que la designació del successor en la gestió de l'empresa per part del fundador o la lluita pel poder, fins a la capacitat del successor designat pel fundador, és un dels motius, entre molts altres.²²

En definitiva, com s'ha vist, són molts els motius de conflicte que es poden produir en aquestes EF.

1.2.5 Transmissió en l'Empresa Familiar

La transmissió en l'EF és una etapa natural en la vida d'una empresa i del seu dirigent i, consisteix en la transferència de l'empresa a unes altres persones, per tal de garantir-ne la continuïtat. En les petites empreses de comerç, la transmissió més freqüent és la de pares a fills o a altres membres de la família. Generalment, en les petites i mitjanes empreses, la transferència de propietat es relaciona amb la transferència de la gestió. Hi ha diverses raons que poden fer inviable la transferència de l'empresa, com un baix rendiment, una situació de fallida... No obstant això, hi ha casos en els quals l'empresari prefereix tancar l'empresa o, simplement, no es poden trobar successors. S'ha de tenir en compte que una transmissió és més difícil quan es tracta d'una petita empresa o quan l'empresari hi té un paper predominant. La jubilació de l'empresari és el detonant de moltes transmissions d'aquestes, tot i que no n'és l'única causa. Hi ha transmissions motivades per decisions personals del cedent, com jubilació anticipada, voluntat de canvi d'activitat (emprendre un nou camí), canvis en l'entorn competitiu

²¹ Gisbert Soler, Víctor i Pérez Molina, Ana Isabel. Problemáticas en la sucesión de la Empresa Familiar. Revista de investigación editada por Área de Innovación y Desarrollo, S.L. (2/05/2012). Pàgina 7, 8, 9 i 10.

²² Gortázar Lorente, Carlos (Cuatrecasas advocats). Nous reptes del Dret de família, materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa de 23 i 24 de setembre de 2004. El dret i Empresa Familiar: el protocol familiar i els seus instruments de desenvolupament. (Girona,2005). Pàgina 123,124,125 i 126.

de l'empresa (el mercat, nous productes, nous canals de distribució...) o altres circumstàncies personals imprevistes, com divorcis, malalties, mort, etc.

Dita transmissió de l'empresa pot ser de dos tipus, per una banda la transmissió *mortis causa* i per altre banda la transmissió *inter vivos*. A continuació es fa una petita explicació d'aquesta manera de dur a terme la transmissió en funció de si el titular ha mort o bé si la transmissió de l'empresa es produeix entre vius.²³

1.2.5.1 La transmissió de l'Empresa *mortis causa*

La transmissió de l'empresa *mortis causa* és a dir, per defunció del titular, té lloc si la transmissió no s'ha realitzat en vida; la manca de previsions testamentàries pot desencadenar seriosos problemes per a la continuïtat de l'empresa. El testament és l'instrument jurídic idoni i fonamental per ordenar la successió i garantir la continuïtat de l'EF. A banda de les clàusules testamentàries establertes al Codi Civil pel cònjuge, fills o descendents, es poden emfatitzar alguns supòsits de transmissió de l'EF mitjançant disposició testamentària:

- Realitzar un testament particional, en què el testador deixi establerta la forma en què vol que es divideixi la seva herència i hi disposi que, en dur a terme la partició de l'herència, s'adjudiqui l'EF a un o a diversos hereus determinats.
- Establir l'usdefruit universal de la seva herència a favor del cònjuge, de manera que els fills o hereus seran propietaris de EF i el cònjuge tindrà dret al cobrament dels beneficis que es reparteixin.
- Establir en el testament l'obligatorietat de constituir una fundació per a l'explotació de EF.
- Recórrer a la millora en cosa determinada, en la qual el testador pot atribuir lliurement una part de l'herència a qualsevol dels seus hereus per establir la continuïtat de EF.
- Establir una fidúcia successòria o pacte de confiança successori, pel qual el testador encarregui al seu hereu que conservi i transmeti a un tercer l'EF.
- Ordenar en el testament la transmissió de l'EF mitjançant un llegat o disposició del testador, que estableixi que els hereus han de lliurar EF a una persona determinada.²⁴

²³ Oberts a l'Empresa Familiar. Protocol per a la continuïtat de les pimes comercials. Confederació de Comerç de Catalunya, guies. Pàgina 20.

²⁴ Oberts a l'Empresa Familiar. Protocol per a la continuïtat de les pimes comercials. Confederació de Comerç de Catalunya, guies. Pàgina 21.

1.2.5.2 Transmissió de l'Empresa *inter vivos*

Convé destacar que en la transmissió de l'empresa *inter vivos* es pot fer de dues maneres: per una banda, la transmissió de l'empresa entre vius i incorporació gradual dels successors i per una altra la transmissió de l'empresa entre vius en un sol acte. La donació és l'instrument jurídic idoni per realitzar la transmissió entre vius. Aquesta, ofereix al donant la garantia de control del procés successori, en cas que ho desitgi, ja que aquest planifica totes les circumstàncies de la successió. Aquesta es pot realitzar de diferents formes:

- Donació total de propietat.
- Donació de nua propietat o de l'usdefruit.
- Cada una de les dues parts es pot donar a una persona diferent i el donant se'n pot reservar la nua propietat o l'usdefruit.
- Si són participacions socials, el que té la condició de soci ostenta la nua propietat i el titular de l'usdefruit té el dret de cobrar els dividendes que generen aquestes participacions.
- També es pot realitzar la donació reservant-se la facultat de disposar o la donació sota condició resolutòria.²⁵

Un vegada s'ha explicat els dos tipus de transmissions (*mortis causa i inter vivos*) val a dir que a la Llei de Societats Limitades (arts. 29 i següents) permet, tan a la transmissió *inter vivos* com *mortis causa*, configurar per l'autonomia de la voluntat quines transmissions han de considerar-se lliures i quines estan subjecte a restriccions, podent establir en aquestes últimes un sistema d'autorització o un dret d'adquisició preferent que normalment solen establir-se de forma successiva: primer a favor dels membres de la mateixa branca familiar; en el seu defecte, a favor d'altres branques familiars; i en l'últim lloc, a favor de la pròpia societat.²⁶

1.2.6 Diverses solucions alternatives i els instruments i òrgans reglamentadors dels conflictes a l'Empresa Familiar (òrgans propis de l'empresa familiar)

1.2.6.1 El protocol familiar

1.2.6.1.1 Antecedents de la figura

El protocol familiar (d'ara endavant, PF) és una figura jurídica relativament recent al nostre ordenament (la primera norma que el regula de forma expressa és el Reial Decret (d'ara

²⁵ Oberts a l'Empresa Familiar. Protocol per a la continuïtat de les pimes comercials. Confederació de Comerç de Catalunya, guies. Pàgina 22.

²⁶ Gortázar Lorente, Carlos (Cuatrecasas advocats). Nous reptes del Dret de família, materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa de 23 i 24 de setembre de 2004. El dret i Empresa Familiar: el protocol familiar i els seus instruments de desenvolupament. (Girona,2005). Pàgina 137.

endavant, RD) 171/2007, de 9 de febrer, que serà explicat més endavant). Aquest, va néixer durant les dues últimes dècades del segle XX als Estats Units, on regulava principalment aspectes relacionats amb la família. Posteriorment, es va estendre a Europa, on s'ha intentat vincular-lo més a l'empresa i allunyar-lo una mica, d'aquesta manera, de la visió anglosaxona de "constitució de la família" la qual es refereixen els estudiosos nord-americans, que entenen que la planificació estratègica que la família empresària realitza mitjançant aquest document mereix aquesta qualificació que estableix, al seu torn, un paral·lelisme amb la qualificació de "constitució de la societat" que altres autors, atorguen al seu torn als estatuts socials.

No obstant això, tot i que s'ha situat el naixement del protocol a un lloc i moment determinat, la veritat és que resulta difícil deslligar la figura en la forma en què avui es coneix de tots els antecedents que, durant segles, havia estat ja objecte d'estudi i debat a tot el món, pel que difícilment pugui atribuir-se la paternitat de la idea ni a un període històric concret ni, tampoc, a una cultura juridicoempresarial particular. I és que, de la mateixa manera que l'EF és una realitat que ha estat present en el tràfic mercantil des de temps molt remots, la preocupació per resoldre alguns dels seus problemes particulars a través de normes reguladores específiques és igualment antiga.

Tot i això, el que s'ha de assenyalar és que la plasmació d'aquestes normes reguladores en un document que s'assembli als estàndards actuals de PF si apareix per primera vegada, com s'ha assenyalat, en les dècades finals del segle passat als Estats Units, on se li va donar el nom de Family Agreement o Family Constitution, que es pot definir de la següent manera: quan una família empresària integra en un mateix document exhaustiu dels tres àmbits principals que necessita regular -família, adreça i propietat- està creant una constitució familiar. Aquesta s'ocupa, per tant, dels tres àmbits als quals es refereix el model dels tres cercles. I és precisament de la font d'aquest tipus de documents d'on va beure el nostre ordenament per elaborar un model de PF que equival, a grans trets, a l'Shareholders Agreement propi de la Close Corporation norteamericana.

No obstant això, deixant de banda la documentació de caràcter més marcadament jurídic-mercantil, el PF va arribar a Espanya a través de les noves corrents de les ciències econòmiques i empresarials, importada per les firmes nord-americanes de consultoria, les quals ho van portar a Europa començant per França, plataforma des d'on la van traslladar posteriorment a Itàlia i, posteriorment, al nostre país.

El fet va arribar a Europa de la mà de les referides firmes i ha tingut sobre la gènesi del concepte de protocol una doble conseqüència: d'una banda, ha portat al fet que el mateix es concebés d'una forma molt poc jurídica; de l'altra, ha determinat que el model de document estigui molt

marcat pels criteris nord-americans de gestió i organització de l'empresa. Cal destacar, a més, que aquesta influència nord-americana i, sobretot, aquesta influència de les ciències empresarials, no s'aprecia només en els moments inicials d'implantació del protocol al nostre país, sinó que encara a dia d'avui segueix posant-se de manifest, propiciant un debat conceptual que segueix vigent i que serà objecte d'anàlisi més endavant.²⁷

1.2.6.1.2 Definició de Protocol Familiar

El Director de la Càtedra d'EF de la Universitat de Barcelona, Juan Corona (2005), afirma que s'ha de tenir en compte unes observacions de caràcter general, abans de formular el PF: “ *La primera és que cada família i cada empresa tenen la seva personalitat pròpia; tenen la seva història i la seva tradició. Tenen orígens diferents, composicions familiars diferents; maneres de preveure el futur que no es correspon amb les d'altres famílies. Això vol dir que no existeix un protocol “tipus” o “model” que pugui homologar-se com a solució homogènia. I és per això que cada cas haurà d'examinar-se sobre la base d'aquestes característiques i requerirà solucions o previsions específiques. Un protocol és el resultat de la combinació de molts aspectes -psicològics, econòmics, jurídics, successoris- que es viuen i es plantegen en cada cas de manera diferent.” I en segon terme, “el protocol no pot ser considerat com un remei universal que tot ho soluciona. L'empresa familiar, sense “cultura” familiar, sense voluntat d'assegurar la continuïtat, sense prevaler “l'interès familiar” un protocol podrà endarrerir el moment de la crisi o esmorteir-la o fer-la més “civilitzada”, però no l'evitarà.”²⁸*

El PF ha de ser la conclusió que s'obtingui després d'un treball en la família, a l'empresa, i en la propietat. Aquest ha de ser un procés amb components jurídics, econòmics i empresarials, però sobretot, és un procés de treball psicològic i emocional amb la família que en moltes ocasions no es té en compte en la seva justa mesura, en presentar el PF com un document normalitzat que es podria qualificar com a preparat per emportar.

El PF, com ja s'ha mencionat, ha de resultar la conseqüència del treball desenvolupat en una família empresarial regulant les seves relacions, fet a la mesura de la pròpia realitat de la família i l'empresa concreta. Per aquest motiu en aquest document cal que s'incloguin aquells aspectes que es consideren més generals i aquelles preguntes que poden ajudar a canalitzar els aspectes familiars, ja que sol ser el factor crític que diferencia les empreses d'èxit de la resta.

²⁷ Valmaña Cabanes, Antonio José. EL RÉGIMEN JURÍDICO DEL PROTOCOLO FAMILIAR. UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI. Dipòsit legal T 764/2015. Pàgina 102.

²⁸ Dueso Camacho, Maria. Graduada en ADE per la Universitat de Lleida. Quaderns Pràctics d'Empresa Familiar, 3 (2014). Càtedra d'Empresa Familiar de la Universitat de Lleida. La successió en una Empresa Familiar: Pastelería Dueso, SA1. Pàgina 82.

En definitiva la tasca a desenvolupar està en obtenir la cohesió, l'harmonia i comunicació familiar al voltant de la realitat de l'empresa, fent compartir la visió o el somni de futur dels familiars, per tal d'obtenir les regles que aquesta família es dona així mateixa per establir les seves relacions família-empresa.

Una vegada que es van obtenir aquests acords interioritzats i legítims per la família en relació als rols que han d'assumir els seus membres respecte al lideratge, propietat, gestió, drets econòmics, etc, es solidifiquen les seves relacions i s'estableixen les bases de futur que permeten refermar la continuïtat.

Aquestes normes, quan es refereixen a sistemes complexos en continu moviment, mai no poden ser normes inamovibles, és a dir, que aquest protocol, ha de tenir les previsions que continguin l'adaptació a la realitat del context familiar i empresarial sempre que es donin les condicions que indiquin la seva variació. D'aquí que sigui molt rellevant que la tasca desenvolupada en l'elaboració del protocol no acabi amb l'obtenció del mateix.

Com s'apuntava anteriorment, aquest treball en la construcció del PF, porta en si a més, una important estructuració jurídica en aspectes fiscals, mercantils i civils que afecten el nivell accionarial, corporatiu i operatiu, però que han de ser complementaris al treball de la cohesió familiar.²⁹

Temes a recollir en el Protocol Familiar

Consideracions sobre el fundador i l'origen de l'empresa. Filosofia, activitats i arrelament de l'empresa a un determinat lloc.
Missió i valors de la família i la seva transmissió a través de l'empresa familiar.
Objectius i filosofia del protocol familiar.
Vigència i condicions per a la modificació del protocol.
Definició del codi ètic i de comportament per als membres de la família i per a l'empresa.
Canals de comunicació entre la família i l'empresa.
Objectius, funcions, composició i normes de funcionament del consell de família. Mecanismes per a la gestió de conflictes i presa de decisions. Preparació i pla de formació de noves generacions. Processos de selecció i avaluació de directius familiars que volen incorporar-se a l'empresa. Obertura o restriccions sobre ingressos de nous membres de la família.
Polítiques d'elecció i jubilació dels líders familiars.
Qualificació exigible als familiars que treballen en l'empresa.
Participació de la família en la direcció i control de l'empresa. Criteris per a la incorporació de familiars als òrgans de govern.
Processos de suport i acompanyament als membres de la família per a la identificació i abast de les seves metes personals i professionals.

²⁹ Asociación Madrileña de la Empresa Familiar. AMEF 2016.

Política d'ajuda a familiars i a empleats no familiars. Accés i restricció dels parents polítics a l'empresa. Relacions amb els parents polítics: Capitulacions matrimonials i testaments Intenció sobre la propietat del capital i la seva transmissió.
Polítiques per a les transaccions accionaries: Dret de preferència.
Accions o participacions en poder de persones no pertanyents a la família.
Creació de fons de liquiditat en benefici de la família i de l'empresa; reglamentació de l'administració i funcionament del fons. Llegats i riqueses patrimonials que han de tenir el caràcter d'intransferibles en la família.
Compromís explícit dels membres signataris pel que fa al funcionament, supervivència i creixement de l'empresa, així com la seva disposició per vigilar i controlar els actius. Criteris d'endeutament i reinversió. Possibilitat de fusions, venda o aliances estratègiques.

30

En conclusió, aquest protocol en l'àmbit de l'EF ha demostrat la seva eficàcia com un instrument dissenyat per evitar disputes en les EF. Aquest doncs, és, un dels instruments que es planteja com a solució al problema de la confusió de patrimoni, ja que ajuda a l'empresari no només a la gestió de l'empresa sinó que pot ser molt útil quant arribi el moment de la successió. D'aquesta manera s'utilitza aquesta eina que, si bé no soluciona el problema, pot ajudar a simplificar-lo, al ser un mitjà a través del qual es pot arribar a la solució. Aquest, per tant, és un acord de voluntats consensuat i desenvolupat entre els membres d'una família, propietària d'una empresa, amb la finalitat de crear un codi de conducta que reguli les relacions entre la família i l'empresa.³¹ També es pot definir com aquell conjunt de pactes subscrits pels socis, entre ells o bé amb tercers amb qui tinguin vincles familiars, que afecten una societat no cotitzada, en la qual tinguin un interès comú, per tal d'assolir un model de comunicació i consens en la presa de decisions per regular les relacions entre família, propietat i empresa que afecten l'entitat.³²

El PF és, doncs, un acord entre els membres de la família, que, per assegurar la continuïtat de l'empresa d'una manera eficaç, regula: relacions econòmiques i professionals entre els membres de la família que ostenten la condició de socis i l'empresa; la gestió i l'organització de l'empresa. Alguns dels aspectes primordials que ha de contenir un PF respecte a temes relacionats amb la successió són: la conformació del Consell Família, dels Consells d'administració i de l'esquema de govern corporatiu; el pla de successió i les polítiques per a la incorporació de familiars a la companyia; les expectatives sobre la propietat; el tractament per la

³⁰ Dueso Camacho, María. Graduada en ADE per la Universitat de Lleida. Quaderns Pràctics d'Empresa Familiar, 3 (2014). Càtedra d'Empresa Familiar de la Universitat de Lleida. La successió en una Empresa Familiar: Pastelería Dueso, SA1. Pàgina 83.

³¹ Demestre Viola, Isabel, professora titular de Dret Civil, Universitat de Barcelona. Nous reptes del Dret de família, materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa de 23 i 24 de setembre de 2004. La mediació en l'Empresa Familiar, una eina per la seva pervivència. (Girona,2005). Pàgina 541.

³² Oberts a l'Empresa Familiar. Protocol per a la continuïtat de les pimes comercials. Confederació de Comerç de Catalunya, guies. Pàgina 14.

resolució de conflictes familiars; la compensació i avaluació del compliment dels empleats familiars i finalment la inclusió o no de familiars polítics dintre de l'operació i direcció de l'empresa.³³

A banda de tot això, i un cop definit dit protocol, cal dir que aquest ha de ser assumit per tots els membres del grup familiar, que han de donar-hi el consentiment. Una de les finalitats bàsiques d'aquest, és prevenir les divergències, les tensions i els conflictes que sorgeixen en el grup familiar i que poden traslladar els problemes de l'àmbit personal i familiar a l'àmbit empresarial.

Aquest, també estableix unes pautes de conducta que els membres es comprometen a complir en interès de la família i de l'empresa. Així, intenta anticipar-se als possibles problemes i situacions que puguin afectar l'empresa i que puguin sorgir en el futur. Per això, generalment, s'hi inclouen mecanismes per anar actualitzant el PF en funció de les noves realitats empresarials i familiars. De la mateixa manera que pot tractar de qualsevol qüestió que afecti a EF, ja siguin pactes de vinculació jurídica o altres pactes que reflecteixin "la filosofia" de l'empresa.

Convé recalcar, com ja s'ha dit, que perquè el PF sigui eficaç, hi ha d'haver un consens de tots els membres propietaris familiars i s'hauria de fer en un moment de bones relacions familiars per evitar possibles conflictes entre els diferents membres.³⁴

Per tant, per concloure, cal dir que, esdevé un acord firmat entre familiars socis d'una empresa amb l'objectiu d'aclarir les relacions entre la família, la propietat i l'empresa per donar-li continuïtat d'una manera eficaç i amb èxit a través de les generacions següents.

Tot seguit es mostra un exemple del possible contingut que hauria de tenir per tal d'obtenir una bona eficàcia.

El contingut d'un protocol complert hauria de ser:

1. Constitució obligacional del protocol.
2. Els valors empresarials, professionals i personals.
3. La família i el Grup Empresarial (incorporació i sortida dels membres de la següent generació, jubilació dels membres de la família i drets i obligacions dels accionistes).

³³ Successió en l'Empresa Familiar. Boletín Gobierno Corporativo, otoño 2010. Deloitte. Pàgina 6.

³⁴ Oberts a l'Empresa Familiar. Protocol per a la continuïtat de les pimes comercials. Confederació de Comerç de Catalunya, guies. Pàgina 14.

4. La propietat i els Drets Econòmics (transmissions oneroses inter-vius, valor de les accions/participacions, política de dividendes i fons de liquiditat).
5. Òrgans de Govern (Consell d'Administració: normes i funcions i Consell de família, missió i funcions).
6. Conducta empresarial i principis d'actuació (comportament econòmic dels accionistes familiars dins del Grup d'empreses, llocs executius familiars i règim d'incompatibilitats i l'ús de normes i marques comercials).
7. Excepcions i/o modificacions (interpretació del Protocol, condicionants a les excepcions i modificacions, revisió periòdica, derogació i les seves normes, Llei aplicable a les seves controvèrsies i arbitratge i les seves normes).
8. Annexos (assegurances econòmiques, formació d'accionistes: actius i passius, remuneració dels membres de la família i codi de conducta personal, familiar i empresarial).³⁵

Un altre model sobre el contingut bàsic podria ser:

1. Família (membres de la família signants del protocol, generacions i branques familiars).
2. Història de l'empresa (breu història de l'empresa familiar, trajectòria generacional, fets rellevants i situació actual).
3. Valors (valors i tradició en l'empresa, valors i tradició en la família i visió empresarial).
4. Òrgans de govern (Consell de família, Junta General D'Accionistes, Consell d'Administració i direcció General).
5. Incorporació a l'empresa familiar (normes i condicions d'accés, formació i Comité d'Avaluació i nomenaments).
6. Remuneració i propietat (política de dividendes, valoració de participacions, transmissió de les participacions, liquiditat, normes de remuneració i accés i distribució de la propietat).
7. Capitulacions matrimonials i política testamentària (règims econòmics matrimonials, separació i divorci, usdefruits i patrimoni empresarial i no empresarial).
8. Conducta empresarial i social (compromís amb la responsabilitat davant empleats, proveïdors i clients, directius i executius no familiars, manteniment del nom i marca comercial en relació al familiar i operacions arricades).³⁶

³⁵ Dueso Camacho, María .Graduada en ADE per la Universitat de Lleida. Quaderns Pràctics d'Empresa Familiar, 3 (2014). Càtedra d'Empresa Familiar de la Universitat de Lleida. La successió en una Empresa Familiar: Pastelería Dueso, SA1. (2004) Pàgina 84.

³⁶ Asociación Madrileña de la Empresa Familiar 2016.

A continuació s'esmenten algunes recomanacions que es podrien donar per tal d'arribar a una situació satisfactòria:

- Els sentiments personals juguen un paper important. Reduir les situacions de la seva aplicació és una solució satisfactòria.
- Els assumptes familiars i els de l'empresa han de ser discutits, però en el seu entorn, lloc i moment adequat.
- Proporcionar la màxima publicitat possible a la gerència de l'empresa, eliminant al màxim el secretisme i permetre conèixer les aportacions de tercers.
- Donar treball a qui sigui mereixedor, quan l'empresa ho necessiti, retribuint segons les lleis del mercat. Els fills i parents no tenen el dret natural a treballar en l'empresa.
- Recordant que el que és bo per a l'empresa, a la llarga beneficia a la família.³⁷

1.2.6.1.3 Beneficis col·laterals

Ja fa més de vint anys que es va començar a parlar que les relacions entre la família empresària i la seva EF havien d'estar regulades per un conjunt de normes de funcionament, és a dir, per un PF. Encara avui crida l'atenció i és difícil d'entendre que es triés un terme que té tantes connotacions de rigidesa, per designar a aquest instrument que hauria de ser el resultat d'un procés de debat i d'un consens familiar que va molt més enllà de la mera regulació de les relacions entre la família i l'empresa. En realitat, el PF és només una part d'un acord molt més ampli, que estableix un marc de convivència comú per a la família, l'empresa de la qual són propietaris o a la qual se senten vinculats i les persones que formen part d'ambdues institucions.

El PF, també anomenat Acord Familiar, ha de ser un document viu i flexible, que s'adapti a l'estructura, a les dinàmiques, als processos que viu la família empresària i ho ha de fer des dels seus valors i cultura familiar i empresarial. Entendre el PF simplement com un reglament escrit i detallat sobre el que es pot o no es pot fer a EF, és tenir una visió molt limitada i poc realista del mateix. El vincle entre la família i l'empresa és massa estret per pretendre que els seus camins puguin discórrer de forma autònoma i sense interferències, dit en altres paraules, les decisions de l'empresa afecten a la família, de la mateixa manera que determinades relacions i decisions familiars poden afectar al negoci. Tenint en compte això, seria recomanable que, abans d'iniciar la redacció del PF, la família empresària s'assegurés, mitjançant un treball previ, que tots els seus membres tenen una resposta consensuada per aquestes preguntes: Es vol una veritable família empresària? Quins valors es tenen? Quin model d'EF es vol tenir, pel que fa a les

³⁷ Dueso Camacho, María. Graduada en ADE per la Universitat de Lleida. Quaderns Pràctics d'Empresa Familiar, 3 (2014). Càtedra d'Empresa Familiar de la Universitat de Lleida. La successió en una Empresa Familiar: Pastelería Dueso, SA1. Pàgina 84 i 85.

posicions dels diferents familiars en la mateixa? Què s'espera de l'empresa de la qual es forma part? Respondre aquestes preguntes i posar-se d'acord en aquests temes requereix un procés de reflexió i debat conjunt entre tots els familiars que participen en el projecte empresarial, és a dir entre aquells que elaboren el PF. Cal dir també que és essencial plantejar aquestes qüestions en el Consell de Família (explicat més endavant), abans d'iniciar la preparació del protocol si es vol que aquest sigui fruit del consens.³⁸

A més a més, a banda de tot això, cal fer una especial referència als diferents tipus de pactes, integrats en el PF, que l'empresa haurà de diferenciar clarament entre si. Cadascun d'aquests pactes tindrà un grau de transparència diferent, per respectar la confidencialitat dels plans de negoci de les EF. Per tot això, es distingeixen tres categories de pactes:

- | pactes reservats
- | pactes públics
- | pactes parasocials o Extraestatutaris

En primer lloc els anomenats pactes reservats que són aquells que, per raons de confidencialitat i d'interès exclusivament familiar, i per preservar la intimitat familiar, es continuaran mantenint en l'àmbit intern. Per altre banda, els pactes públics (o estatutaris) són els que formen part de l'estatut de l'empresa i que es poden inscriure en el registre amb la finalitat d'atorgar-los valor i protegir l'empresa i el negoci davant de tercers.

Finalment, convé ressaltar per sobre dels altres, els anomenats pactes parasocials (explicats a continuació).

1.2.6.1.4 Tipus de pactes dins del Protocol Familiar

1.2.6.1.4.1 Els pactes Extraestatutaris o Parasocials

A mode d'introducció cal dir que, els pactes parasocials constitueixen a Espanya una de les matèries que més conflictivitat presenta en el dret de societats, particularment en relació amb les societats tancades. La qüestió és important, perquè constitueix una pràctica habitual i racional en la vida societària, i la incertesa es pot dir que és una mala consellera de l'activitat empresarial. Els pactes parasocials de tots els socis componen, juntament amb els estatuts, el contingut contractual de la societat. De fet, en gran mesura, contenen les regles de govern

³⁸ Torrentidedeu (consellers de la família empresarial). El protocolo familiar y sus beneficios colaterales.

corporatiu d'aquestes societats, que venen a regular les relacions entre els socis pactades per unanimitat.³⁹

A continuació s'explicarà que són aquests pactes parasocials, les diverses classes de pactes i la naturalesa d'aquests. S'intentarà també, respondre una sèrie de preguntes relacionades amb aquests i finalment es comentaran els casos més difícils i que han requerit de l'anàlisi més detingut per part de la jurisprudència.

1.2.6.1.4.1.1 Definició

Els pactes parasocials, o acords extra-estatutaris, són acords adoptats entre els socis (tots o alguns) d'una societat amb l'objectiu de regular certs aspectes no establerts estatutàriament, així com complementar o especificar les relacions internes, legals o estatutàries per les quals es regeix aquesta. Aquests no es recullen en els estatuts però tampoc no són secrets. El pacte parasocial té entre les parts contractants la mateixa naturalesa jurídica d'un contracte amb força de llei.

A tall d'exemple, es consideren pactes parasocials el règim econòmic matrimonial (de separació de béns, per exemple) del fundador de l'empresa o dels seus fills, els sindicats de vot entre cosins, germans, nebots, o els pactes successoris. Són aspectes que, malgrat que poden incidir en l'empresa, no són incorporats als estatuts. Com s'ha dit anteriorment, encara que la seva inscripció no sigui necessària, es preveu la possibilitat que aquests pactes parasocials puguin quedar disposats al Registre Mercantil a través d'un certificat expedit pel secretari del Consell de Família amb el vistiplau del president.⁴⁰ En conclusió, són aquells que no és possible incorporar als estatuts socials, però que és aconsellable establir per regular les relacions entre la família i l'empresa, com, per exemple: que només regulin la incorporació dels familiars a l'empresa, les funcions que hi faran i la seva retribució; la sortida de l'empresa dels membres de la família; la qualificació exigible als successors del fundador; la qualificació exigible als familiars que treballin a l'empresa; pla de formació dels successors i d'altres treballadors; També s'hi poden incloure clàusules penals, en els termes que preveu la legislació civil, que sancionin l'incompliment de les obligacions establertes en el PF; és aconsellable pactar la duració del PF i el procediment que s'ha de seguir per a la seva revisió.⁴¹

³⁹ Sáez Lacave, Maria Isabel. Los pactos parasociales de todos los socios en Derecho español. Una materia en manos de los jueces. InDret, Barcelona, julio de 2009. Pàgina 2.

⁴⁰ Demestre Viola, Isabel, professora titular de Dret Civil, Universitat de Barcelona. Nous reptes del Dret de família, materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa de 23 i 24 de setembre de 2004. La mediació en l'Empresa Familiar, una eina per la seva pervivència. (Girona,2005). Pàgina 541 i 542.

⁴¹ Oberts a l'Empresa Familiar. Protocol per a la continuïtat de les pimes comercials. Confederació de Comerç de Catalunya, guies. Pàgina 16.

Els pactes parasocials, doncs permeten als que s'associen amb l'objectiu de constituir una empresa, regular aspectes claus per al futur de la mateixa. Aquests pactes permeten regular acords adaptats a la voluntat real dels associats, evitant en major o menor mesura la rigidesa normativa del dret societari. A causa de la complexitat d'aquesta figura jurídica, en aquest apartat s'analitzarà i es donarà resposta a multitud de qüestions que poden sorgir sobre els pactes parasocials.

1.2.6.1.4.1.2 La regulació dels pactes parasocials en la Proposta del Codi Mercantil

El Catedràtic de Dret Mercantil de l'Universitat Autònoma de Madrid, Jesús Alfaro Aguila-Real, argumenta que té por a que es posi en vigor una regulació que suposi a les empreses espanyoles milions d'euros ja que les societats hauran de canviar els seus estatuts, els Catedràtics-professors hauran d'estudiar les seves normes, els jutges hauran d'aprendre a aplicar-les... Segons aquest Catedràtic, cito tal qual: *“en lo que toca a los profesores de Derecho que hemos dedicado nuestra vida a algunas de las cosas que ahora se regulan en la Propuesta, nos invade la indignación. Van a tirar por la borda una parte de nuestro capital humano invertido en esas instituciones que se regulan, por razones que ignoramos. Y, en relación con algunas instituciones, como dice un joven colega, en un trabajo de próxima publicación, corremos el riesgo de malversar la herencia recibida de algunos de los mejores iusprivatistas de los dos últimos siglos”*.⁴²

Com es pot observar, no està d'acord amb la nova regulació i espera que es multipliquin les crítiques i que algú censat en el Govern o en el Parlament paralizzi la reforma.

En relació amb els pactes parasocials, la ProComer⁴³ estableix el següent:

SECCIÓN 4ª. DE LOS PACTOS PARASOCIALES

Artículo 213-21. Pactos parasociales

1. *“Los pactos celebrados entre todos o algunos socios, o entre uno o varios socios y uno o varios administradores al margen de la escritura social o de los estatutos, estén o no depositados en el Registro mercantil, no serán oponibles a la sociedad. Los acuerdos sociales adoptados en contra de lo previsto en los pactos serán válidos.”*

2. *“Son nulos aquellos pactos parasociales por los que uno o varios administradores de la sociedad se obliguen a seguir las instrucciones de socios o de terceros en el ejercicio de su cargo.*

⁴² Blog de Alfaro Aguila-Real, Jesús. La regulació dels pactes parasocials en la Proposta del Codi Mercantil. Data de publicació: 8 de noviembre del 2013

⁴³ La Promotora del Comercio Exterior de Costa Rica (PROCOMER) és una entitat pública de caràcter no estatal, que té en el seu càrrec la promoció de les exportacions costarricenses.

3. *Quien hubiere incumplido un pacto parasocial deberá indemnizar los daños y perjuicios causados y asumir las demás consecuencias previstas en el pacto.*”

4. *“Lo dispuesto en este artículo será de aplicación a los protocolos familiares, haya o no constancia registral de su existencia o contenido.”*

A banda d'això esmentat anteriorment, l'art. 284-1 s'ocupa de la publicitat dels pactes parasocials contrets en relació amb les societats cotitzades. En quan a la regulació de l'art. 213-21 és molt rellevant sobretot en dos punts:

El primer és en la proclamació de la nul·litat dels pactes parasocials per al consell d'administració (art. 213-21.2).

El segon, es refereix a la possibilitat d'impugnar els acords socials contraris a un pacte parasocial signat per tots els socis. La doctrina majoritària considera que no hi ha raons per impedir al·legar aquesta infracció en un procés d'impugnació d'acords socials. En la mesura que l'acord social és contrari al pactat per tots els socis - encara que sigui en un pacte al marge dels estatuts - l'acord social s'ha de considerar contrari a l'interès social ja que aquest no és altre que l'interès comú dels socis i aquest interès comú s'expressa no només en els estatuts socials i en les decisions dels òrgans socials sinó també en els acords omnilaterals celebrats entre els socis.⁴⁴

1.2.6.1.4.1.3 Classes

Les classes dels pactes parasocials es poden classificar en diverses categories:

- Pactes de relació: regulen les relacions directes dels socis. Per exemple: els acords d'adquisició preferent, obligació de cedir o adquirir participacions en determinades situacions, pactes de no agressió, etc.
- Pactes d'atribució: atribueixen avantatges a la Societat. Per exemple: pactes d'obligació addicional de finançament a la societat pels socis, pactes de no competència, etc.
- Pactes d'organització: regulen l'organització i funcionament de la societat, establint el marc necessari per a la presa de decisions en el desenvolupament del negoci. Per exemple: composició de l'òrgan d'administració, pactes sobre dissolució de la societat, pactes sobre quòrums reforçats, etc.⁴⁵

⁴⁴ Blog de Alfaro Aguila-Real, Jesús. La regulació dels pactes parasocials en la Proposta del Codi Mercantil. Data de publicació: 8 de novembre del 2013.

⁴⁵ STAFF LEGAL abogados. Aspectos prácticos sobre los pactos parasociales. Publicaciones-Mercantil, 2014.

1.2.6.1.4.1.4 Naturalesa

La naturalesa d'aquest tipus de pactes és contractual entre les parts i independent de la societat, llevat que aquesta ho hagi subscrit. El seu fonament rau en el principi general d'autonomia de la voluntat de les parts, consagrat a l'art. 1255 del Codi Civil (d'ara endavant, CC): "Els contractants poden establir els pactes, clàusules i condicions que tinguin per convenient sempre que no siguin contraris a les lleis, a la moral ni l'ordre públic" i l'art. 28 de la Llei de societats de capital: "En l'escriptura i en els Estatuts es podran incloure, a més, tots els pactes i condicions que els socis fundadors considerin convenient establir, sempre que no s'oposin a les lleis ni contradiguin els principis configuradors del tipus social elegit". Per tant, posseeixen un caràcter autònom i accessori.⁴⁶

1.2.6.1.4.1.5 Preguntes rellevants

És vàlid un pacte parasocial?

En el passat, aquests pactes parasocials no eren admesos però, actualment és admesa la seva validesa sustentada en l'art. 28 de la Llei de societats de capital i en els arts. 1091 i 1255 del CC.

El fet que es reconegui la seva validesa depèn en tot cas de la seva licitud, amb estricta compliment de les regles generals del dret d'obligacions, havent de concórrer els elements essencials de la validesa de tot contracte (consentiment, objecte i causa), així com els límits de l'autonomia de llibertat de les parts (llevat contraris a la llei, la moral, ni a l'ordre públic).⁴⁷

És eficaç i oposable a la societat un pacte parasocial?

La seva eficàcia resulta qüestionable davant les normes imperatives recollides en la Llei de societats de capital, així com els límits configuradors del concret tipus social de què es tracti. L'art. 29 TRLSC (RD Legislatiu 1/2010, de 2 de juliol, per el que s'aprova el text refós de la Llei de Societats de Capital) declara la "no oposabilitat" dels pactes reservats entre socis a la societat, tenint efectes únicament entre els socis subscriptors de l'acord intern, a excepció que la pròpia societat també hagi subscrit el pacte parasocial. Això significa que el pacte parasocial que reconegui un avantatge o dret a la societat - com succeeix en els pactes parasocials d'atribució- podrà ser reclamada per estar en la base de la regla continguda en l'art. 1257.2 del CC: "Si el contracte conté alguna estipulació en favor de tercer, aquest podrà exigir el seu compliment, sempre que s'hagués fet saber la seva acceptació a l'obligat abans que hagi estat

⁴⁶ STAFF LEGAL abogados. Aspectos prácticos sobre los pactos parasociales. Publicaciones-Mercantil, 2014.

⁴⁷ STAFF LEGAL abogados. Aspectos prácticos sobre los pactos parasociales. Publicaciones-Mercantil, 2014.

revocada”.

No obstant això, hi ha una posició doctrinal dividida pel que fa als pactes parasocials d'organització. Per conèixer si són oposables a la societat s'haurà d'aplicar les regles del dret societari per instar el compliment del pacte parasocial. Referent a això, hi ha tres possibles solucions:

1. Una estricta interpretació del ja citat art.29 de la Llei de societats de capital, "Els pactes que es mantinguin reservats entre els socis no són oposables a la societat".
2. Els pactes parasocials són oposables quan ha estat subscripta per la societat.
3. Els pactes parasocials són oposables quan tots els socis siguin els seus signants.

En el cas dels pactes parasocials de relació (explicat anteriorment), en tenir únicament eficàcia entre els socis, com ara la inclusió d'una clàusula de distribució de dividends, no seria possible la seva oposabilitat atès que no vincula a la societat. Igualment es reconeix la publicitat del pacte parasocial davant de tercers, segons els previst en els arts. 114.2 i 175.2 del Reglament del Registre Mercantil quant: "A més es faran constar en la inscripció els pactes i condicions inscriptibles que els socis considerin convenient establir en l'escriptura o en els estatuts, sempre que no s'oposin a les lleis ni als principis configuradors de la societat anònima / limitada".⁴⁸

És possible invocar l'incompliment d'un pacte parasocial com a causa d'impugnació d'acords socials?

El criteri general és que el fet d'infringir un pacte parasocial no n'hi ha prou, per si sol, per a l'anul·lació d'acord adoptat a la Junta General. En altres paraules, és el que ve a expressar l'art. 204 de la Llei de societats de capital: "Són impugnables els acords socials que siguin contraris a la llei, s'oposin als estatuts o al reglament de la junta de la societat o lesionin l'interès social en benefici d'un o diversos socis o de tercers. La lesió de l'interès social es produeix també quan l'acord, tot i no causant dany al patrimoni social, s'imposa de manera abusiva per la majoria. S'entén que l'acord s'imposa de manera abusiva quan, sense respondre a una necessitat raonable de la societat, s'adopta per la majoria en interès propi i en detriment injustificat dels altres socis".⁴⁹

⁴⁸ STAFF LEGAL abogados. Aspectos prácticos sobre los pactos parasociales. Publicaciones-Mercantil, 2014.

⁴⁹ STAFF LEGAL abogados. Aspectos prácticos sobre los pactos parasociales. Publicaciones-Mercantil, 2014.

Accions davant l'incompliment d'un pacte parasocial

Es pot esmentar diferents accions davant de l'incompliment d'un pacte parasocial. Entre d'altres, hi ha:

L'acció d'indemnització de danys i perjudicis que preveu l'art.1101 del CC: consistent en una indemnització econòmica davant l'incompliment del que s'ha pactat tendent a reparar els danys i perjudicis causats. El problema que presenta aquesta acció rau en la dificultat de provar el dany i en la quantificació del perjudici causat.

- L'acció de compliment forçós que preveu l'art. 1096 del Codi Civil que consisteix en l'execució específica de la prestació deguda. L'abast arbitra diferents vies en funció de la naturalesa de la prestació (de donar, fer o no fer). Amb aquesta acció que independentment de l'exercici de l'acció recollida a l'art. 1101 del CC és irrenunciable, llevat que s'introduïu un dret de retracte a favor de soci afectat per l'incompliment, és a dir, permetre que el soci afectat recuperi la quantitat que ha desemborsat en l'adquisició d'accions de la societat.
- L'acció de remoció que va dirigit a desfer el mal fet i busca revocar l'acord incomplert pel vot emès pel soci incomplidor.
- Resolució de l'acord que ofereix el dret general dels contractes mitjançant els mecanismes resolutoris.
- Mecanismes d'autotutela: la incorporació als estatuts socials del contingut dels pactes o la incorporació d'una clàusula penal (sanció pecuniària) per incompliment dels pactes parasocials, etc.⁵⁰

1.2.6.1.4.1.6 Efectes de la recent jurisprudència del Tribunal Suprem

Els casos més difícils i que han comportat l'anàlisi més detingut per part de la jurisprudència, han sigut aquells en que els pactes parasocials estableixen regles de caràcter organitzatiu i que reclamen eficàcia societària a través d'accions d'impugnació dels òrgans socials per vulneració de pactes parasocials. Els jutges no tenen una estratègia ben definida i articulada per tractar els casos que se'ls presenta. En uns casos, els tribunals reaccionen amb contundència davant de supòsits escandalosos d'incompliment i de conducta abusiva. L'únic tret és que no es fonamenten ni s'articulen amb bases sòlides en el nostre dret de societat, és a dir que el tribunal es val de incoherències jurídiques més o menys artificioses o desproporcionades per legitimar l'impugnació de l'acord, com per exemple la doctrina de l'aixecament del vel, o la ficció d'entendre que el pacte parasocial és un acord de junta universal. En canvi, en altres casos, es

⁵⁰ STAFF LEGAL abogados. Aspectos prácticos sobre los pactos parasociales. Publicaciones-Mercantil, 2014.

desestima el recurs i s'opta per una aplicació formalista de la llei. Aquesta discrecionalitat fa pensar que és necessari assentar la discussió sobre bases jurídiques més sòlides.

Alguns exemples de sentències del Tribunal Suprem (d'ara endavant, TS) que s'han pogut extreure ofereixen un excel·lent punt de partida per examinar l'estat de la qüestió.⁵¹ Aquestes sentències (contràries a l'aplicació del pacte parasocial en l'esfera societària) fonamenten el seu judici sobre dos línies argumentals que no resulten convincents. La primera incongruència consisteix en proclamar que la jurisprudència del TS ha vingut sent contrària a admetre l'impugnació d'acords socials per violació de pactes parasocials. El propòsit de l'afirmació és legitimar les últimes sentències per mitjà de la seva continuïtat i consistència amb la línia jurisprudencial marcada fins al moment. Es pretén justificar la coherència amb la doctrina anterior al·legant que l'Alt Tribunal mai ha argumentat obertament que l'infracció d'un pacte parasocial autoritzi la impugnació de l'acord social. Aquesta afirmació és inexacte. El que és important no és el que s'ha dit, sinó el que s'ha fet, i no és dubtós que el TS ha garantitzat l'enfortament del pacte parasocial en l'esfera societària, és a dir, ha emparat a qui, impugnant un acord social, sol·licitaven que no es donés eficàcia societària a una infracció de l'acord parasocial. Cal dir que la voluntat clara del TS en tots aquests casos no es pot posar en dubte l'atorgació en l'eficàcia al pacte parasocial en l'esfera societària.

La segona línia argumental que es recolza el TS en aquestes sentències al·lega que perquè l'impugnació prosperi es precis que l'infracció del conveni parasocial sustingui una infracció legal, estatutària o fiduciària que motivi l'impugnació de l'acord social (exemple l'art. 115 de la LSA). En definitiva, la qüestió aquí no és si hi ha frau de llei que fonamenti l'infracció dels pactes extraestatutaris com una causa de nul·litat, o si es conculquen els estatuts a infringir les regles parasocials que els motivaven o els concretaven, que són els termes en els que amb freqüència es plantegen les demandes. La qüestió de fons és més bé si l'incompliment o la contravenció del pacte parasocial ocasiona una infracció fiduciària, és a dir, que el nervi del problema és que els jutjadors no sembla que aprecin que la contravenció d'un conveni parasocial de tots els socis a través d'un acord societari típicament lesiona, en benefici d'un o varis accionistes o de tercers, l'interés de la societat.

Finalment un cop explicada la situació jurisprudencial, no és d'extranyar que les sentències del TS de 10 de desembre de 2008 i la del 6 de març de 2009 pretenguin curtcicuitar la litigat amb

⁵¹ STS, 1°, 10.12.2008 (RJ 2009/17; MP: Jesús Corbal Fernández i la STS del 6.3.2009 (JUR 2009/140200 i JUR 2009/1402001).

base en els acords parasocials diguent que la mera infracció del conveni parasocial de què es tracti no n'hi ha prou, per si sola, per l'anul·lació de l'acord impugnat.⁵²

1.2.6.1.4.1.7 Conclusions dels pactes parasocials

A tall de recopilació, els pactes parasocials ofereixen a les societats mercantils mecanismes amb els quals millorar el seu negoci, facilitar la relació entre els socis i donar resposta a problemes que afecten el seu funcionament. Juguen sobretot un paper important per als socis minoritaris.

Per concloure es pot afirmar que, l'evolució doctrinal i jurisprudencial, encara que contradictòria, avança cap a la unió dels àmbits societaris i contractual en el context dels pactes parasocials, conseqüent amb les demandes actuals de les societats, atorgant major eficàcia i oposabilitat a aquests.⁵³

1.2.6.1.5 Publicitat del protocol familiar *El Reial Decret 171/2007, de 9 de febrer*

A continuació cal fer un esment específic sobre la publicitat del PF (ja explicat anteriorment). Aquesta publicitat es troba regulada en el RD 171/2007, de 9 de febrer. Val la pena dir que a l'art. 2 d'aquest, defineix el PF com el conjunt de pactes subscrits per els socis entre si o amb terceres persones amb els que guarden vincles familiars que afecten a una societat no cotitzada, en la que tinguin un interès comú en ordre d'aconseguir un model de comunicació i consens en la presa de decisions per regular les relacions entre família, propietat i empresa que afectin a l'entitat. Particularment Jorge. A. Rodríguez Aparicio i Carmelo Agustín Torres senyalen que *“l'objecte del protocol és regular l'organització corporativa i les relacions professionals i econòmiques entre la família i l'empresa”*.

No obstant això, encara que el RD no tingui per objecte regular el contingut del protocol, el preàmbul dona a entendre quin és, al referir-se a que el principal objectiu d'aquesta figura és assegurar la continuïtat de l'empresa a través del correcte relleu generacional. Al voltant d'això, gira la majoria dels pactes que poden contenir, com són per exemple, els relatius el Govern i direcció de l'empresa, a l'accés i sortida dels membres de la família de l'empresa, a la propietat... En aquest sentit, segueix afirmant el propi preàmbul que la realitat jurídica i social espanyola obliga a considerar les peculiaritats de EF i la lícita autoregulació dels seus propis interessos, especialment en relació amb la successió d'aquest tipus d'empreses, eliminant obstacles i dotant a l'operador jurídic dels instruments necessaris.

⁵² Sáez Lacave, Maria Isabel. Los pactos parasociales de todos los socios en Derecho español. Una materia en manos de los jueces. InDret, Barcelona, julio de 2009. Pàgina 19 i 20.

⁵³ STAFF LEGAL abogados. Aspectos prácticos sobre los pactos parasociales. Publicaciones-Mercantil, 2014.

El Dret Civil a Catalunya, a més dels heretaments, ha comptat des de sempre amb institucions que tenen com a principal objectiu el manteniment del patrimoni o l'explotació familiar. En aquest sentit possibilita que el testador (i també a l'heretant) pugui delegar a una altre persona de la seva confiança (normalment el cònjuge o els parents més pròxims) l'elecció de qui, entre els seus fills, hauria de ser l'hereu o hereus que l'han de succeir. És a dir, es tracta d'una figura jurídica, és a dir "la casa" (en termes de l'antiga societat agrària), o EF (en termes més actuals), mantenint la unitat del patrimoni familiar.

El mateix preàmbul del RD defineix també EF com aquella en què la propietat o el poder de decisió pertanyen, en tota o en part, a un grup de persones que són parents entre si. En aquesta mateixa línia, Francisco Vicent Chulià, afegeix que *"aquest tipus d'empreses es caracteritzen per l'existència de vincles familiars entre els que disposa del poder de control sobre les decisions empresarials i la gestió del negoci, de manera que la unitat de direcció en l'exercici de l'activitat s'assegura, precisament, mitjançant aquests vincles"*.

Així, tornant a la disciplina concreta que conté el RD, són els grups familiars, a través de l'òrgan d'administració, els que han de decidir si els convé o no donar publicitat al protocol o, inclús, si volen dipositar, juntament amb les comptes anuals, una còpia o testimoni total o parcial del document públic en el que consti el PF de la societat. De fet, és lògic que no sent obligatori que les EF disposin de protocol, tampoc sigui donar-li publicitat.

Resumint, cal dir que es tracta d'una publicitat voluntària (art.2) i l'acorda l'òrgan d'administració en atenció a l'interès social. La publicitat del PF envia el mercat, els proveïdors, els treballadors de l'empresa, els socis financers i també els competidors, una senyal extremadament positiva de continuïtat de l'empresa.⁵⁴

Pel que fa a aquesta publicitat ja explicada, cal dir que pot ser de diferents formes: d'una banda extra registral i, per l'altra, registral.

- Extra registral significa que es pot publicar la seva existència al lloc web de la societat que consti en el Registre Mercantil, i informar del lloc web de l'empresa per accedir al seu contingut.
- Registral: La publicitat registral presenta els comptes anuals, es pot incloure còpia o testimoni del document públic, en què consti el PF de la societat, que es diposita juntament amb els comptes anuals i és "qualificat" pel registrador, tot i que el document dipositat ha de ser rellevant només als efectes del bon govern de la societat familiar.

⁵⁴ Egea Fernández, Joan. Protocolo familiar i pactos sucesorios. La proyectada reforma de los heredamientos. InDret, Revista per l'anàlisi del dret. Barcelona, julio de 2007. Pàgina 8,9 i 10.

En darrer terme dir que a Catalunya, la importància d'aquestes vies de publicitat del PF s'incrementa per la circumstància que el CCCat remet a aquestes modalitats de publicitat dels PF per fer constar al Registre Mercantil l'existència dels pactes successoris que tinguin per finalitat el manteniment i la continuïtat d'una empresa familiar.⁵⁵

A continuació convé subratllar el consell de família i l'assemblea familiar com a altres òrgans propis de l'EF.

1.2.6.2 El Consell de família

El consell de família és l'òrgan que pren decisions respecte a les relacions entre la família i l'empresa (política de contractació de familiars o normes de successió, entre altres), vetlla per la formació i l'orientació professional dels membres joves de la família i administra els fons de l'empresa per finançar programes educatius. Resumint, té com a finalitat garantir la bona convivència familiar, aplicar els principis i les normes que conté el PF, i és l'encarregat d'aclarir els dubtes d'interpretació, si s'escau amb el dictàmen previ d'un professional independent de reconegut prestigi. Aquest també pot estar integrat pels caps de branca familiar, acompanyats d'altres membres de la família en els quals concorrin uns requisits prèviament establerts. No obstant això, no s'ha de confondre amb el consell d'administració de l'empresa, és a dir, que al consell de família es tracta d'informar i de tractar temes familiars, però no pas prendre decisions de gestió empresarial. En altres paraules, el consell familiar serveix com a mediador de la família en la presa de decisions i resoldre els problemes o conflictes que es poguessin generar dins l'àmbit familiar i que poguessin influir en l'operació i administració de l'empresa.⁵⁶ Les responsabilitats del Consell Familiar relacionades amb la successió són entre altres aquestes:

- Desenvolupar i implementar plans i programes familiars per la perpetuïtat de l'empresa.
- Transmetre els valors i la visió compartida de l'empresa.
- Oferir un fòrum per compartir idees respecte del negoci familiar.
- Fomentar la participació i el compromís de la família mitjançant els programes d'aprenentatge respecte de la propietat.
- Preparar els líders de la següent generació.
- Monitoritzar la interacció entre la família i l'empresa.⁵⁷

⁵⁵ Oberts a l'Empresa Familiar. Protocol per a la continuïtat de les pimes comercials. Confederació de Comerç de Catalunya, guies. Pàgina 19.

⁵⁶ Successió en l'Empresa Familiar. Boletín Gobierno Corporativo, otoño 2010. Deloitte. Pàgina 5.

⁵⁷ Successió en l'Empresa Familiar. Boletín Gobierno Corporativo, otoño 2010. Deloitte. Pàgina 5.

1.2.6.3 L'assemblea familiar

Per la seva banda, l'assemblea (o junta) familiar és l'òrgan que vetlla per la unitat i la comunicació entre els membres de la família i és la que preveu les bases del PF acordades de manera consensuada. Encara que no hi ha una fórmula per configurar-la, inclou tots els membres de la família, a partir d'una determinada edat, com ara 18 anys, treballin o no, a la societat familiar.

Malgrat aquesta distinció, moltes empreses acostumen a fusionar l'assemblea i el consell de família en un sol òrgan que integraria, d'una manera o d'una altra, totes les generacions i branques de la família.

L'existència d'aquest òrgan acostuma a ser un indicador que EF ha assolit un elevat grau de maduresa o complexitat, especialment en relació amb la participació de la família empresària en el capital i el major grau d'atomització d'aquest. Així, l'assemblea familiar és un òrgan especialment adequat quan l'empresa està en mans d'un elevat conjunt de familiars i no quan es redueixi a una única unitat familiar (com una empresa de germans o una confederació de cosins amb no massa membres). Fins arribar a aquesta fase, mentre EF compti amb un reduït nombre de socis, és freqüent que el consell de família funcioni també com assemblea. D'aquesta manera, es pot indicar que l'estructura orgànica de la societat es va adequant en cada moment a la complexitat pròpia de l'entorn empresa-família, evitant en principi òrgans que resultin superflus i evitant, en etapes posteriors, no tenir aquells que resultin necessaris.⁵⁸

1.2.6.4 Conclusions generals

Com s'ha dit anteriorment, el PF, d'una banda, i l'assemblea familiar i el consell de família per l'altra, constitueixen, respectivament, els instruments i els òrgans que, ara per ara, tenen com a objectiu reglamentar les relacions entre la família i l'empresa amb l'objectiu d'afavorir que les relacions entre els familiars permetin la pervivència del negoci. Tant en l'elaboració del PF com en el desenvolupament de les reunions en l'assemblea familiar i el consell de família, la finalitat és assolir uns acords (com ja s'ha dit) que afavoreixin que la relació en el binomi empresa-família permeti un desenvolupament satisfactori per a tots els seus membres. La clau és que els acords hagin estat consensuats un cop totes les persones destinatàries dels pactes hagin participat en el procediment per adoptar-los, dient la seva.

⁵⁸ Valmaña Cabanes, Antonio José. EL RÉGIMEN JURÍDICO DEL PROTOCOLO FAMILIAR. UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI. Dipòsit legal T 764/2015. Pàgina 279.

De manera genèrica, es fa necessari que els conflictes s'abordin tenint en compte les necessitats i els interessos de tots ells, i que el resultat que es generi comporti un resultat en el qual totes les parts implicades guanyin. I perquè això sigui així cal una comunicació, preferiblement fluïda, és clar, entre tots els membres de la família empresària.⁵⁹

1.2.7 Resolució de conflictes en les empreses familiars

La resolució de conflictes es pot dur a terme a través de diferents formes d'actuació per resoldre situacions en què no s'aconsegueixi el consens familiar. Aquestes formes d'actuació són: en primer lloc el Sistema d'arbitratge (explicat a continuació) i en segon lloc, una altra forma d'actuació per resoldre situacions en què no s'aconsegueix el consens familiar és el Sistema de mediació. Aquest és un sistema en què un tercer, expert i neutral, assisteix dues o més persones per buscar solucions negociades al seu conflicte (també explicat més endavant).

1.2.7.1 Sistema d'arbitratge

El Sistema d'arbitratge és un mètode per solucionar desavinences pel qual les parts en litigi se sotmeten voluntàriament al judici d'un àrbitre perquè resolgui les seves divergències.

Hi ha dos tipus d'arbitratge:

- L'arbitratge en equitat, que es fonamenta en el lleial saber i entendre del professional que actua com a àrbitre.
- L'arbitratge en dret, que requereix motivar el laude en dret, per la qual cosa l'àrbitre ha de ser advocat en l'exercici obligatòriament.⁶⁰

Així doncs, l'arbitraje és una figura clau que es configura com un mètode extrajudicial de solució de controvèrsies, de caràcter fonamentalment civil i mercantil, que resulta una alternativa vàlida i eficaç a la potestat dels tribunals de justícia, amb importants avantatges en quant a senzillesa i rapidesa. Podrà operar a tot tipus de "controvèrsies sobre matèries de lliure disposició conforme a Dret", tal com estableix l'art. 2 de la LA. Determinar quines matèries són de lliure disposició i quines no ho són, és una tasca complicada. Es pot resumir amb la idea que les matèries no disponibles són aquelles respecte a les quals "la conseqüència jurídica de les pretensions de les parts només pot ser decretada per un jutge". Hi ha qüestions que queden

⁵⁹ Demestre Viola, Isabel, professora titular de Dret Civil, Universitat de Barcelona. Nous reptes del Dret de família, materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa de 23 i 24 de setembre de 2004. La mediació en l'Empresa Familiar, una eina per la seva pervivència. (Girona,2005). Pàgina 542 i 543.

⁶⁰ Oberts a l'Empresa Familiar. Protocol per a la continuïtat de les pimes comercials. Confederació de Comerç de Catalunya, guies. Pàgina 26.

sotmeses a arbitratges específics, com és el cas de l'arbitratge de consum, les controvèrsies per transport terrestre, les relatives a marques, cooperatives, esports o relacions laborals.

El PF (explicat anteriorment) com a contracte, és un element que obviament pot sotmetre's a arbitratge i, de fet, serà habitual que es pacti en el mateix la submissió de les seves eventuais controvèrsies a un procediment arbitral. El conveni arbitral, tant si revesteix forma de clàusula protocol·lària com si se subscriu en un document autònom, produeix un doble efecte sobre les relacions entre les parts: d'una banda, un efecte contractual positiu d'obligar les parts a dirimir les seves controvèrsies en seu arbitral, de l'altra, un efecte processal negatiu d'impedir als tribunals de Justícia conèixer aquesta controvèrsia. Cal advertir, amb tot, que algunes matèries de les que s'abordaran en el PF poden no ser arbitrables: és el cas, fonamentalment, de les relacions entre cònjuges, els pactes entre els quals no sempre tenen caràcter dispositiu; i la regulació dels testaments, sobre els quals l'arbitratge té un mecanisme coercitiu per assegurar el seu compliment. Dintre dels continguts que poden arribar a capacitat executiva, ha suscitat també molts dubtes el conegut com "arbitratge estatutari", és a dir, la possibilitat de sotmetre a arbitratge els conflictes en el si de les societats mercantils i, en particular, la possibilitat de valer-se d'aquest mecanisme per a la impugnació dels acords socials. Malgrat una llarga tradició històrica favorable, l'exemple més clar és que el CCom de 1829 establia l'arbitratge forçós per a tots els conflictes societaris. La LSA (Llei de societats anònimes) de 1951 va excloure la via arbitral per a la resolució de les controvèrsies, fet que va donar lloc a una tensió doctrinal i jurisprudencial que es va perllongar durant més de cinquanta anys.

Però va ser la reforma de la LA operada en 2011 la qual definitivament va venir a dissipar tots els dubtes doctrinals, si és que encara en quedava algun, en establir expressament que, al costat de la possibilitat d'acudir a l'arbitratge per resoldre tots els conflictes sorgits en el si de la societat (art.11 bis.1), es pugui també acudir a l'arbitratge per a la impugnació d'acords socials (art.11 bis.3), encara que fos aquesta una possibilitat que, al seu moment, generés oposició per part de veus doctrinals especialment autoritzades. La diferència bàsica entre el règim general de resolució de conflictes societaris i el d'impugnació d'acords és que aquest últim només es pot sotmetre a arbitratge institucional, per raons de major seguretat jurídica, en poder incorporar una referència a la institució que ha de conèixer el procediment i, d'aquesta manera, oferir aquesta informació a tots els socis. Superats, per tant, els dubtes sobre la possibilitat de sotmetre a arbitratge els eventuais conflictes que puguin sorgir en el si d'una societat mercantil, que han estat abordades de fet en tots els ordenaments del nostre entorn, sembla evident que res no impedeix que les controvèrsies derivades del protocol es resolguin per aquesta via, tant pel que fa al seu caràcter contractual com pel que fa a la seva projecció sobre EF. És molt recomanable que el propi PF, com a culminació de les negociacions en el si de la família empresarial per a la

regulació de la seva societat mercantil, reculli els mètodes de resolució de controvèrsies i, en particular, aposti per sistemes com l'arbitratge o qualsevol altra eina de resolució alternativa de conflictes, per evitar trobar-se en punts morts quan aquests conflictes afloren. Perquè això sigui possible, però, és molt important haver previst la submissió a arbitratge de la manera més eficaç possible, sent fonamental també en aquest cas la manera en què aquesta submissió estigui regulada: si s'ha fet mitjançant clàusula estatutària, tindrà plena eficàcia enfront de la societat; en canvi, si s'ha fet mitjançant pacte parasocial (explicat anteriorment), només serà eficaç per als seus firmants.⁶¹

1.2.7.2 Sistema de mediació

La mediació, es configura com el procediment a través del qual els familiars poden comunicar-se entre si i manifestar les seves expectatives i necessitats, acompanyats d'un tercer, el mediador, que facilita el diàleg entre ells creant un espai en el qual poden expressar lliurement, amb igualtat i equitat comunicativa. Mitjançant aquesta mediació, les parts, conjuntament i amb l'assistència d'una tercera o terceres persones imparcials, que dependrà de la complexitat de la temàtica de discussió, així com el nombre de persones que intervenen en el procés, plantegen voluntàriament conflictes que volen resoldre, desenvolupen opcions amb aquesta finalitat, prenen en consideració les alternatives i assoleixen un acord consensuat que tindrà en compte els interessos i les necessitats de totes les persones implicades.⁶²

Pel que fa al sistema de mediació, ha d'existir una voluntat de diàleg per part de les persones que decideixen acudir a la mediació. Normalment, aquesta conclou amb un acord entre les parts. Per iniciar un procés de mediació, és necessari que les parts acordin per escrit la seva voluntat de participar-hi. Finalment cal esmentar el Sistema d'avaluació neutral que és un sistema en què un tercer, auditor, expert i independent de les parts, emet un informe respecte a les posicions i arguments de cada part i un seguit de recomanacions perquè les parts puguin construir el seu propi acord, seguint l'informe emès per l'auditor. En qualsevol dels casos cal dir que l'acord depèn dels interessats.⁶³

⁶¹ Valmaña Cabanes, Antonio José. EL RÉGIMEN JURÍDICO DEL PROTOCOLO FAMILIAR. UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI. Dipòsit legal T 764/2015. Pàgina 445, 446, 447 i 448.

⁶² Demestre Viola, Isabel, professora titular de Dret Civil, Universitat de Barcelona. Nous reptes del Dret de família, materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa de 23 i 24 de setembre de 2004. La mediació en l'Empresa Familiar, una eina per la seva pervivència. (Girona,2005). Pàgina 543 i 544.

⁶³ Oberts a l'Empresa Familiar. Protocol per a la continuïtat de les pimes comercials. Confederació de Comerç de Catalunya, guies. Pàgina 26.

1.2.7.2.1 La mediació com a sortida del conflicte

Les disputes que es produeixen en l'EF estan a l'ordre del dia i, a vegades, semblen irreconciliables. Aquest apartat s'explicarà a través d'un exemple:

“La filla, directiva de màrqueting vol més salari i ascendir en l'organigrama; el seu germà, que actua de president, veient que la seva germana està adquirint massa pes en el negoci, refusa parlar amb ella. Ella amenaça aparentment amb reemplaçar-lo i ell a resistir-s'hi”.

Aquest tipus de disputes són els que necessiten mediació, ja que tots dos estan buscant una solució personalitzada que satisfaci els seus interessos. Per a això, el mediador, ha d'identificar els interessos dels dos germans. Cada un d'ells ha iniciat la disputa des d'una perspectiva d'omissió, basada en la seva posició personal, lloc que ocupa a la família, experiències anteriors. Però cap dels dos tenen classificats els seus interessos. Ella demana més salari i ascendir en l'organigrama, quan el seu interès real és el de guanyar autoritat i reconeixement en la missió de fer créixer la companyia. Ell pot tenir la perspectiva que la seva germana està exigint molt, quan el seu interès és el de relentitzar el creixement de l'empresa, i així tenir més temps per dedicar-lo a la seva família i jugar el paper de líder familiar. El mediador, una vegada descoberts els interessos, podrà ajudar a traspasar la barrera emocional que existeix entre els dos germans. En aquest cas els germans posseeixen el cinquanta per cent del negoci cada un d'ells i tenen capacitats amb enormes sinergies per portar el negoci.

Encara que alguns defensen l'arbitratge, la mediació és el mètode més adequat per a resoldre conflictes en el si de l'EF, és a dir, el mediador busca solucions creatives que augmenten les sinergies de les parts i de satisfacció als seus interessos, en tant que l'àrbitre sol prendre posició a favor d'una de les parts, el que interferiria la marxa de l'empresa. La mediació ajuda a que siguin les parts les que dissenyin la sortida a la disputa i per tant, defugir i evitar el conflicte és ja en si mateix un problema.

El mediador a poc a poc a d'anar ajudant a posar remei a tantes fonts de conflictes, creant mecanismes de comunicació entre els familiars, ja que totes les famílies tenen diferències, que són normals i necessàries. Quan aquestes diferències poden arribar a ser conflictives? Justament quan la família deixa de parlar entre ells i d'ells. A vegades és més problemàtic que el mediador aconseguixi que la família empresarial parli del conflicte, que el conflicte en si mateix. Els familiars comencen a fer circumval·lacions i és impossible deixar un document o línies escrites sobre la disputa de manera que, el mediador, està sempre davant de símptomes i no davant les

causes del conflicte; i tot això és perquè alguns volen gestionar el negoci de la mateixa manera que porten la família.⁶⁴

1.2.7.2.2 Els avantatges en l'Empresa Familiar dels principis de la mediació

La mediació doncs, és un procediment que emfatitza la responsabilitat dels membres de la família empresarial en prendre decisions que afecten a les seves vides, i que ofereix l'oportunitat de gestionar una controvèrsia confidencialment, imparcialment, cooperativament i basant-se en la lliure voluntat de les parts. Pel que fa als principis de la mediació es poden classificar en tres subapartats. En primer lloc la confidencialitat, en segon lloc la imparcialitat i finalment, la voluntarietat.

- a) Confidencialitat: la confidencialitat és un dels principis bàsics de la mediació, per la qual cosa els membres de la família empresarial poden emprar aquest procediment per arribar a acords que, recollits al PF, aclareixen quins són els valors i les normes internes de l'EF.
- b) Imparcialitat: la imparcialitat del mediador fa que tots els membres que participen en el procediment de mediació, sigui per elaborar el PF o per resoldre un conflicte existent tractat en l'assemblea familiar o en el consell de família, tinguin l'oportunitat d'expressar els seus respectius interessos, situant-se en un pla d'igualtat entre tots ells, sense que el mediador se situï a favor de cap d'ells en particular. Aquest, en aquest cas, no és cap jutge que hagi de decidir quina de les parts en conflicte té la raó conforme el dret, sinó que aquest proporciona l'espai adient perquè cada persona pugui manifestar els seus sentiments i les seves necessitats, i perquè tots plegats siguin capaços d'arribar a una solució que satisfaci els interessos de tots, sense que, per tant, hi hagi vencedors ni vençuts.
- c) Voluntarietat: La mediació es basa, a més, en la lliure voluntat dels membres de la família que decideixen exercir el poder de solucionar per ells mateixos les controvèrsies que afecten les relacions interpersonals i que incideixen en el desenvolupament de l'empresa. Per tant, aquesta és un procediment voluntari que es pot aturar en qualsevol moment.⁶⁵

⁶⁴ Gallego Domínguez, Ignacio. CUADERNOS DE REFLEXIÓN DE LA CÁTEDRA PRASA DE EMPRESA FAMILIAR. LA EMPRESA FAMILIAR. SU CONCEPTO Y DELIMITACIÓN JURÍDICA UNIVERSIDAD DE CÓRDOBA. Marzo 2012 Cuaderno N° 14.

⁶⁵ Demestre Viola, Isabel, professora titular de Dret Civil, Universitat de Barcelona. Nous reptes del Dret de família, materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa de 23 i 24 de setembre de 2004. La mediació en l'Empresa Familiar, una eina per la seva pervivència. (Girona,2005). Pàgina 544 i 545.

1.2.7.2.3 La mediació en l'elaboració del protocol familiar i en les reunions de l'assemblea familiar i el consell de família

Per a les famílies empresarials, poc acostumades a expressar interessos divergents, l'elaboració d'un PF constitueix un bon exercici d'aprenentatge per comunicar-se de manera satisfactòria en l'àmbit familiar i, en conseqüència, també en l'empresarial. Una de les conseqüències positives principals del procediment adient en l'elaboració d'un PF rau en el fet que permet introduir en la família empresària conceptes rellevants que li permetran enfrontar-se a situacions potencialment difícils, en assolir acords dins la família. I això, es tradueix en un augment de les possibilitats de continuïtat de l'empresa dins d'un clima familiar d'enteniment. El procediment d'elaboració d'un PF ensenya els membres els interessos respectius en l'àmbit apropiat. El PF és un començament, ja que constitueix un exercici d'autoregulació dels membres de la família que, a través d'un procediment adient, culmina en un document que representa el consens de la família, necessari per a la continuïtat del negoci familiar.

El mediador, en aquest sentit, potencia una actitud familiar favorable per assolir acords satisfactoris i duradors. Afavorirà que els membres de la família hi intervinguin de manera activa i continuada al llarg del procediment, atesa la seva complexitat. En aquest cas cal que les parts abordin el procediment amb esperit obert, per tractar tots els temes, per involucrar-se en el diàleg i per ser imaginatives en la recerca dels compromís, i amb generositat, per arribar acords, de manera que tots cedeixin en allò que puguin.⁶⁶

1.2.7.2.4 La figura del mediador

La figura del mediador entesa com a forma estricte forma part d'un equip multidisciplinari integrat per professionals especialistes en EF i assumeix la tasca de preparar un quadre de necessitats dels membres de la família, que obté durant el procediment de mediació a través de diverses tècniques. El procediment de mediació pot proporcionar els assessors legals i empresarials informació valuosa sobre els interessos subjectius dels seus clients que caldria tenir present en el moment d'elaborar el document que resol una situació conflictiva puntual o de planificació empresarial. Aquest participa en el cicle de negociació i recerca de consens familiar, juntament amb els assessors experts en empresa, economia i dret.

Una de les qüestions que es plantegen habitualment és quina és la persona que ha d'actuar com a medidora i, més concretament, si pot ser un membre de l'EF. Si es té en compte la imparcialitat, un dels principis fonamentals de la mediació, es pot pensar que la mediació

⁶⁶ Demestre Viola, Isabel, professora titular de Dret Civil, Universitat de Barcelona. Nous reptes del Dret de família, materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa de 23 i 24 de setembre de 2004. La mediació en l'Empresa Familiar, una eina per la seva pervivència. (Girona,2005). Pàgina 546 i 547.

l'hauria de dur a terme una persona aliena a l'EF. Si bé es cert que el mediador expert i professional està preparat per mantenir aquesta imparcialitat, per la qual cosa no hi hauria d'haver problema en el fet que un membre de l'EF exercís les funcions de mediador. També és cert que, per la resta de membres de la família empresarial que estan immersos en el conflicte o en la decisió de la planificació del negoci familiar, la intervenció d'un membre de la família com a mediador podria ser que no tingués una bona acollida, si aquest familiar, que actua com a mediador, acostuma a tenir més bona relació amb alguns membres de la família i menys amb uns altres. En aquest cas, un dels pilars fonamentals del procediment de mediació quedaria seriosament malmès, i en conseqüència, quedaria malmesa tota la seva estructura. Això, no obstant, si ja s'ha designat a priori una determinada persona perquè sigui la mediadora en casos de conflicte familiar o empresarial, i tots ho han acceptat, no hi hauria cap inconvenient en el fet que fos admesa, o també en situacions conflictives puntuals.⁶⁷

1.2.8 Consells per millorar la successió en l'empresa familiar

En el procés de successió, s'han de tenir en compte, entre d'altres, els següents aspectes: un, és que l'empresari ha de tenir present que la successió és una etapa que arriba a tota EF i que tot procés successori té una complexitat que implica aspectes personals, emocionals, familiars, econòmics, legals... i que aquesta complexitat demana una planificació que s'ha de començar tan aviat com sigui possible. Aquesta planificació successòria comporta una anàlisi objectiva, realista i estratègica de l'empresa i de la família. Per altre banda, l'empresari ha de preveure mecanismes que garanteixin la conservació de la titularitat en mans de la família i una successió ordenada, és a dir, que per tal que el procés successori sigui un èxit, s'ha de planificar amb temps i amb l'ajuda de professionals especialitzats, que ajudin a la realització dels instruments per a la successió, com el PF o el testament. Conseqüentment, aquest ha de crear les condicions favorables per a un procés successori reeixit, tant amb criteris legals i fiscals com tenint en compte les sempre complexes relacions familiars. Alguns dels aspectes que s'han de tenir en compte en el procés successori en són un bon exemple: la previsió de la formació de la següent generació; escollir el o els successors; preveure les normes reguladores de la cessió del govern i la gestió de l'empresa; establir les relacions família-empresa i, finalment, determinar els canals de comunicació entre les diferents generacions.

De la mateixa manera, el testament i la donació són els instruments essencials per a la previsió successòria, però si l'objectiu és conservar l'empresa en mans de la família, és convenient complementar-los amb altres mesures relatives al PF (estatut regulador de les relacions

⁶⁷ Demestre Viola, Isabel, professora titular de Dret Civil, Universitat de Barcelona. Nous reptes del Dret de família, materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa de 23 i 24 de setembre de 2004. La mediació en l'Empresa Familiar, una eina per la seva pervivència. (Girona,2005). Pàgina 551.

familiars), al règim econòmic matrimonial de l'empresari, a l'elecció de l'estructura jurídica de l'empresa més adequada a la dimensió i a les característiques de l'empresa i de la família. En aquest sentit, el testament i el PF s'han de revisar periòdicament, per tal d'anar-los adequant als canvis de circumstàncies.

A última instància, dir que un canvi generacional amb èxit passa per preveure'l amb suficient antelació, planificar-lo adequadament i, especialment, comptar amb candidats preparats i capacitats per assumir la direcció de l'empresa (ja sigui dins del cercle familiar o professionalitzant la gestió amb la contractació d'un tercer), aspecte que ha de comptar amb el consens de la família i d'altres agents involucrats.⁶⁸

⁶⁸ Oberts a l'Empresa Familiar. Protocol per a la continuïtat de les pimes comercials. Confederació de Comerç de Catalunya, guies. Pàgina 24 i 25.

SEGONA PART

Una vegada s'ha explicat tot el que fa referència a la successió en general i a la successió en EF, el següent tema a tractar fa referència als anomenats pactes successoris en general, és a dir, a la innovació de l'actual Llibre IV del CCCat; tot seguit, s'explicarà els heretaments entesos com un mecanisme successori tradicional en EF agrària. Per tan aquesta part està subdividida en dos apartats.

2. ELS PACTES SUCCESSORIS EN GENERAL I ELS HERETAMENTS COM A MECANISME SUCCESSORI TRADICIONAL EN L'EMPRESA FAMILIAR AGRÀRIA

2.1 Els pactes successoris en general

2.1.1 Marc històric

En aquesta part s'explicarà tot el que fa referència a la història, és a dir, des dels inicis de la successió contractual amb la CDCC, seguit del Codi de successions de l'any 1991 (d'ara endavant CS), on es mantenen les capitulacions matrimonials però, els heretaments, passen del dret de família al dret de successions, a més d'adquirir un rang successori prioritari en vers la successió testada i la successió intestada. Per últim, l'actual CCCat concretament el llibre IV relatiu a les successions (Llei 10/2008, de 10 de juliol) on es fa una regulació més oberta i flexible produint que els pactes successoris no només continguin la institució d'hereu sinó que també admetin els heretaments conjuntament o aïlladament de la realització d'atribucions particulars.

2.1.2 Els precedents legislatius catalans: La compilació de 1960

A mode d'introducció cal dir que l'importància del Dret de successions a Catalunya és evident davant l'abundant legislació sobre aquesta matèria, recollida en l'actual llibre IV del CCCat que és el resultat d'un interessant procés històric.

El repàs històric comença amb la CDCC aprovada per la Llei estatal 40/1960, de 21 de juliol, una llei estatal vigent exclusivament a Catalunya, amb caràcter de Llei especial respecte als territoris de dret comú.

Aquesta, estava formada per un llibre introductori relatiu a l'aplicació del Dret Civil català i quatre llibres: relatiu a la família (llibre primer), les successions (llibre segon), els drets reals (llibre tercer) i, obligacions, contractes i prescripció (llibre quart). La sistemàtica de la Compilació era molt similar a la de l'actual CCCat, ressaltant l'estudi independent de les successions i la seva situació entre els drets reals i la família. També, cal accentuar el pes

fonamental del Dret successori en la Compilació, ja que un text legal de 344 articles dedicava els arts. 97 al 276 a aquesta matèria (a més, els arts. 63 a 96 es dedicaven els heretaments), de manera que aquesta branca del dret constituïa el verdader nucli fonamental de l'especialitat del Dret català.

En relació al contingut, en la CDCC, destacava la pervivència dels principis romans: la necessitat d'instauració d'un hereu com a condició de validesa del testament (art. 109) i la incompatibilitat de la successió testada i intestada (art. 97); es permetia la successió contractual, juntament amb la testamentària i la legal (art.97); els testaments convivien amb els codicils i les memòries testamentàries (arts. 101, 105 i 107), es permetien els testaments davant rector (art. 102) i els testaments sacramentals per aquells que tinguessin veïnatge civil barceloní (article 103). Es limitava la voluntat del testador amb la llegítima, que conferia per ministeri de la llei el dret a un valor patrimonial: *pars valoris bonorum* (art. 122), amb la quarta marital o vidual (article 147), la quarta trebel·liànica (art. 198) i la quarta falcídia (art. 225). Regulava les substitucions vulgar (art. 155), exemplar (art. 160), pupil·lar (article 156) i fideïcomissària (article 162). Es requeria l'acceptació de l'herència (art. 98) i s'admetia el benefici d'inventari i el benefici de separació de patrimonis (arts. 261 i 264).

La Llei 13/1984, de 20 de març i el posterior Decret Legislatiu 1/1984, de 19 de juliol van reformar la Compilació per adequar-la als principis constitucionals i actualitzar alguns punts, però conservant l'estructura bàsica.⁶⁹

2.1.3 Dret de successions a Catalunya: llibre IV del Codi Civil de Catalunya

En aquest treball, com ja s'ha dit, es tractaran els temes del llibre IV del CCCat, és a dir els temes relacionats amb la successió (explicada anteriorment).

El llibre IV va entrar en vigor l'1 de gener de 2009 i amb caràcter general es regeixen per aquesta norma les successions realitzades després de la seva entrada en vigor.

Aquest presenta una gran novetat relativa als pactes successoris. El nou Dret recull la tradició dels heretaments, com a forma tradicional de la successió paccionada o contractual a Catalunya, però l'actualitza completament per adequar-la a la realitat catalana present. El pacte o contracte successori suposa una anomalia en un àmbit com l'hereditari, en què el testament és un negoci de darrera voluntat, és a dir, essencialment revocable, en què el vàlid és el darrer. En la mesura que algú està signant un contracte s'obliga a complir-lo i, per tant, a no modificar-lo sense l'acord de l'altra part. Això és el que suposa un pacte successori: ordenar la pròpia successió

⁶⁹ Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 39 i 40.

amb una altra persona, recíprocament o no, i de forma vinculant. Aquests es regulen ara de forma oberta i flexible, tot i contenir determinades cauteles atès al seu efecte irrevocable en molts casos. Aquesta obertura es concreta en la possibilitat de realitzar atribucions particulars (explicat a la tercera part del treball) també en pacte successori i la desvinculació del pacte al matrimoni. De tota manera, els pactes només es poden atorgar per persones majors d'edat en un context familiar i s'admeten els celebrats entre cònjuges, o futurs cònjuges, i convivents, i amb parents dins d'un determinat grau. La restricció no regeix per als possibles afavorits del pacte, només entre els possibles atorgants.

Junt amb els pactes successoris, en el títol IV del llibre IV es regulen també les donacions per causa de mort.⁷⁰

El Codi Civil de Catalunya actualment està sistematitzat en sis llibres:

- 1er Llibre: Disposicions generals i regulació de la prescripció i caducitat (Llei 29/2002).
- 2on Llibre: Persona i família.
- 3er Llibre: Persones jurídiques (Llei 4/2008).
- **4rt Llibre: Successions (Llei 10/2008).**
- 5è Llibre: Drets reals (Llei 5/2006).
- 6è Llibre: Obligacions i contractes.⁷¹

2.1.4 Els pactes successoris en el projecte de llei del llibre IV del Codi Civil de Catalunya

A Catalunya va entrar en vigor amb data 1 de gener de 2009 els pactes successoris que formen part de les novetats del Codi de Successions (Llei 10/2008, del 10 de juliol, del Llibre quart del Codi Civil de Catalunya, relatiu a les successions). Després que la família empresària elabori l'Acord Familiar i, per tant, disposi de les seves regles de joc, cal que es modifiquin els estatuts de l'empresa i també a nivell de família empresària del que fins ara quedava restringit a la formulació d'un testament, s'ampliï a la signatura dels pactes successoris que són molt adequats i útils per a les famílies empresàries que hagin reflexionat i elaborat el seu Acord Familiar.

- Els pactes successoris es constitueixen i modifiquen mitjançant acord dels atorgants, sempre realitzats en escriptura pública. Aquests són un contracte, per tant requereixen el consens dels signants i poden fer-se també en favor de tercers, però en aquest cas els tercers no adquireixen cap dret fins a la mort dels atorgants.

⁷⁰ Lamarca i Marquès, Albert. Professor titular de Dret Civil a la Universitat Pompeu Fabra. El llibre IV del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions. *Racó*, revista número 16 de l'any 2008.

⁷¹ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. *Dret Civil Català volum III. Dret de successions*. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 33.

- Igual que en el testament, els afavorits pels pactes no adquireixen drets fins a la mort del causant, però per deixar-los sense efecte o modificar, es necessitarà el consens dels atorgants o resolució judicial.
- Pel que fa al contingut d'aquests, es poden designar hereu/ves de les accions de l'empresa familiar, dels immobles, etc., també per imposar càrregues i condicions (pe que el fill o fills beneficiaris de les accions hauran de ser administradors de EF, que tinguin cura de familiars amb necessitats d'atenció especial ...), també que la finalitat només pugui ser la de donar continuïtat a l'E, s'admet expressament la possibilitat d'incloure en l'escriptura del pacte successori altres pactes familiars, socials o estipulacions sobre EF que fins ara només estaven incloses en els Acords de Família.

A banda de tot això, val a dir que aquests s'atorguen segons el que disposa l'art. 431-2 CCCat entre:

- Cònjuges o convivents en unió estable de parella.
- Parents en línia directa (sense límit de grau) o en línia col·lateral fins al quart grau (cosins-germans, oncles, nebots).
- Amb parents del cònjuge o convivent en línia directa o col·lateral fins al segon grau (sogre, cunyat).
- No poden atorgar-se amb socis no familiars, però sí fer disposicions a favor seu.
- S'han d'atorgar en escriptura pública, que no ha de ser de capítols matrimonials, però que pot incloure estipulacions pròpies d'un PF.
- Poden ser revocats unilateralment per causa d'indignitat, per les causes pactades, o per incompliment dels afavorits, entre altres causes.
- En determinats casos queden sense efecte en cas de nul·litat matrimonial, separació o divorci.
- Respecte dels beneficiaris dels pactes que, s'explicarà a través de tres exemples per tal de que sigui més entenedor; en aquest cas ho poden ser tant els familiars com no familiars:
 - EX1. Pacte successori atorgat per pare i mare que acorden que l'herència serà per a un fill o fills determinats, però que no tenen el consentiment d'aquests, i més endavant convinguin un nou pacte per a instituir un altre fill o una altra persona.
 - EX2. Pacte successori entre un empresari i només el fill que gestiona l'empresa.

- EX3. Pacte successori entre germans per convenir qui serà el successor en la propietat i en l'administració de l'empresa familiar.⁷²

2.1.4.1. Concepte de pacte successori

Cal fer una especial referència els anomenats pactes successoris. Tal i com exposa el preàmbul del Llibre IV CCCat en el seu apartat IV i com ja s'ha explicat anteriorment, els pactes successoris constitueixen una de les principals novetats d'aquest Llibre respecta a l'anterior regulació continguda el CS. La regulació sistemàtica dels pactes es troba actualment als arts. 431-1 a 431-30 CCCat que, com es veurà, regulen els pactes successoris d'una forma més flexible, per tal que aquests puguin ser utilitzats com a mecanisme de planificació successòria i, d'aquesta manera, quedin superades les restriccions que, anteriorment, presentaven els heretaments. Aquests pactes eren el vehicle de transmissió Inter generacional dels patrimonis familiars, de base típicament agrària, per mitjà de la institució d'hereu únic convinguda en capítols matrimonials. Malgrat la importància històrica dels heretaments, llur regulació, ancorada en una realitat socioeconòmica i una concepció de les relacions familiars pròpies d'una altra època, resultava més útil per a interpretar capítols matrimonials antics que com a instrument de planificació successòria. A partir d'aquesta premissa, sense renunciar al bagatge conceptual heretat de la tradició jurídica catalana entorn dels heretaments, el Llibre quart regula aquests d'una manera molt més oberta i flexible.

En aquesta línia de més obertura, s'han de destacar dos trets del nou sistema de successió contractual. D'una banda, pel que fa al contingut del títol successori, els pactes successoris no es limiten ja a la institució d'hereu o heretament, sinó que admeten també, conjuntament amb l'heretament o aïllament, la realització d'atribucions particulars, equivalents als llegats en la successió testamentària. D'altra banda, la successió contractual es deslliga del seu context matrimonial: si bé els pactes es poden continuar fent en capítols matrimonials, això ja no és un requisit essencial perquè no s'han d'atorgar necessàriament entre cònjuges o futurs cònjuges, ni tampoc entre els pares o altres familiars i els fills que es casen. Entre el manteniment de l'esquema tradicional i l'obertura dels pactes a qualssevol contractants, el Llibre quart ha optat per una solució intermèdia prudent: els pactes només es poden atorgar amb el cònjuge o convivent, amb la família d'aquest o amb la família pròpia, dins d'un cert grau de parentiu per consanguinitat o afinitat. Aquesta regla té en compte el major risc dels contractes successoris entre no-familiars, però alhora és prou oberta per a emparar els pactes que a vegades s'estipulen en ocasió de la transmissió EF, en els quals poden arribar a intervenir diverses generacions de

⁷² TorrentiDedeu. Consellers de la família empresària.

parents en línia recta i altres membres de la família extensa. Els pactes poden contenir disposicions a favor de terceres persones, però aquestes no adquireixen cap dret fins a la mort del causant. D'aquesta manera es permet, per exemple, que el pare i la mare pactin, entre ells dos, que l'herència sigui per a un o uns fills determinats, encara que no tinguin el consentiment d'aquests, i, més endavant, si les circumstàncies ho aconsellen, convinguin un nou pacte successori per a instituir un altre fill o una altra persona.

Les disposicions generals de la secció primera del capítol dedicat als pactes successoris s'ocupen, a més de definir els pactes i determinar llurs atorgants i possibles afavorits, de regular la capacitat per a atorgar-los, llur objecte, forma i publicitat i llurs modalitats d'ineficàcia. El tipus bàsic de pacte successori implícit en el Llibre quart és un pacte amb causa gratuïta, en el qual es poden imposar càrregues a l'afavorit, com ara la de tenir cura d'un atorgant que tingui la condició de causant de la successió i prestar-li assistència, i també la de fer constar la finalitat que hom pretén assolir amb l'atorgament del pacte. En concret, aquests es poden revocar per indignitat de l'afavorit, per les causes pactades expressament en el contracte, per incompliment de càrregues, per impossibilitat de compliment de la finalitat essencial o per un canvi substancial, sobrevingut i imprevisible de les circumstàncies fonamentals. Aquesta multiplicitat de fonaments de revocació ha exigut també que se n'especifiquin les conseqüències en cada cas, tenint en compte si hi ha disposicions corespectives o si alguna de les parts ha complert obligacions o càrregues que hagin enriquit l'altre atorgant.

De forma paral·lela, aquest Llibre quart regula els diferents tipus d'atribucions que es poden fer en un pacte successori, és a dir, els heretaments i les atribucions particulars. L'heretament, seguint el dret compilat, pot ésser simple o cumulatiu i es pot pactar amb caràcter mutual.⁷³

La definició dels mateixos doncs és la següent: “En pacte successori, dos o més persones poden convenir la successió per causa de mort de qualsevol d'elles mitjançant la institució d'un o més hereus i la realització d'atribucions a títol particular” (explicats a la tercera part del treball).⁷⁴

La realitat legal dels pactes, amb la nova regulació del Llibre IV, ha variat considerablement respecte a aquest concepte doctrinal ja que, atès que actualment no és possible que, mitjançant pacte, s'ordeni l'herència d'una persona viva, podem dir que el concepte de pacte successori és més restringit.

⁷³ Preàmbul del Llibre IV del Codi Civil de Catalunya, relatiu a les Successions. Llei 10/2008, de 10 de juliol.

⁷⁴ Plana Ferran, Manel. Poden ser els Pactes Successoris un instrument al servei de la continuïtat de l'Empresa Familiar? Quaderns Pràctics d'Empresa Familiar, Càtedra d'Empresa Familiar de la Universitat de Lleida. Lleida, 2013. Pàgina 68.

D'una primera lectura del precepte es pot concloure que la nova regulació d'aquests és més àmplia que la dels heretaments, ja que el precepte permet que, mitjançant un pacte successori, es pugui, no només designar un o més hereus (cosa que permetien els heretaments de l'anterior CS), sinó també que en aquest es continguin i es realitzin atribucions particulars.⁷⁵

2.1.4.2 Característiques dels pactes successoris

Convé destacar les diferents característiques que tenen els pactes successoris. En primer lloc dir que aquests poden ser o bé bilaterals o plurilaterals. En segon lloc, dir que són irrevocables i que només es poden revocar en la forma determinada per la llei o pel consens de les parts o dels seus successors. I finalment, són pactes *mortis causa* és a dir, que l'efecte transmissiu es produeix a partir de la mort de l'atorgant de la successió de la qual es vol ordenar. Ara bé, hi ha unes regles especials pel que fa a la possibilitat del causant de disposar *inter vivos* dels seus béns i la segona regla pel que fa a la possibilitat de transmissió de drets en cas de premoriència de l'hereu contractual.

2.1.4.3 Naturalesa dels pactes successoris

La doctrina, als efectes de determinar si són o no un contracte, distingeix dos tipus de pactes successoris (Egea Fernández). Per una banda, aquells pactes successoris en què els atorgants fan disposicions recíproques o amb caràcter mancomunat, els quals sí que es podrien considerar convenis o contractes. Cal matisar que, en tot cas, dependrà del concepte que es tingui per contracte, ja que l'art. 1254 CE, a diferència d'altres ordenaments jurídics, en referir-se als contractes que creen obligacions, però no aquells que les modifiquen o extingeixen, parteix d'un concepte literalment restrictiu de contracte. També s'ha de precisar que aquests tenen naturalesa *mortis causa* i, per tant, no es poden equiparar plenament als contractes que tenen naturalesa *inter vivos*.

Per altra banda, quan en aquests pactes es designa simplement una persona com hereu o en els quals es fa, en favor d'alguna persona, una atribució particular que aquella es limita a acceptar. En aquest cas, es tractaria de pactes successoris unilaterals en els quals l'atorgant no assumeix cap obligació, de manera que l'afavorit no disposa de cap mena d'acció enfront aquest atorgant. Aquests Pactes no poden ser considerats contractes.⁷⁶

⁷⁵ Escutia Abad, Maria del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 329.

⁷⁶ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 330.

Aquests pactes són vàlids si s'atorguen en escriptura pública segons els que estipula l'article 451-26.2 CCCat, cito tal qual: “*El Pacte entre cònjuges o convivents en parella estable en virtut del qual renuncien a la llegítima que els podria correspondre en la successió dels fills comuns i, especialment, el Pacte de supervivència en què el supervivent renuncia a la que li podria correspondre en la successió intestada del fill mort impúber. El Pacte entre fills i progenitors pel qual aquests darrers renuncien a la llegítima que els podria correspondre en l'herència del fill premort. El Pacte entre ascendents i descendents estipulat en Pacte Successori o en donació pel qual el descendent que rep del seu ascendent béns o diners en pagament de llegítima futura renuncia al possible suplement*”.

L'últim tipus de pacte seria el *pactum corvinum* també anomenat de tercers sobre distribució d'una herència encara no oberta.

En quant a la prohibició general de pactes successoris cal dir que hi ha una primera prohibició a l'art. 411-7 CCCat que estipula que: “*són nuls els contractes o pactes sobre successió no oberta llevat dels que admet aquest codi*”. La segona prohibició és la que es contempla a l'art. 431-9.1 CCCat, que disposa que: “*són nuls els pactes successoris que no es corresponen a cap dels tipus que estableix el Codi Civil català, els atorgats per persones no legitimades i també els atorgats amb engany, violència o intimidació greu*”. Aquí hi ha un límit d'admissió que seria quan hi ha relacions intrafamiliars (art. 431-2 CCCat).

La última prohibició general és la contemplada a l'art. 431-5.2 CCCat. Cito tal qual:

Art. 431-5.2 CCCat: *La renúncia a drets successoris només s'admet en els casos expressament previstos per aquest codi.*

2.1.4.4 Forma dels pactes successoris. Requisits formals

D'altre banda, com a requisit de forma *ad solemnitatem*, aquests sempre s'han de fer en escriptura pública, no necessàriament capitular (art. 431-7 CCCat), com especifica el propi precepte, encara que això no implica un obstacle a la possibilitat que els pactes successoris es puguin seguir fent en escriptura de capítols matrimonials, malgrat que ja no sigui absolutament necessari. Els atorgants d'aquests actes han de ser majors d'edat i gaudir de capacitat d'obrar plena segons el que regula l'art. 431-4 CCCat. Així doncs, es pot dir que una de les principals característiques dels pactes és que es tracta d'actes de caràcter formal. Una segona característica és que aquests s'han de fer constar en el Registre d'Actes d'Última Voluntat en la forma, en el termini i en l'abast que estableix el CCCat i amb aquesta finalitat el notari que autoritza l'escriptura que el conté ha de fer la comunicació procedent. A més, aquests heretaments i les

atribucions particulars ordenats en pacte successori es poden fer constar en el Registre de la Propietat i també en el Registre Mercantil (art. 431-8 CCCat), explicat més endavant.

En quant a la ineficàcia d'aquests pactes, es poden resoldre per acord de les parts, formalitzat en escriptura pública (art. 431-12.1 CCCat) o també realitzant una revocació unilateral per part de l'heretant. En primer lloc per les causes pactades expressament, per incompliment de les càrregues imposades a l'afavorit, també per impossibilitat de compliment de la finalitat determinant del pacte o també per l'esdeveniment d'un canvi substancial sobrevingut i imprevisible de les circumstàncies que en van constituir el fonament. Aquesta facultat de revocació caduca al cap de quatre anys comptats des del moment en que es va produir el fet determinant d'aquesta (art. 431-14 CCCat).⁷⁷

2.1.4.5 Publicitat dels pactes successoris

El CCCat, al seu art. 431-8, preveu diferents mitjans de publicitat dels pactes successoris. En primer lloc, la constància dels pactes Successoris al Registre General d'Actes d'Última Voluntat. En segon lloc la Constància dels pactes al Registre de la Propietat. També estipula la Constància dels pactes al Registre Mercantil, i finalment la Constància al llibre registre de socis o al llibre registre d'accions nominatives.

A continuació s'explicarà amb més deteniment aquesta publicitat que poden dur a terme els pactes successoris.

2.1.4.5.1 Constància dels pactes successoris al Registre General d'Actes d'Última Voluntat

En aquest tipus de publicitat el notari que autoritza l'escriptura que contingui un pacte successori haurà de donar constància del seu atorgament a aquest Registre en el termini que estableix la seva norma reguladora. Aquesta possibilitat d'accés dels pactes successoris al Registre General d'Actes d'Última Voluntat ja la contemplava l'article 3.1 de l'Annex II del Reglament Notarial de 20 de juny de 1944 quan disposava que tenien accés a aquest Registre els actes *mortis causa* de caràcter contractual que no podien reflectir la darrera voluntat del causant de la successió.⁷⁸

⁷⁷ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona, Bosch Editor, 2010. Pàgina 335.

⁷⁸ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona, Bosch Editor, 2010. Pàgina 349.

2.1.4.5.2 Constància dels pactes successoris al Registre de la Propietat

Tot tipus de pacte successori també pot accedir el Registre de la Propietat sempre que aquests puguin ser objecte d'inscripció, de conformitat amb el que estableix l'art. 1 Llei Hipotecària (d'ara en endavant LH). Si bé els pactes no atribueixen cap dret sobre els béns del causant fins que aquest mori, només, en tot cas, la qualitat d'hereu, i, en els seu cas, els béns transmesos de present, també s'ha de tenir en compte que els pactes sí que impliquen, com s'ha vist, una limitació de les facultats dispositives de l'atorgant. Per aquest motiu, aquests tenen accés, com permeten els arts. 14 LH i 7 RH, al Registre de la Propietat. El que passa és que aquests preceptes, lògicament, no estan adequats a la nova regulació dels pactes successoris al CCCat i, per això, s'ha d'especificar que, si es tracta de pactes d'atribució particular o d'heretaments que no suposen la transmissió de presents dels béns que comprèn l'heretament, l'assentament adequat per deixar constància del pacte serà la nota al marge, és a dir, al marge de la inscripció dels béns immobles que siguin objecte d'un heretament o d'un pacte d'atribució particular es farà constar l'heretament o el pacte d'atribució particular i les seves circumstàncies, així com la limitació de les facultats dispositives dels causant (arts. 431-25.3 i 431-30.1 CCCat).⁷⁹

2.1.4.5.3 Constància dels pactes successoris al Registre Mercantil

Pel que fa a la constància dels pactes al Registre Mercantil cal dir que quan la finalitat del pacte successori sigui el manteniment o continuïtat d'una EF, es pot deixar constància d'aquest al Registre Mercantil de la mateixa manera que es deixa constància dels PF. En aquest punt, s'ha de tenir en compte el RD 19/2007, de 9 de febrer, que regula la publicitat dels PF (ja explicat anteriorment). A mode de conclusió cal dir que la inscripció al Registre de la Propietat i al Registre Mercantil és absolutament voluntària.⁸⁰

2.1.4.5.3.1 Pactes inscripcionables en el Registre Mercantil, amb eficàcia davant de tercers

Aquests pactes són els que es poden incloure en els estatuts socials de l'empresa, i la seva eficàcia davant de tercers s'estableix a l'art. 9 del reglament del Registre Mercantil. Els estatuts socials poden recollir la majoria dels pactes, amb l'objectiu de garantir els objectius perseguits pel PF. Entre d'altres, es pot assenyalar:

- Els que regulen el règim jurídic de les accions o participacions socials: Clàusules d'autorització prèvia, per part de la societat, per a l'admissió de nous socis.

⁷⁹ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona, Bosch Editor, 2010. Pàgina 350.

⁸⁰ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona, Bosch Editor, 2010. Pàgina 350 i 351.

- Clàusules que estableixin un dret d'adquisició preferent, a favor dels socis o de la societat, que evitaria l'entrada de socis no desitjats.
- Clàusules que limitin la transmissió voluntària entre vius de les participacions socials.
- Clàusules que modulin el regim legal de l'usdefruit d'accions o de participacions socials.
- Clàusules que permetin emetre accions o participacions sense vot, sempre que el seu valor nominal no superi la meitat del capital social desemborsat. Aquestes permeten que determinats socis no hi tinguin dret i, per tant, poder de decisió, i conserven, així, el dret al dividend.

Pel que fa a les clàusules de funcionament dels òrgans socials es pot esmentar:

- Clàusules que regulin l'accés al consell d'administració, als càrrecs de president, vicepresident i conseller delegat.
- Clàusules que reforcin les majories legals exigides per a l'adopció de determinats acords de la societat.
- Clàusules que estableixin un òrgan específic, diferent de la junta general i de l'òrgan d'administració, sota la denominació de consell de família o similar, amb funcions de supervisió o de consulta.

Altres tipus de pactes:

- Clàusules que fixin les condicions perquè, si la societat perdés el seu caràcter familiar, els interessats poguessin exigir la supressió d'aquelles referències contingudes en els estatuts socials o en la denominació social, relatives al caràcter familiar d'aquesta o que siguin identificatives de la família o d'alguns membres.
- Clàusules per les quals les parts sotmetin a arbitratge de dret la solució extrajudicial de controvèrsies de naturalesa societària, tant els socis entre ells, com entre els socis i la societat o amb els seus càrrecs i auditors.⁸¹

2.1.4.5.4 Constància al llibre registre de socis o el llibre d'accions nominatives

En aquest cas es tracta de la previsió que preveu l'art. 431-8.3 CCCat que permet que els pactes successoris que inclouen, o tenen per objecte, accions nominatives o participacions socials, es facin constar, en vida del causant, al llibre registre de socis o llibre registre d'accions

⁸¹ Oberts a l'Empresa Familiar. Protocol per a la continuïtat de les pimes comercials. Confederació de Comerç de Catalunya, guies. Pàgina 18.

nominatives (arts. 55 i 56 de la llei de Societats Anònimes, i 26 i 27 de la llei de Societat de Responsabilitat Limitada).⁸²

2.1.4.5.5 Conclusió

Recollint tot el que s'ha dit excepte el cas del Registre General d'Actes d'Última Voluntat en què la constància dels pactes és obligatòria i es tracta d'una obligació que ha de complir el Notari autoritzant de l'escriptura que contingui el pacte i, que l'escriptura és un requisit de forma *ad solemnitatem* dels pactes, resulta difícil pensar que no s'ha deixat constància del pacte a aquest Registre sinó és perquè el Notari no ha complert les seves obligacions. En canvi, en els altres dos casos, la inscripció al Registre de la Propietat i al Registre Mercantil és absolutament voluntària.

2.1.4.6 Ineficàcia dels pactes successoris

Aquest apartat es subdivideix en la nul·litat i la anul·labilitat dels pactes successoris i les causes que pot comportar.

2.1.4.6.1 La nul·litat dels pactes successoris

Encara que el CCCat parli en general de nul·litat dels pactes successoris, no totes les causes contemplades a l'art. 431-9 CCCat són causes de nul·litat en el sentit contractual clàssic, ja que, en alguns casos, s'ha de parlar d'anul·labilitat.

2.1.4.6.1.1 Causes de nul·litat de ple dret dels pactes successoris

La primera novetat del Llibre IV, pel que fa a la nul·litat d'aquests, és que l'art. 431-9 CCCat diferencia, o millor dit, vol diferenciar, entre la nul·litat dels pactes i la nul·litat de les seves disposicions. En aquest sentit, s'exposa que la diferenciació entre els pactes en sentit instrumental, és a dir, el document o escriptura que dona suport a una sèrie d'estipulacions, i els pactes en sentit substantiu, com aquests pactes o estipulacions pròpiament dits, és clarament forçada (EGEA FERNÁNDEZ).

Les causes de nul·litat de ple dret són, concretament, les següents:

- Nul·litat dels pactes que no es corresponen amb cap dels tipus que contempla el Codi. Així doncs, els pactes successoris que no siguin pactes d'atribució particular, o

⁸² Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona, Bosch Editor, 2010. Pàgina 350 i 351.

heretaments simples, cumulatiu, mutuels o preventius amb el contingut que estableixen els arts. 431-18 a 431-21, i 431-29 CCCat, seran nuls de ple dret.

- Nul·litat dels pactes per manca de forma. Com ja s'ha dit anteriorment, l'art. 431-7 CCCat exigeix l'escriptura pública com a requisit de forma *ad solemnitatem*, amb la qual cosa, qualsevol pacte que no estigui contingut en escriptura serà nul de ple dret. No s'ha d'entendre el requisit d'escriptura pública com el d'una escriptura específica per a pactes, és a dir, es pot aprofitar una escriptura de compravenda per fer un pacte successori.
- Nul·litat dels pactes per manca de legitimació. Només estan legitimades per ser atorgants dels pactes les persones que esmenta l'art. 431-2 CCCat. Per tant, qualsevol pacte atorgat amb altres persones serà nul de ple dret. En aquest punt, s'ha de tenir en compte que l'atorgant que no sigui causant de la successió pot delegar, en poder especial, la compareixença a l'acte de formalització del pacte (art. 431-7.3 CCCat) sempre que l'escriptura pública d'apoderament reculli el contingut complet de la seva voluntat.⁸³

A continuació l'objectiu és explicar les causes relatives a l'anul·labilitat dels pactes successoris.

2.1.4.6.1.2 Causes d'anul·labilitat dels pactes successoris

En quant a les causes d'anul·labilitat, aquestes es poden desglossar en dues. Per una banda, la manca de capacitat i per una altra els anomenats vicis del consentiment.

- La manca de capacitat. Els pactes, com ja s'ha vist, s'hauran d'atorgar amb els requisits de capacitat que estableix l'art. 431-4 CCCat, és a dir, en general, per als atorgants, la majoria d'edat amb capacitat d'obrar plena, i per als afavorits no atorgants del pacte, la capacitat natural, mitjançant els seus representants legals o curadors.
- Els vicis del consentiment. L'art. 431-9 CCCat concretament parla d'engany, violència o intimidació greu.⁸⁴

A banda d'aquestes causes també s'ha de fer referència a les causes d'anul·labilitat de les disposicions contingudes en pacte successori i a l'acció d'anul·labilitat dels pactes i les seves disposicions.

⁸³ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona, Bosch Editor, 2010. Pàgina 344.

⁸⁴ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona, Bosch Editor, 2010. Pàgina 345.

2.1.4.6.1.2.1 Causes d'anul·labilitat de les disposicions contingudes en pacte successori

L'apartat 2 de l'art. 431-9 CCCat diferencia aquestes causes de nul·litat de les previstes per als pactes com a instrument. Es preveu com a possibles causes de nul·litat de les disposicions contingudes en pacte els vicis del consentiment, també l'engany, la violència, la intimidació greu i, a més, l'error en la persona, en l'objecte, en la finalitat o en els motius. Pel que fa a l'error el Codi exigeix, a més, i per tal que sigui causa de nul·litat de les disposicions, que sigui excusable, i que del pacte resulti que si l'atorgant hagués conegut l'error, no hauria atorgat aquesta disposició.⁸⁵

L'acció d'anul·labilitat dels pactes i de les seves disposicions

En aquest apartat s'explicarà la legitimació activa, una caducitat de l'acció i finalment els efectes de la declaració de nul·litat.

a) La legitimació activa. Als efectes de l'acció d'anul·labilitat s'ha de diferenciar dos moments temporals als efectes de legitimació activa.

a.1) Abans de l'obertura de la successió convinguda en pacte, només estaran legitimats per exercir l'acció de anul·labilitat del pacte els atorgants d'aquest (art. 431-10.1 CCCat). Ara bé, si la causa d'anul·labilitat és la manca de capacitat o un vici del consentiment en l'atorgament del pacte o en alguna de les seves disposicions, només podrà exercir l'acció d'anul·labilitat la persona que està mancada de capacitat, mitjançant els seus representants legals o curadors, o la persona que ha patit el vici del consentiment.

a.2) Un cop oberta la successió convinguda, podrà exercitar l'acció la persona que pugui resultar afavorida per la declaració de nul·litat del pacte (art. 431-10.3 CCCat).

b) Caducitat de l'acció. L'art. 431-10 CCCat estableix un termini de caducitat de quatre anys. La diferencia està en els dies *a quo* és a dir els dies a partir del qual es comença a contar un termini processal o legal de caducitat o de prescripció:

b.1) Si la causa de l'acció és la manca de capacitat o un vici del consentiment diferent de l'error, el termini de quatre anys es comptarà des de la recuperació de la capacitat o des de la desaparició del vici del consentiment, és a dir, un cop hagi cessat l'engany, la violència o la intimidació.

⁸⁵ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona, Bosch Editor, 2010. Pàgina 345.

b.2) Si la causa de nul·litat és l'error comés a les disposicions d'un pacte, el termini serà de quatre anys comptats des de l'atorgament del pacte.

b.3) A la resta de casos, és a dir, quan la causa de nul·litat sigui una causa de nul·litat de ple dret del pacte, ja perquè aquest no es correspon amb cap dels regulats al CCCat o perquè aquest no s'ha atorgat en escriptura pública, el CCCat no estableix cap termini de caducitat per exercitar l'acció mentre visquin els atorgants del pacte. Tanmateix, en el moment de la mort d'un d'ells, el termini per a exercitar l'acció serà de quatre anys i es comptarà des de la mort del causant, és a dir, començarà a córrer un cop oberta la successió.

c) Efectes de la declaració de nul·litat. Aquesta qüestió està regulada a l'art. 431-11 CCCat, que estableix que la nul·litat d'una disposició feta en pacte no determina la nul·litat de la resta, llevat que siguin disposicions correspectives o que del pacte resulti que l'atorgant/atorgants no hauria/en fet el pacte o altres disposicions sense aquesta que es declara nul·la.⁸⁶

2.1.5 Els pactes successoris i l'empresa familiar

2.1.5.1 Significat dels pactes successoris en l'empresa familiar i els seus efectes

La irrevocabilitat dels pactes successoris, pot i ha d'adoptar un element essencial al desenvolupament dels processos successori, i aquest no és més que establir un marc clar, definit, consensuat i sense sorpreses d'última hora. Per tant, la contribució d'aquesta eina pot ser d'un valor inqüestionable a un dels desafiaments més importants als quals ha de fer front l'empresa familiar; la successió.

Cal destacar i esmentar d'una forma molt clara que el contingut del pacte successori pot designar persona hereva o realitzar assignacions d'elements concrets de l'herència (les accions de l'EF, immobles.....). També pot imposar càrregues a la persona afavorida per aquesta designació, com per exemple la cura i l'atenció d'algun dels atorgants i tercers, així com condicions. Fins i tot, es pot fer constar que el pacte s'atorga amb la finalitat de mantenir i donar continuïtat a l'EF o la transmissió indivisa d'un establiment professional.

Aquests pactes successoris es poden atorgar entre cònjuges, amb els familiars en línia directa (sense límit de grau) o en línia col·lateral fins al quart grau (entre cosins, oncles i nebots...) i amb els parents de l'un altre cònjuge en línia directa o col·lateral fins al segon grau (sogre, cunyat.....) ja esmentat anteriorment fent referència a l'art. 431-2 CCCat. A què es refereix quan es fa aquesta descripció extensa dels diferents actors que poden atorgar aquest pacte successori?

⁸⁶ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona, Bosch Editor, 2010. Pàgina 345 i 346.

Doncs que no es pot atorgar entre socis que no tinguin un vincle de parentiu entre ells, per tant els pactes successoris es realitzen gairebé en exclusiva, per les EF.⁸⁷

2.1.5.2 Quines implicacions té, o pot tenir la utilització dels pactes successoris?

Una de les implicacions que te o pot tenir és que la persona triada com a successor té la seguretat que no serà desplaçat per un canvi de criteri de l'atorgant, com així es pot donar en el testament. Però l'element clau d'aquesta regulació és el següent: El tractament del procés successori i la regulació del mateix, més enllà del que es pugui establir en el PF, on el compliment del mateix és més un acte de voluntat que no un acte d'obligació legal, a diferència del compliment del pacte successori. A l'hora de posar un exemple ben clar es mostra el següent:

“El cas d'una EF on existeix una convivència Inter generacional dels pares fundadors i dels seus fills, pertanyents a la segona generació d'aquesta empresa. El germà gran, molt treballador, es va dedicar en cos i ànima a l'EF, el germà petit, es va llicenciar en adreça d'empreses. La seva dedicació a l'empresa no va ser tan intensa com la del seu germà major. Els pares, en un primer moment, van atorgar testament a favor dels fills, donant-li la majoria de les accions al gran, cosa que ell creia que era el més just, a causa de la seva profunda dedicació a l'empresa. Els pares, en un moment posterior, van revocar el testament atorgat i van fer una distribució diferent a la realitzada en un primer moment. Aquesta nova actuació no la va saber ningú fins a l'hora de llegir el testament. L'impacte va ser tan fort per al fill gran que va provocar un distanciament molt fort entre germans, entre altres conseqüències. El menor era el que tenia la majoria de les accions. Aquest canvi va provocar un fort “terratrèmol” en la pròpia empresa, on els treballadors no donaven crèdit. Els clients i proveïdors també es van quedar molt sorpresos i les relacions familiars es van deteriorar fortament”. En aquest cas no es vol entrar ni en el fons ni en la forma sinó solament en l'anàlisi dels instruments. Amb el testament, el o els atorgants poden revocar quan els plagui el repartiment a diferència del pacte successori, que una vegada atorgat, és irrevocable, excepte algunes causes molt concretes”.⁸⁸

2.2 Els heretaments com a mecanisme successori tradicional en l'empresa familiar agrària

L'objectiu d'aquest apartat és aprofundir una mica més en el concepte dels heretaments i entendre'ls com un mecanisme de successió tradicional concretament en EF agrària.

⁸⁷ Plana Ferran, Manel. Poden ser els Pactes Successoris un instrument al servei de la continuïtat de l'Empresa Familiar? Quaderns Pràctics d'Empresa Familiar, Càtedra d'Empresa Familiar de la Universitat de Lleida. (Lleida, 2013). Pàgina 69.

⁸⁸ Plana Ferran, Manel. Poden ser els Pactes Successoris un instrument al servei de la continuïtat de l'Empresa Familiar? Quaderns Pràctics d'Empresa Familiar, Càtedra d'Empresa Familiar de la Universitat de Lleida. (Lleida, 2013). Pàgina 71 i 72.

A mode d'introducció val a dir que l'heretament és una institució jurídica pròpia del Dret Català, a través de la qual, es pot instituir una persona hereva. Des de la CDCC de l'any 1960 fins el CCCat actual l'heretament ha evolucionat, intentant adaptar-se al màxim a les exigències de la societat en cada moment. En l'actualitat, els heretaments es troben regulats com una modalitat de pacte successori, enquadrats dintre la regulació de la successió contractual d'hereu amb caràcter irrevocable, concretament en la Secció Segona, Capítol I, Títol III del Llibre IV del CCCat.

És curiós la revifada que li dona el nou Llibre quart del CC de 2008 mantenint-los inclús ampliant-los per aconseguir una major utilització. Tanmateix, l'interès que causen aquests és la seva finalitat de mantenir el patrimoni familiar i assegurar els béns al futur hereu amb la tradició de les famílies catalanes de conviure diverses generacions a una mateixa casa.

A continuació abans de centrar el tema més concretament en els heretaments, és important explicar breument el concepte de l'Empresa Familiar Agrària.

2.2.1 Concepte d'Empresa Familiar Agrària

Les primeres EF que apareixen reconegudes com a tals en el nostre sistema jurídic són les EF agràries. Prescindint d'antecedents referits a la constitució de Patrimonis Familiars i l'Institut Nacional de Colonització, el 1981 el nostre ordenament jurídic es va ocupar de les EF agràries amb la Llei 49/1981, de 24 de desembre, de l'estatut de l'explotació familiar agrària i dels agricultors joves, -norma que avui es troba derogada-, en la qual, s'inclouïen importants normes per garantir la continuïtat de l'explotació a la mort del titular o titulars, des de l'admissió de pactes successoris -excepcionant d'aquesta manera el Dret comú, l'art. 1271.2 del CC, - a beneficis fiscals en la transmissió *mortis causa*. L'art. 2 de la Llei esmentada definia el que havia d'entendre's per una EF agrària assenyalant el següent: Art. 2: "*Als efectes d'aquesta Llei, s'entén per explotació familiar agrària el conjunt de béns i drets organitzats empresarialment pel seu titular per a la producció agrària, primordialment amb fins de mercat, sempre que constitueixi el mitjà de vida principal de la família, pugui tenir capacitat per proporcionar-li un nivell socioeconòmic anàleg al d'altres sectors i reuneixi les següents condicions: a) que el titular desenvolupi l'activitat empresarial agrària com principal, assumint directament el risc inherent a la mateixa. b) que els treballs en l'explotació siguin realitzats personalment pel*

titular i la seva família, sense que l'aportació de mà d'obra assalariada fixa, si escau, superi en còmput anual a la familiar en jornades efectives".⁸⁹

La Llei 49/1981, va ser desenvolupada pel -avui derogat- Reial Decret 419/1985, de 6 de març, pel qual es desenvolupa la modernització de les explotacions familiars agràries i altres aspectes de la Llei 49/1981, de 24 de desembre. La Llei 49/1981 va ser derogada per la Llei 19/1995, de 4 de juliol, de modernització de les explotacions agràries, que ve a assenyalar que: *"Les explotacions agràries familiars i les associatives que reuneixin, segons els casos, els requisits establerts pels articles 4 a 6 d'aquesta Llei, tindran la consideració d'explotacions prioritàries amb vista a l'obtenció preferent dels beneficis, ajudes i qualssevol altres mesures de foment previstes en aquesta Llei".* L'art. 4 s'ocupava de les *"Explotacions familiars i unes altres els titulars siguin persones físiques.*

En aquest mateix camp cal destacar la Llei 9/1985, de 24 de maig, de la Generalitat de Catalunya sobre modernització de EF agrària així com la Llei càntabra 10/1985, de 16 de desembre, de protecció i Modernització de l'Empresa familiar Agrària.⁹⁰

2.2.2 Els heretaments

2.2.2.1 Els heretaments en la tradició romanística

El Dret Romà –base del Dret Català– no admetia que la successió es pogués regir per pactes, atès que repugnava a l'ordenament romà qualsevol limitació de la llibertat de testar. Amb anterioritat a la Compilació, aquesta dificultat dogmàtica va salvar-se admetent la configuració de l'heretament com a una donació universal que s'acceptava sempre que no exclogués la llibertat de testar del donant. Aquesta solució va sorgir de la necessitat de resoldre d'una forma sòlida i eficaç l'assumpte que constitueix el rerefons d'aquesta matèria: La planificació i l'assegurament de la transmissió intergeneracional del patrimoni familiar. Efectivament, l'objectiu social de l'heretament era la conservació de la unitat del patrimoni familiar.

Amb anterioritat a la CDCC, la regulació de l'heretament estava excessivament influïda per la difícil conciliació entre els principis romans i la necessitat de les famílies de pactar el seu futur patrimonial i personal.

⁸⁹ Gallego Domínguez, Ignacio. Cuadernos de reflexión de la Cátedra Prasa de Empresa Familiar. La Empresa Familiar, su concepto i delimitación jurídica. Universidad de Córdoba. Marzo 2012, Cuaderno N° 14. Pàgina 13 i 14.

⁹⁰ Gallego Domínguez, Ignacio. Cuadernos de reflexión de la Cátedra Prasa de Empresa Familiar. La Empresa Familiar, su concepto i delimitación jurídica. Universidad de Córdoba. Marzo 2012, Cuaderno N° 14. Pàgina 14 i 15.

En el nostre Dret hi havia la necessitat de regular la successió sense dividir les finques agrícoles assegurant-ne la seva continuïtat, establint un sistema de compensacions per als no instituïts hereus. Els pactes tenien caràcter vinculant i, per tant, eren irrevocables.

2.2.2.2 Els heretaments en la Compilació de 1960

En la CDCC de 1960 es trobaven regulats en el Llibre Primer, relatiu a la Família, el qual dedicava un títol sencer a la seva regulació. En concret, el Títol IV sota la rúbrica “De los heredamientos”. Des d’un punt de vista normatiu, la regulació dels heretaments va ser harmonitzada, és a dir, es va desenvolupar normativament tal i com la coneixem avui dia, a partir de la CDCC, en el posterior CS i en l’actual CCCat, els quals s’analitzarà en els apartats següents. Aquest desenvolupament normatiu que es va dur a terme en la CDCC i fou un dels motius que va produir que el Dret Català s’allunyés, no només del Dret Romà (des del punt de vista històric), sinó que també es deslligués de la regulació prohibitiva que en feia el Dret Civil espanyol sobre la successió contractual, que es mostraven partidaris de la prohibició de la mateixa.

A la CDCC es va veure com els heretaments passaven de costum a institució legal i la seva finalitat com a organització patrimonial de la família es veia reforçada amb la seva vinculació a les capitulacions matrimonials. Per tant, aquesta tipificà per primer cop la successió contractual com a fonament successori, però restringida a l’àmbit estrictament familiar i sota el principi de la unitat econòmica familiar. I tot això en un entorn econòmic de base principalment agrícola i sota un model familiar basat en la convivència en una mateixa “casa” de diverses generacions governades per la més antiga.

La CDCC, si bé va innovar en tipificar el contracte successori, no fa un pronunciament exprés sobre la incompatibilitat dels títols successoris que presenta una major dificultat entre la testamentària i la contractual. En aquest punt la tesi majoritària està a favor de la incompatibilitat entre ambdós títols successoris -contracte i testament- en base a la tipificació que fa la Compilació de l’heretament, per primera vegada, com a successió contractual i l’expansivitat del títol d’hereu establert en heretament que té vocació d’universalitat. La CDCC en el seu art. 64 permet que els pactes puguin contenir condicions, limitacions, etc. Aquesta amplitud ha d’ésser entesa com la possibilitat que en un mateix instrument hi concorrin disposicions, totes elles vàlides però de diversa naturalesa i caldrà estar a cadascuna d’elles per tal d’establir la seva possibilitat de revocació.

- Del sistema de la Compilació es pot afegir:

A) Suposava una limitació de la capacitat de disposar dels propis béns, encara que cal distingir entre els diferents tipus d'heretaments; així, en l'heretament simple l'heretant no podia disposar-ne a títol gratuït, però sí a títol lucratiu.

B) En els heretaments cumulatiu, la capacitat de disposició, atès que hi havia transmissió de present, era encara més restringida.

C) Contemplava la possibilitat de modificació o revocació, sempre que ho possibilités un pacte exprés o la Llei o amb l'acord de tots els atorgants i emprant, en tot cas, la forma necessària per al seu atorgament. Es tractava d'un contracte formal que només es podia atorgar en capitulacions matrimonials (art. 63-1 CDCC). D'acord amb la regulació que en feia aquest article es pot extreure: "El heredamiento, institución contractual de heredero, únicamente podrá otorgarse en capitulaciones matrimoniales, antes o durante el matrimonio, personalmente o mediante poder especial". No és d'estranyar, doncs, que la regulació d'aquesta institució estigués compresa dintre el Llibre Primer "De la Família" i no en el Llibre Segon "De las Sucesiones".

D) No contemplava les causes d'impugnació dels pactes; la qual cosa suposava la intervenció supletòria del CC en base a l'art. primer de la CDCC en la seva redacció anterior a 1984.

Aquest primer apartat, relatiu a la CDCC i els seus antecedents, no pot acabar-se sense reprendre el fil que s'ha dit al principi en parlar de la necessitat social que aquestes figures jurídiques resolien: mantenir més enllà de la pròpia mort el patrimoni familiar sense divisions i en mans de la família. Aquesta voluntat de continuïtat i no divisió, anava acompanyada d'un tipus de família àmplia en la qual es donava la convivència de diferents generacions i en la qual prevalien principis molt allunyats de l'individualisme i la visió de curta volada d'avui. També l'entorn socioeconòmic era molt diferent i l'economia tenia una base principalment agrària. En aquest context, es fa entenedor el pacte d'unitat econòmica familiar en virtut del qual l'heretant, l'hereu, els seus respectius cònjuges i fills contrauen l'obligació d'ajuntar els seus esforços, sota la direcció i lliure administració del primer, d'aportar a la comunitat familiar tots els seus ingressos i les rendes dels seus propis béns per atendre les necessitats dels seus membres i de "la casa". Un cop mort l'heretant, l'hereu quedava subrogat en el seu lloc amb idèntiques facultats i obligacions.⁹¹

⁹¹ Ricart Pratdesaba, Ramon. Els pactes successoris en el nou dret successori del Codi Civil de Catalunya. Ponència a les XV Jornades de Dret Català a Tossa, tercera ponència, la successió contractual.

Com tots els negocis jurídics per causa de mort, l'heretament és també, un acte solemne, ja que havia de ser pactat en capítols matrimonials, els quals, havien de ser atorgats, necessàriament en escriptura pública. En contrapartida als elements familiars de l'heretament, l'art. 97-1 CDCC preveia la transmissió d'una herència a través de testament, per contracte o per llei, contemplant d'aquesta forma l'element successori de l'heretament. Però, aquesta previsió que feia la Llei no era suficient per a apartar-los de la regulació familiar.

En quant a la seva eficàcia, l'art. 67-1 CDCC establia que l'heretament a favor de contraent li conferia amb caràcter irrevocable la qualitat d'hereu. Això significava que, amb caràcter general, no podria ser revocat i, per tant, es posava de manifest la vocació d'irrevocabilitat d'aquest tipus de successió. Tot i així, i en estreta relació amb aquest aspecte, l'art. 66-1 CDCC establia la seva eficàcia revocatòria, la qual significava que, en el moment en que es constituïa un heretament, si amb anterioritat a aquest ja s'havia ordenat la successió a través de testament o contracte, aquests quedaran revocats a favor de l'últim pacte successori constituït.

Per últim, pel que fa a les classes d'heretaments regulades a la CDCC, l'art. 63-2 CDCC establia que: cito tal qual, “Los heredamientos podrán otorgarse a favor de cualquiera de los contrayentes o de ambos; de los hijos o descendientes de éstos, y de los contrayentes entre sí con carácter mutuo”. Per tant, existien tres modalitats d'heretament que s'analitzaran a continuació:

- a) L'heretament a favor dels contraents: consistia en un pacte on, de forma irrevocable, una o més persones, instituïen hereva la contrapart de manera unilateral. Aquest heretament, al seu torn, podia ser simple, en el qual, no es conferia la qualitat d'hereu fins a la mort de l'heretant; cumulatiu en el qual, no només s'atribuïa la qualitat d'hereu contractual a l'afavorit, sinó que aquest adquiria tots els béns dels quals disposava l'heretant en aquell moment a més dels que adquiriria en un futur; i, per últim, també podia ser mixt, el qual era com l'heretament simple on es produïa la institució d'hereu però, a més, s'efectuava donació singular de present, és a dir, béns concrets podien ser donats en el moment de la constitució de l'heretament, però, a diferència de l'heretament cumulatiu, on el que s'atribuïa eren tots els béns de present, en aquest tipus d'heretament els béns que es donaven havien de ser concrets.
- b) L'heretament a favor dels fills dels contraents: En aquest tipus d'heretament, dues persones atorgaven un heretament, és a dir, mostraven la seva voluntat a través de la constitució d'un heretament, però, els afavorits eren els seus fills, persones que no participaven en l'acte d'atorgament de l'heretament. En l'organització familiar tradicional de la Catalunya d'aquell moment s'acostumava a pactar aquests tipus d'heretament per tal de conservar la integritat del patrimoni familiar que, generalment

en aquella època, es basava en l'agricultura i, per tant, en la voluntat de conservar un patrimoni agrari. L'objectiu principal era que s'anés passant tot el patrimoni de generació en generació sense sortir de l'estirp.⁹²

Aquesta classe d'heretaments es podia constituir, o bé a favor dels fills nascuts del matrimoni, o bé, a favor de fills ni tan sols concebuts, el que tenia com a conseqüència que, l'eficàcia d'aquests heretaments quedava supeditada a que l'afavorit sobrevisqués a l'heretant o que arribés a néixer. És per aquest motiu que, la CDCC en cap moment predicava la irrevocabilitat d'aquesta classe d'heretaments, a diferència dels heretaments a favor dels contraents. Al seu torn, l'heretament a favor dels fills dels contraents es dividia en tres modalitats diferents: els heretaments purs, en els quals s'instituïa hereu al fill nascut o per néixer, designat pels contraents i amb el requisit que sobrevisqués als mateixos; els heretaments preventius en els quals l'heretant instituïa hereu, algun dels seus fills nascuts o per a néixer; i els heretaments prelatius on es constituïa una limitació a la facultat de designació d'hereu que els contraents imposaven a favor de determinats fills i per diverses raons (nupcialitat, sexe, grau o estirp).

- c) Heretaments mutuels: Aquests, tal i com estableix ROCA I TRÍAS van sorgir: “Amb la finalitat de regular d’una forma estable els interessos patrimonials d’aquells cònjuges que, no havent estat instituïts hereus per llurs ascendents, esdevenen titulars d’uns béns adquirits durant el matrimoni”. La funció principal d’aquest tipus d’heretament era preservar el patrimoni conjugal. Era una institució recíproca, en la qual, tot el patrimoni anava a parar al cònjuge sobrevivent que l’adquiria totalment. Per últim cal posar de manifest que, si el matrimoni era declarat nul o es dissolia per divorci, l’heretament esdevenia ineficaç.

Finalment cal dir que l’art. 73 CDCC preveia les causes de revocació dels heretaments i en feia una remissió al CC, apartat segon i tercer de l’art. 756. Aquests regulaven que només seran revocables els heretaments a favor dels contraents per haver estat condemnat en judici per haver atemptat contra la vida del testador, cònjuge, descendent o ascendent o bé, el que hagués acusat el testador de delictes al que la Llei assenyali pena superior a la de presidi o presó major, quan l’acusació sigui declarada calumniosa. No podia ser revocat per altres causes que no fossin aquestes, mentre que els heretaments purs i prelatius, a favor dels fills dels contraents, únicament podien ser revocats, en virtut de l’art. 87 CDCC per les causes de desheretament

⁹² Persona que és a l’origen d’un llinatge.

legitimària. L'heretament mutual, també preveia en l'art. 96 CDCC causes de revocació tals com "indignidad, desheredació".⁹³

2.2.2.3 Els heretaments en el Codi de successions de 1991

L'any 1992 entrà en vigor el CS en el que la regulació dels heretaments comprenia els arts. 67 a 100 del CS. D'acord amb el Preàmbul d'aquesta llei, aquesta institució "seguiu fidelment, fins i tot en la sistemàtica, el Títol IV del Llibre I de la Compilació", però, ho feia amb algunes modificacions i novetats que cal posar de relleu.

El CS regulava els heretaments com un tipus de successió voluntària, a través dels quals s'atorgava la qualitat d'hereu contractual a l'instituït en la successió. Aquesta idea es posava de manifest a l'art. 67.1 CS que establí que: "l'heretament, institució contractual d'hereu, solament pot ésser atorgat en capítols matrimonials, personalment o mitjançant poder especial". Aquesta forma d'ordenar la successió tenia prevalença davant de la successió testada i intestada, tal i com preveia l'art. 3 CS. Així doncs, prevalia un acord de voluntats entre persones (successió contractual) que no pas la voluntat unilateral d'una sola persona (testament) i, a la vegada, aquesta voluntat unilateral tenia preferència davant allò previst a la Llei amb caràcter general per a totes les successions (successió intestada).

Des de la perspectiva de l'hereu, aquest passava a ser-ho de forma plena en virtut de l'art. 76 CS que establí: "mort l'heretant, el contraent a favor del qual s'hagi atorgat l'heretament és l'hereu". Aquest article significava que el contraent, com a hereu, passaria a obtenir tots els drets i deures del causant, tot l'actiu i el passiu, esdevenint així l'hereu de tot el patrimoni amb caràcter irrevocable, inalienable i inembargable.

Respecte el CS de 1991 s'apreciava el manteniment de les capitulacions matrimonials però la diferència que es trobava era la col·locació dels heretaments que passava del dret de família al dret de successions.

La Llei 40/1991 de 30 de desembre de 1991 reguladora de les Successions i que va ser substituïda el primer de gener de l'any 2009 amb l'entrada en vigor del Llibre IV del CCCat va suposar una important reforma i actualització del règim successori català. Tot i que el règim dels heretaments va ser objecte de certes reformes -la més important la d'establir com a simplement voluntari el pacte d'unitat econòmica familiar i d'altres de no tanta importància com el fet d'establir que l'heretament es podia atorgar a favor d'un, més d'un o de tots els fills o

⁹³ Vericat Polo, Meritxell. Els heretaments: especial referència a la seva irrevocabilitat i revocació. Universitat Rovira i Virgili, curs acadèmic 2014-2015. Pàgina 10,11,12,13 i 14.

possibilitat que l'heretament mutual es pogués pactar amb caràcter preventiu- el cert és que el legislador no va voler en aquell moment afrontar una reforma en profunditat d'una institució que ja aleshores estava pràcticament en desús, en haver deixat de ser útil per a resoldre els problemes per als quals havia estat pensada. Modificada la base socioeconòmica en substituir la societat industrial a la agrícola i alterades fins a fer-les irreconeixibles les relacions familiars, fallaven les bases per a la seva aplicació, no hi havia casos que els advocats poguéssim resoldre amb aquestes eines.

El CS tenia com a principals trets característics, els següents:

Primer.- El pacte d'unitat econòmica familiar –que estava en la base del sistema anterior va esdevenir simplement voluntari en virtut d'una redacció que per la seva contundència es reproduïa: (art. 75 CS):

“Els heretaments a favor dels contraents no obliguen a l'hereu i l'heretant , ni les seves respectives famílies, a compartir una sola llar ni a constituir una comunitat familiar. Això no obstant poden ser atorgats sota pacte d'unitat econòmica familiar (...)”.

Segon.- L'heretament, en especial el preventiu, podia establir-se a favor d'un, més d'un o de tots els fills.

Tercer.- Va fer possible que l'heretament mutual sigués pactat amb caràcter preventiu. Aquest plantejament, permetia que els esposos poguessin disposar conjuntament, en un sol acte, i en un sol document, dels seus béns amb caràcter revocable o no a decisió seva.

Quart.- Per primer cop, s'establí un rang dels fonaments successoris en el qual la successió contractual ocupa el primer lloc (art. 3-2 i 3-3 del CS). El CS evitava l'expressió “*successió contractual*” en referir-se a l'heretament genèric atès que aquest caràcter contractual es donava només en aquells casos en els quals hi havia concurrència de dues o més voluntats; és a dir, els heretaments “a favor dels contraents” i els “mutuals”.

Dit això, els heretaments sota el CS es pot dir que quedaven configurats configurats de la següent manera:

No era un negoci “*mortis causa*” i no necessitava que morís l'heretant per causar efectes, perquè l'heretament tenia valor negocial des del seu atorgament en limitar la facultat de disposar a títol lucratiu de l'heretant. És a dir en resum:

- No es podia parlar en tot cas de “successió contractual”.

- Negoci jurídic irrevocable, amb excepcions.
 - L'heretant no podia disposar dels seus béns no exclosos de l'heretament.
 - L'heretant podia ordenar la successió sense contradir l'heretament.
 - La capacitat exigida als atorgants no era uniforme i depenia del seu contingut.
- Classes:

Heretaments a favor d'un o d'ambdós contraents.
Heretaments atorgats a favor dels fills dels contraents.
Heretaments que s'atorguen recíprocament els esposos. ⁹⁴

Pel que fa a les classes d'heretaments previstes en el CS eren les mateixes que les previstes en l'anterior regulació (CDCC).

Segons l'autor EGEA FERNANDEZ, els heretaments en el CS s'estructuraven sobre tres elements principals: el primer d'ells era l'element contractual, el segon, l'element familiar i per últim l'element successori. L'element contractual estava present de forma general en els heretaments, però no en tots els tipus, ja que, segons l'autor "tot i que l'art. 67 CS qualificava l'heretament com a institució d'hereu, tanmateix, els heretaments a favor dels fills dels contraents, en no ser acceptats en vida de l'heretant, no responien a aquesta estructura contractual". A més a més, en virtut d'aquest element contractual, classificava els heretaments en funció de si tenien "un caràcter bilateral (heretaments a favor dels contraents) i d'altres unilaterals (heretaments a favor dels fills dels contraents), aquells en els quals només hi ha la declaració de voluntat del pare o mare heretants".

El segon dels elements a tenir en compte en un heretament per a EGEA FERNÁNDEZ seria l'element matrimonial, el qual era determinant per a la designació dels subjectes

Per últim, la mort era, per a EGEA FERNÁNDEZ, un element imprescindible per a que l'heretament pogués desplegar la seva eficàcia. Tot i això, en determinats tipus d'heretaments l'eficàcia del mateix podia néixer en vida del causant. Això era així en els casos d'heretaments on es feien atribucions de béns en el present. Per tant tal i com diu l'autor: "Això fa que es pugui parlar també del fet que els heretaments tenen una determinada eficàcia *inter vivos*" i, ja no parlar només, d'efectes *post mortem* d'aquests.

En el CS, tal i com ja succeïa amb anterioritat en la CDCC, els heretaments tenien un caràcter irrevocable però, els textos legals preveïen determinades causes per les quals, els heretaments

⁹⁴ Ricart Pratdesaba, Ramon. Els pactes successoris en el nou dret successori del Codi Civil de Catalunya. Ponència a les XV Jornades de Dret Català a Tossa, tercera ponència, la successió contractual.

havien de quedar sense eficàcia, és a dir, havien de ser revocats. El CS, preveia les causes de revocació per als heretaments a favor dels contraents a l'art. 77 CS i per als heretaments a favor dels fills del contraents, a l'art. 91.3 CS. No obstant això, en els heretaments a favor dels contraents, les úniques causes de revocació que es preveïen eren per indignitat successòria de l'afavorit en l'heretament. En el cas dels heretaments a favor dels fills dels contraents, la causa de revocació era el desheretament lligitimari.

Entre algunes de les novetats que van ser introduïdes en el CS, van ser per exemple l'eliminació de l'heretament prelatiu per raó de sexe i es va instaurar, per primera vegada, la possibilitat de pactar heretaments mutuels amb caràcter preventiu, possibilitat que encara està vigent en el CCCat. Respecte els subjectes afavorits en l'heretament, es va incorporar la possibilitat de constituir heretaments a favor dels fills adoptats.⁹⁵

Per concloure doncs, el CS -que va estar vigent 18 anys- va reformar els heretaments, tot millorant-ne els aspectes tècnics que ja s'ha destacat anteriorment, per exemple: introduint l'expressió "successió contractual d'hereu" (art. 67) encara que la successió contractual no apareixia expressament designada en l'art. 3, com a un dels tres fonaments successoris. Va ser una reforma tímida que en realitat no va afrontar el problema real de la institució: la seva pèrdua d'utilitat. El propi Llibre IV en el seu Preàmbul estipula que: "Malgrat la importància històrica dels heretaments, llur regulació, ancorada en una realitat socioeconòmica i una concepció de les relacions familiars pròpies d'una altra època, resultava més útil per a interpretar capítols matrimonials antics que com a instrument de planificació successòria".⁹⁶

2.2.2.4 Actual regulació dels heretaments: Llibre IV

A continuació s'explicarà l'actual regulació dels heretaments és a dir aquells regulats en el Llibre IV del CCCat seguit de les seves característiques, de les diferents classes que es pot analitzar i finalment dels efectes que aquests poden arribar a comportar.

Com ja s'ha esmentat, en l'actual Llibre IV del CCCat, els heretaments estan regulats dintre la successió contractual, en concret, el Títol III, Capítol I, Secció 2ª, en els arts. 431-18 i ss. del CCCat. El Llibre quart del Codi Civil de 2008 fa una regulació més oberta i flexible produint que els pactes successoris no només continguin la institució d'hereu sinó que també admetin els heretaments conjuntament o aïlladament la realització d'atribucions particulars (explicats a la

⁹⁵ Vericat Polo, Meritxell. Els heretaments: especial referència a la seva irrevocabilitat i revocació. Universitat Rovira i Virgili, curs acadèmic 2014-2015. Pàgina 14, 15, 16 i 17.

⁹⁶ Preàmbul del Llibre IV del Codi Civil de Catalunya, relatiu a les Successions. Llei 10/2008, de 10 de juliol.

tercera part del treball). A més, la modificació destacada és la desvinculació amb les capitulacions matrimonials, no obstant es poden continuar fent els pactes amb capitulacions matrimonials però deixa de ser un requisit essencial. A part de la desvinculació són tractats com una forma més de successió fins i tot té preferència envers la successió testada i la intestada, ja que el CCCat estableix com a ordre successori: 1) successió contractual: heretament. 2) successió testada. 3) successió intestada.

La Llei ha adoptat una solució: es tracta d'ampliar les possibilitats per tal d'encabir-hi els protocols familiars. A tal efecte, s'han dut a terme les següents modificacions, que es sistematitzarà de la mateixa manera que ho fa la pròpia Llei.⁹⁷

L'art. 63-1 del CCCat defineix l'heretament com una "institució contractual d'hereu".

Els heretaments, tal i com eren entesos tradicionalment, són aquells pactes successoris en els quals es designen, de manera irrevocable, una o diverses persones com a successors a títol universal o com a hereus de l'heretant. D'aquesta manera els defineix el propi art. 431-18 CCCat i, en aquest punt, resulta ineludible analitzar els trets que caracteritzen aquesta institució d'hereu. La primera característica, i més important, és la irrevocabilitat de la qualitat d'hereu, que és, alhora una de les principals característiques dels pactes. Així ho disposen els arts. 431-18.1 per als heretaments i 431-30.5 CCCat respecte dels pactes d'atribució particular. Arran d'aquesta mateixa irrevocabilitat, característica dels pactes successoris, només es permet revocar la institució d'hereu per les causes concretes i determinades que especifica o excepciona el propi art. 431-18 CCCat: per la indignitat successòria, possibilitat que desenvolupa l'art. 431-13 CCCat, per les causes previstes a l'art. 431-14.1 CCCat o, i només pel cas de que es tracti d'un heretament preventiu, per voluntat unilateral i per l'atorgament d'un testament posterior.

Altres característiques d'aquesta institució d'hereu són la inalienabilitat i inembargabilitat, les quals estaven contemplades a l'art. 78 CS, atès que el dret del instituït o afavorit per un pacte successori no té contingut patrimonial en vida del causant.⁹⁸

En l'actualitat, encara es troba una limitació a la llibertat de constitució de l'heretament, segons l'art. 431-2 CCCat que manté aquesta institució com un negoci jurídic familiar. S'ha vist ampliada la legitimació activa en el CCCat, és a dir, les persones entre les quals és possible dur a terme la constitució d'un heretament que són: cònjuge o futur cònjuge, la persona amb la qual es conviu en unió estable de parella, els parents en línia directa sense limitació de grau o en línia

⁹⁷ Ricart Pratdesaba, Ramon. Els pactes successoris en el nou dret successori del Codi Civil de Catalunya. Ponència a les XV Jornades de Dret Català a Tossa, tercera ponència, la successió contractual.

⁹⁸ Escutia Abad, Maria del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona, Bosch Editor, 2010. Pàgina 335 i 336.

col·lateral dintre del quart grau, tant per afinitat com per consanguinitat i els parents per consanguinitat en línia directa o en línia col·lateral, dintre del segon grau de l'altre cònjuge o convivent. Però, continua estant limitat a l'àmbit familiar.

Traslladant l'opinió d'EGEA FERNÁNDEZ, sobre els tres elements fonamentals de l'heretament en el CS que s'ha comentat anteriorment, es pot veure que, aquest punt de vista podria ser d'utilitat a l'actualitat. Estableix que hi ha un element familiar, ja que s'emmarca dintre de l'àmbit familiar les possibilitats de pactar-lo, a més; l'element contractual perquè es fa a través d'un acord bilateral o plurilateral i, successori perquè té efectes després de la mort. Però, en determinats heretaments, l'element successori no regirà ja que, es permet en un heretament fer atribucions de béns en vida del causant; l'element contractual no estarà sempre present, pel fet que, l'heretant, que és la persona que planifica el destí dels seus béns per a quan mori de forma contractual, pot pactar un heretament a favor d'un fill que encara no ha nascut i, per tant, no es pot produir l'acceptació que és el requisit necessari per a que es pugui considerar contracte.

El CCCat actual preveu la irrevocabilitat d'aquests, tot i que, en determinats casos, determina unes causes de revocació que poden provocar la ineficàcia de l'heretament. Els arts. que regulen la revocació dels heretaments són el 431-13 i ss. CCCat.⁹⁹

2.2.2.4.1 Característiques dels heretaments

La primera característica que es pot dir dels heretaments és que es tracta d'un acte jurídic, bilateral o plurilateral, tota vegada que l'heretament s'origina a virtut de com a mínim dues declaracions de voluntat, encara que la gran majoria de vegades s'origina a virtut d'un negoci plurilateral, perquè en els capítols matrimonials catalans solen intervenir-hi altres persones a més dels contraents. Una altra característica d'aquests és que és un acte personalíssim que ja segons l'art. 63-1 solament es pot atorgar "personalment o mitjançant poder especial". Una mitigació a aquesta característica es troba els arts. 88-1 i 90-2 que permeten atribuir a terceres persones la facultat de poder individualitzar l'hereu contractual.

D'altra banda també es pot dir que l'heretament com tots els negocis per causa de mort, és un acte solemne, tota vegada que d'acord amb l'art. 63-1 "solament és podrà atorgar en capítols matrimonials", que segons l'art. 7 s'han d'atorgar en escriptura pública. Aquest és, a més un acte irrevocable com a conseqüència d'ésser un negoci jurídic o bilateral o plurilateral i del principi d'interdependència de tots els pactes atorgats en capítols matrimonials segons l'art. 9. Aquesta

⁹⁹ Vericat Polo, Meritxell. Els heretaments: especial referència a la seva irrevocabilitat i revocació. Universitat Rovira i Virgili, curs acadèmic 2014-2015. Pàgina 17 i 18.

característica es destaca a l'art. 67-1 en dir que l'heretament a favor dels contraent li confereix “amb caràcter irrevocable” la qualitat d'hereu de l'heretant. La Llei però, preveu determinats casos en què l'heretament pot ser revocat. En aquest sentit, causes com la indignitat successòria, la inhabilitat per a succeir, o altres causes de revocació per voluntat unilateral del causant són els supòsits en que es permet que l'heretament sigui revocat i fan dubtar que aquesta institució sigui totalment irrevocable.

Aquest també és un acte *mortis causa*, perquè l'art. 63-1 el configura com una “institució contractual d'hereu”; i mitjançant una institució hereditària el causant persegueix regular el destí *post mortem* del seu patrimoni, encara que l'heretant, com a conseqüència de la seva irrevocabilitat, produeix determinats efectes en vida dels causant.

Per últim es caracteritza l'heretament per atribuir a l'afavorit la condició d'hereu a l'heretant (art. 63-1); complint d'aquesta forma el principi fonamental del dret successori català sobre necessitat que qualsevol causant tingui un successor universal o hereu. L'art. 64 preveu que “en els heretaments hom podrà estipular tota mena de condicions, limitacions, substitucions, fideïcomisos i reversions lícites, així com nomenar administradors i marmessors, i confiar, en general, a d'altres persones tota mena d'encàrrecs o funcions amb la mateixa amplitud que ens els testaments”.¹⁰⁰

2.2.2.4.2 Tipus d'heretaments

Dins dels heretaments es pot diferenciar entre els heretaments simples, amb o sense donació de present, els cumulatiu, els mutuels i els preventius. Abans d'analitzar de forma detallada cadascuna d'aquestes tipologies, s'ha de dir que el Llibre IV ha variat considerablement les modalitats d'heretaments respecte a la seva regulació anterior al Codi Civil (CS), als efectes de fer desaparèixer algun tipus d'heretament que ja havia quedat en desús, com l'heretament prelatiu regulat a l'art. 93 CS. Seguint la nova classificació del CCCat es pot diferenciar els següents tipus d'heretaments:

- a) Heretaments simples: s'institueix hereu contractual a la persona que l'heretant (persona atorgant del pacte i causant) designi, aquesta institució produirà efectes a la mort del causant. Dins d'aquests l'art. 431-19 CCCat diferencia entre:
 - a.1) Els heretaments simples pròpiament dits que són aquells que atribueixen al instituït la qualitat d'hereu de l'heretant.

¹⁰⁰ Puig i Ferriol, Lluís i Roca i Trias, Encarna. Institucions del Dret Civil de Catalunya. Barcelona: Ed Bosch, 1984. Pàgina 540 i 541.

a.2) Els heretaments simples que, a més, atribueixen a l'hereu la donació de present de béns concrets, i que són els que tradicionalment eren coneguts com a heretaments mixts (art. 84.2 CS).¹⁰¹

- a) Heretaments cumulatiu: són aquells que, a més d'atribuir aquesta qualitat d'hereu, comporten una donació de present de tots o part dels béns de l'heretant a l'hereu instituït. El tercer apartat de l'art. 431-19 exigeix que aquesta classe d'heretaments es pactin expressament, sense possibilitat que es puguin entendre constituïts per presumpció, ja que s'ha de tenir en compte que aquests tipus d'heretaments limiten molt les facultats dispositives que, en vida, té l'heretant. L'heretament cumulatiu a part de la institució d'hereu amb efectes *post mortem*, es fa un atorgament de tots els béns que disposa l'heretant en el moment de la constitució de l'heretament. És per això que l'heretament es pot dir que té també, eficàcia *inter vivos*.

A banda d'això, respecte als heretaments simples amb donació de béns concrets, o heretaments mixtes, i els heretaments cumulatiu, es pot fer una reflexió sobre el títol adquisitiu en aquests heretaments, segons l'autor EGEA FERNÁNDEZ. Concretament, es planteja si en aquests casos es produeix un sol títol adquisitiu, que serà l'heretament, o dos títols adquisitius: l'heretament respecte de la qualitat de l'hereu i una donació, singular o universal, per als béns adquirits de present. Assenyala l'autor que la duplictat de títols adquisitius és clara respecte als heretaments mixts, però respecte als heretaments cumulatiu la qüestió no és tan clara. Com argument a favor de un únic títol adquisitiu hi ha l'art. 431-26.2 CCCat que, en regular la responsabilitat de l'hereu per deutes de l'heretant posteriors a l'heretament disposa que, en vida de l'heretant, l'hereu no respon amb els béns adquirits de present en virtut del mateix heretament. En canvi, l'art. 431-24.3 CCCat sembla contradir aquesta postura quan manté l'eficàcia de la donació, als heretaments cumulatiu, quan l'hereu premor al causant, i, a més, estableix un dret de transmissió a favor dels successors de l'hereu quan, per la premoriència, l'heretament, pel que a la qualitat de l'hereu es refereix, esdevé ineficaç segons l'art. 431-24.1 CCCat, llevat del cas previst al segon apartat del mateix precepte. Així doncs, de l'art. 431-24.3 CCCat es pot concloure que, als heretaments cumulatiu, hi ha una duplictat de títols: un, l'heretament, pel qual s'adquireix la qualitat d'hereu, i que queda sense eficàcia en el supòsit de premoriència, i un altre, pel qual s'adquireixen els béns transmesos de present, i que conserva tota la seva eficàcia en el cas de premoriència.¹⁰²

¹⁰¹ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 336.

¹⁰² Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 336.

- b) Heretaments mutuels: Són aquells en què els atorgants s'institueixen recíprocament hereus per al cas de que un d'ells mori i a favor del que sobrevisqui. L'art. 431-20 CCCat permet, a més, que en aquests tipus d'heretaments s'estableixi una espècie de substitució per al cas de que el sobrevivent mori, de manera que s'hi indiquin els subjectes destinataris. En aquest sentit el precepte permet que la designació del o dels beneficiaris s'encomanin al supervivent, de conformitat amb el que es disposa als arts. 424-1 a 424-4 CCCat per a les disposicions fiduciàries. Segons l'autor EGEA FERNÁNDEZ, en realitat no es tracta d'un tipus específic d'heretament diferent del simple o del cumulatiu, sinó que es tracta d'una variant de l'heretament simple que els atorgants pacten amb caràcter recíproc.¹⁰³
- c) Heretaments preventius: Es tracta d'aquells heretaments que atribueixen la qualitat de l'hereu, però amb caràcter revocable. Abans s'ha dit que una de les principals característiques dels heretaments és la qualitat d'irrevocabilitat de la institució d'hereu que contenen, però també s'ha establert una sèrie de possibles excepcions a aquesta irrevocabilitat i una d'elles era que l'heretament es pactés amb caràcter preventiu. És per això que l'art. 431-21.3 CCCat disposa que el caràcter preventiu de l'heretament no es presumirà mai, de manera que s'ha de pactar expressament, així com deixant clara la seva revocabilitat. Per tant, l'heretament, si es pacta amb caràcter preventiu, podrà ser revocat i, com? la resposta està esmentada a l'art. 431-21 CCCat que argumenta que podrà ser revocat per un testament notarial obert posterior o per un altre pacte successori posterior.

Tal i com s'exposa al preàmbul del Llibre IV, mitjançant aquest tipus de pactes successoris es dóna cobertura a les necessitats dels anomenats testaments mancomunats entre cònjuges, prohibits tradicionalment a Catalunya fonamentalment pel caràcter personalíssim i individual dels testaments. Així doncs, aquests tipus d'heretaments obren la possibilitat de que, per exemple, els cònjuges (que en principi seran els principals usufructuaris d'aquesta forma de successió contractual) es puguin designar hereus recíprocament i, en qualsevol moment, puguin revocar aquesta institució pels instruments previstos amb caràcter revocatori.

En conclusió, dir que l'heretament preventiu constitueix amb el nou Llibre IV CCCat una eina fonamental per tal que els cònjuges o unions estables de parella puguin utilitzar aquella fórmula tradicionalment prohibida que era el testament mancomanat i obtenir-ne les mateixes finalitats.¹⁰⁴

¹⁰³ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 337.

¹⁰⁴ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 337.

2.2.2.4.3 Efectes de l'heretament

Per poder explicar els efectes que produeixen els heretaments hi ha alguns autors, com la Maria del Mar Escutia Abad, que ho separen entre els efectes dels heretaments en vida de l'heretant i els efectes un cop mort. Per tant, en primer lloc s'explicarà els efectes de l'heretament en vida de l'heretant i en segon lloc els efectes que produeixen un cop mort.

A. Efectes de l'heretament en vida de l'heretant (Art. 431-25 CCCat)

Pel que fa els efectes de l'heretament en vida de l'heretant es pot es diferenciar entre els actes a títol oneros i a títol gratuït.

a.1) Si l'heretant vol dur a terme actes a títol oneros s'ha de diferenciar els següents supòsits:

a.1.1) L'heretament simple, i també el cumulatiu respecte als béns exceptuats de l'adquisició de present i als adquirits posteriorment per l'heretant, no limiten la facultat d'aquest per a disposar dels seus béns a títol oneros entre vius.

a.1.2) El CCCat, al seu art. 431-25.2 es refereix expressament als efectes dels heretaments que tenen per objectiu específic procurar el manteniment o la continuïtat d'una EF o d'un establiment professional (objectiu d'aquest treball). En aquest cas, es pot convenir que llur transmissió onerosa, o la de les accions o participacions socials que la representin, i també la renúncia al dret de subscripció preferent, s'hagi de fer amb el consentiment exprés de la persona instituïda, si és atorgant del pacte successori, o de tercers. Aquest consentiment exprés, suposa un nou requisit formal per als pactes successoris que tinguin per finalitat aquest manteniment o continuïtat en EF o establiment professional. També es poden establir normes sobre l'administració de l'empresa o l'establiment per l'heretant o l'hereu, que es poden incloure en els estatuts socials de l'empresa familiar i publicar en el Registre Mercantil.

a.1.3) En cas que l'heretant vulgui disposar a títol gratuït dels béns que comprèn l'heretament, l'apartat tercer de l'art. 432-25 CCCat exigeix expressament, i amb caràcter general, el consentiment exprés de l'hereu, excepte si ho fa amb la finalitat de satisfer lligítimes o en la quantia superior que s'hagi fixat en l'heretament, i per a fer liberalitats d'ús. S'aplica la mateixa limitació per a la constitució de censos, censals o rendes vitalícies que poden tenir una causa onerosa o gratuïta.

a.1.4) L'hereu instituït pot impugnar els actes dispositius en la mesura que es puguin considerar atorgats en dany o en frau de l'heretament, fins i tot en vida de l'heretant.¹⁰⁵

B. Efectes de l'heretament un cop oberta la successió (art. 431-28 CCCat)

En aquest punt s'ha de diferenciar segons si l'instituït hagi estat o no atorgant del pacte, perquè si ha estat atorgant no podrà repudiar l'herència però sí podrà acceptar-la a benefici d'inventari respectant els requisits de termini i de forma que estableix l'art. 461-15 CCCat. En aquest cas, l'hereu o l'afavorit ha de demanar el benefici d'inventari en el termini de sis mesos, però a comptar des de la mort del causant, i no des que l'hereu coneix, o podria conèixer, la delació, com estableix l'art. 461-15 CCCat.¹⁰⁶

C. Efectes dels heretaments en cas de premoriència de l'hereu instituït del causant

La qüestió es troba regulada a l'art. 431-24 CCCat que estableix la ineficàcia de l'heretament. Aquest article suposa una gran novetat respecte de l'art. 83 CS. L'art. 83 CS establia que en cas de que l'hereu premoris a l'heretant aquest transmetia el seu dret als seus fills, siguin o no matrimonials. No obstant això, la solució del CCCat és la contrària i que, en aquests casos, la regla general és la ineficàcia de l'heretament. Malgrat això, cal dir que aquesta regla general té les següents excepcions:

- Que el propi heretament s'hagi establert el contrari, és a dir, l'eficàcia de l'heretament pel cas de que l'hereu premori al causant.
- Que l'hereu que premor al causant sigui descendent d'aquest i que, en el moment de morir, deixi descendència pròpia, amb la qual cosa transmetrà la seva qualitat d'hereu del causant en la mateixa mesura que els seus descendents siguin hereus seus i sense necessitat d'acceptació, és a dir, sense que sigui aplicable l'art. 461-13 CCCat.
- Si l'heretament és cumulatiu o es tracta d'un heretament simple acompanyat d'una donació singular, i l'hereu premor al causant, els béns que ja li hagi transmès de present, correspondran als successors de l'hereu premor, llevat que s'hagués estipulat la reversió d'aquests béns de conformitat amb l'art. 431-27 CCCat.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 339 i 340.

¹⁰⁶ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 340.

¹⁰⁷ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 340 i 341.

D. Efectes de l'heretament respecte dels deutes de l'heretant

La qüestió és la responsabilitat de l'hereu respecte dels deutes de l'heretant. En aquest sentit, l'art. 431-26 CCCat diferencia dos moments. Per una banda, els deutes de l'heretant anteriors a l'heretament i per altre els deutes de l'heretant posteriors a l'heretament.

Pel que fa els deutes anteriors a l'heretament, l'hereu només respondrà d'aquests deutes amb els béns que l'heretant li hagi transmés de present, amb la qual cosa estariem davant d'un heretament cumulatiu, i exclouent, és clar, els que l'heretant s'hagi reservat expressament. En quan els deutes de l'heretant posteriors a l'heretament cal diferenciar dos moments:

- En vida de l'heretant, i respecte aquests deutes, l'hereu no respon ni amb els béns transmesos de present ni amb els seus propis.
- Un cop mort l'heretant, l'art. 431-26.2 CCCat disposa que l'hereu pot excloure la responsabilitat de dits béns si s'acull al benefici d'inventari, dins del termini i en la forma que estableix l'art. 461-15 CCCat, i tenint en compte que ja no podrà repudiar.¹⁰⁸

Per acabar la segona part del treball s'explicarà les diferències entre els heretaments regulats anteriorment en el CS i els heretaments regulats avui en dia en el CCCat.

2.2.2.4.4 Diferències entre els heretaments en el CS i l'actual CCCat

Es pot dir que amb l'entrada en vigor del CCCat, s'ha produït una revitalització dels heretaments, ja que aquesta institució portava temps en desús. L'heretament, que en el passat va néixer com una solució per a ordenar la successió de les famílies, amb una economia agrària, ara en el segle XXI es troba obsoleta. En comptes de deixar l'heretament en el desús, en el qual havia caigut, es va optar per donar-li una funció en la societat catalana i, avui en dia, l'heretament és la institució que regula la successió contractual.

La principal diferència entre el CS i el CCCat actual en quant als heretaments, resideix en la classificació que cada Codi en fa dels mateixos. En el CS es preveïen dues classes de heretaments: els heretaments a favor dels contraents i els heretaments a favor dels fills dels contraents. Aquest criteri ha canviat per complet en la classificació actual ja que, en l'actualitat no es distingeix qui són els beneficiaris de l'heretament ja que el matrimoni ha deixat de ser el centre de l'heretament. Pel que fa a les classes d'heretament, el CCCat regula quatre classes diferents, ja explicades anteriorment.

¹⁰⁸ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 341 i 342.

En quant als subjectes, en el CS, els subjectes entre els quals es podia atorgar un heretament eren: els contraents a favor de contraents, o els contraents a favor dels seus fills, en canvi, en el CCCat, s'ha vist ampliat en el sentit que avui en dia es permet un heretament entre la persona amb la qual es conviu en unió estable de parella, els parents en línia directa sense limitació de grau o en línia col·lateral dintre del quart grau, tant per afinitat com per consanguinitat i els parents per consanguinitat en línia directa o en línia col·lateral, dintre del segon grau de l'altre cònjuge o convivent.

Altrament, en el CS, aquests eren la única possibilitat d'ordenar la successió d'una persona a través de pacte, mentre que en l'actual CCCat, no només existeixen els heretaments dintre la successió contractual, sinó que, també es permet la realització d'atribucions particulars en pacte successori tal i com preveu l'art. 431-5 CCCat, equivalents als llegats en la successió testamentària.

Una altra de les variacions entre el CS i l'actual CCCat és la forma d'atorgar els heretaments, mentre que el CS preveia en el seu art. 67.1 que: "L'heretament, institució contractual d'hereu, solament pot ésser atorgat en capítols matrimonials, personalment o mitjançant poder especial", el CCCat estableix en el seu art. 431-7.1 que: "Els pactes successoris, perquè siguin vàlids, s'han d'atorgar en escriptura pública, que no cal que sigui de capítols matrimonials. L'escriptura de pacte successori pot contenir també estipulacions pròpies d'un PF i altres estipulacions no successòries, però no disposicions d'última voluntat". En definitiva, hi ha la diferència dels capítols matrimonials és a dir que en l'anterior CS es podia atorgar heretaments en capítols matrimonials de forma obligatòria, en canvi en l'actual CCCat no és un requisit obligatori.

En quant a la revocació dels heretaments, el CS preveia unes justes causes de revocació, bastant limitades per als heretaments a favor dels contraents com per als heretaments a favor dels fills dels contraents i, aquestes causes de revocació, venien determinades per la indignitat successòria i causes de desheretament. En canvi, en el CCCat es preveuen, les causes de revocació substancialment més àmplies que les previstes en el CS. Per tant, tant en el CS com en el CCCat, els heretaments gaudeixen de la condició d'irrevocables a excepció de determinats supòsits en que es perd aquesta essència.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Vericat Polo, Meritzell. Els heretaments: especial referència a la seva irrevocabilitat i revocació. Universitat Rovira i Virgili, curs acadèmic 2014-2015. Pàgina 19 i 20.

TERCERA PART

La següent part a considerar són els pactes successoris d'atribució particular com a eina per ordenar la successió en les modernes EF. En aquest apartat, a diferència de l'anterior, on s'ha parlat dels heretaments entesos com un mecanisme successori en EF agrària, se centrarà, com s'ha dit anteriorment, en les EF d'avui en dia, ja que aquests pactes suposen una gran novetat de la nova regulació del CCCat.

3. ELS PACTES SUCCESSORIS D'ATRIBUCIÓ PARTICULAR COM A EINA DE SUCCESSIÓ EN L'EMPRESA FAMILIAR D'AVUI EN DIA

3.1 Els pactes successoris d'atribució particular

Aquests pactes són una de les principals característiques de la nova regulació (Llibre IV) juntament amb els heretaments (explicats anteriorment) i suposen la possibilitat de fer atribucions particulars a favor d'un dels atorgants o de terceres persones. Aquests, es defineixen com el pacte que té per finalitat establir llegats amb la mateixa amplitud i amb les mateixes limitacions que es poden establir en testament, però sense que el causant de la successió pugui revocar-los per disposició unilateral (ROCA I TRIAS)¹¹⁰. Estan establerts els arts. 431-1 CCCat com a concepte dins dels pactes successoris, però concretament es desenvolupen en l'art. 431-29 CCCat i a l'art. 431-30 CCCat.

A més, el preàmbul del llibre IV també fa una referència dels mateixos i disposa que: *“equivalents als llegats en la successió testamentaria”*¹¹¹. No obstant, s'ha de tenir present que els llegats i els pactes d'atribució particular tenen diferent règim jurídic, és a dir, tenen en compte que els pactes són irrevocables i, els llegats, revocables.

Segons l'autor Joan Egea Fernández sota la denominació “pacte successori d'atribució particular”, la Secció quarta del Capítol I (Títol II) del projecte regula, per una part, els pactes successoris autònoms, pel qual el seu objecte és l'atribució de béns concrets i determinats (que inclouria EF, o les accions o participacions) i per altre part, les atribucions particulars que s'estipulen al mateix temps i al mateix document que l'heretament o la institució contractual de l'hereu (universal), a les que explícitament fa referència l'art. 431-11 CCCat del mateix projecte.¹¹²

¹¹⁰ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 337.

¹¹¹ Preàmbul del Codi Civil de Catalunya, Llibre IV. Pàgina 38.

¹¹² Egea Fernández, Joan. Protocolo familiar y pactos sucesorios. La proyectada reforma de los heredamientos, Indret, Revista per l'anàlisi del dret. Barcelona, julio de 2007. Pàgina 27.

Segons l'autor Ángel Serrano de Nicolás, els pactes successoris d'atribució particular, regulats com ja s'ha dit, per primera vegada en el Llibre IV del CCCat, apareixen com la via més adequada per l'ordenació contractual de la successió de l'empresa o el negoci familiar (o en el seu capital social). La seva funcionalitat per planificar la successió s'aconsegueix al poder diferenciar aquesta successió singular sobre bens concrets (sigui EF com universitas o les seves accions, participacions socials o quotes de capital) de l'ordenació universal, sigui testada, intestada o a través d'un heretament, fet que amb tots- en una o altre forma- són compatibles aquestes atribucions particulars.¹¹³

Segons el propi Preàmbul (IV Pactes successoris) de la llei 10/2008, de 10 de juliol, aquests són una de les modalitats dels pactes successoris (juntament amb els heretaments o pactes successoris d'institució d'hereu, art. 431-18.1 CCCat). S'han d'atorgar en escriptura pública segons l'art. 431-7.1 CCCat, però ja no requereixen que siguin capítols matrimonials, encara que res impedeix que formin part dels mateixos (art. 431-12.4 CCCat). Aquests no contenen pròpiament llegats, sinó atribucions concretes a títol particular, fet que comporta la seva compatibilitat amb qualsevol dels altres pactes-universals o particulars, i també inclús amb les disposicions testamentàries o d'última voluntat, continguin o no, institució d'hereu o marmessor universal, essent doncs possible, la compatibilitat entre atribució particular, codicil i hereu *ab intestato*.

Per no ser l'Empresa o negoci familiar (o titularitat del seu capital social) l'únic element patrimonial, es revelen aquests pactes, com la forma adequada per transmetre la mateixa (o el seu capital social), sense necessitat de tenir vinculats els demés elements patrimonials en aquesta forma de successió contractual, sinó que es podran disposar per acte d'última voluntat, essencialment revocables. Com a pactes que són, de necessària estipulació en escriptura pública, i destinats a assolir una concreta finalitat pot ser convenient i factible la seva coaligació amb altres pactes, com els propis de capítols matrimonials o en previsió de ruptura matrimonial i, en conseqüència, subordinar-se la possible revocació d'uns respecte dels altres.¹¹⁴

Així doncs, s'ha de diferenciar clarament els llegats dels pactes successoris d'atribució particular, donat que tenen un règim jurídic totalment diferent incidint en la irrevocabilitat dels pactes enfront de la revocabilitat dels llegats.

¹¹³ Serrano de Nicolás, Ángel. Pactos sucesorios de atribución particular: su relación con otras instituciones sucesorias del propio Código Civil de Cataluña. Revista General de Derecho Romano 16 (2011). Pàgina 1.

¹¹⁴ Serrano de Nicolás, Ángel. Pactos sucesorios de atribución particular: su relación con otras instituciones sucesorias del propio Código Civil de Cataluña. Revista General de Derecho Romano 16 (2011). Pàgina 34.

3.1.1 Modalitats

En base a la regulació que, d'aquest tipus de pactes, fa l'art. 431-29 CCCat es pot diferenciar les següents modalitats:

1. Pactes successoris d'atribució particular que comportin donació de presents del bé o béns atribuïts i en els quals, per tant, l'atorgant del pacte reserva la propietat dels béns objecte de l'atribució particular fins a la seva mort.
2. Pactes successoris d'atribució particular que comportin donació de present del bé o béns atribuïts.
3. Pactes d'atribució particular en els quals es fa una o més atribucions particulars però amb caràcter recíproc entre els atorgants i, a favor del que sobrevisqui. Com es pot veure, es tracta d'un tipus d'heretament mutual però amb atribucions particulars.
4. Pactes d'atribució particular i amb caràcter preventiu.¹¹⁵

L'art. 431-29 CCCat es refereix a les modalitats del pacte successori d'atribució particular coincidint amb les modalitats de pacte successori en què s'institueix hereu o heretament (art. 431-19, 431-20, 431-21 CCCat). Es diferencien tres modalitats de pacte successori d'atribució particular: l'atorgat a favor d'un (o de tots dos) dels contractants, l'atorgat a favor d'un tercer beneficiari no part contractant i, l'atorgat recíprocament entre els atorgants a favor del que sobrevisqui (art. 431-29.1 CCCat). A elles, l'art. 431-29.2 CCCat afegeix una quarta categoria: els pactes successoris amb caràcter preventiu.¹¹⁶

a) Els pactes successoris d'atribució particular a favor d'un o de tots dos dels atorgants. El pacte successori d'atribució particular amb transmissió de béns de present

El pacte successori d'atribució particular a favor d'un (o de tots dos) dels atorgants suposa que, aquest adquireixi de manera irrevocable la qualitat de successor contractual a títol particular quan l'atribució patrimonial tingui eficàcia real; no ho serà quan tingui eficàcia obligatòria. A més, si escau, pot atribuir-li la titularitat del bé (o béns) si hi ha una transmissió de present de la mateixa (art. 431-29.3 CCCat). En el cas que existeixi, l'art. 431-29.3 CCCat adverteix que: "*si en el pacte successori d'atribucions particular hi ha transmissió de present de bens, l'acte es considera donació*". La qüestió que es planteja consisteix a determinar a quin "acte" que "es considera donació" es refereix el legislador català, al pacte successori o a la transmissió de béns? En principi, hi hauria dues respostes possibles: la primera, consideraria que l'expressió

¹¹⁵ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010. Pàgina 338.

¹¹⁶ Navas Navarro, Susana. El pacto sucesorio de atribución particular en el Código Civil de Catalunya. Facultad de Derecho, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, mayo de 2009. Pàgina 12 i 13.

"acte" al·ludeix el negoci jurídic, és a dir, el pacte successori, el qual perdria la seva naturalesa jurídica per convertir-se en una donació que podria fins i tot qualificar-se de donació *mortis causa*, si bé irrevocable. La segona resposta, parteix de la base que la interpretació d'"acte" es refereix a la "transmissió dels béns" que formen part de l'atribució patrimonial. Dit amb altres paraules, la transmissió de la titularitat dels béns no faria que el suposat perdés el seu caràcter successori ja que, l'afavorit, en el cas en què aquest adquirís la qualitat de successor a títol particular, adquiriria tal qualitat amb la mort de l'atorgant del pacte successori. Si premor al causant, en els casos que estableix l'art. 431-24 CCCat, es transmetria la seva qualitat als fills o descendents o, en cas de pacte successori cumulatiu, es transmet als seus successors. L'assignació del bé (o dels béns) suposarà, una anticipació a l'afavorit de l'atribució successòria que li correspondrà a la mort del causant. Es tractarà d'una donació entre vius a compte de la seva atribució, el que haurà de ser rellevant a efectes de determinar el seu tractament jurídic, si s'ha fet, per exemple, en frau de drets legítims o la seva reducció per inoficiositat. Aquesta remissió a la donació, que fa l'art. 431-29.3 CCCat, desplaçaria, en relació amb la transmissió del bé o béns, l'aplicació supletòria de les normes dels llegats recollida en l'art. 431-30.5 CCCat.¹¹⁷

b) Els pactes successoris d'atribució particular a favor d'un tercer

El pacte successori d'atribució particular a favor d'un tercer es caracteritza perquè el tercer no ha participat en l'atorgament del pacte. Aquest tercer afavorit no adquireix cap dret a la successió fins al moment de la mort del causant (art. 431-3.1 CCCat). És, en aquest moment, en què l'afavorit no atorgant del pacte ha de tenir capacitat de succeir i, si premor al causant no transmet cap dret als seus fills o descendents o successors, de manera que les disposicions realitzades al seu favor esdevenen ineficaces, llevat que, en el pacte successori, s'hagués previst una altra cosa (art. 431-3.2 CCCat) com podria ser una substitució vulgar (art. 425-1 CCCat). No obstant això, en aquest punt, hi ha certa contradicció entre l'art. 431-3 CCCat i l'art. 431-30.3 CCCat. En efecte, en el primer, en seu de disposicions generals en matèria de pacte successori, s'estableix la no transmissió de cap dret als fills o descendents o successors del tercer afavorit en cas de premoriència al causant; mentre que el segon precepte esmentat, a la seu específica del pacte successori d'atribució particular, es considera que si l'afavorit premor al causant s'ha d'aplicar el que estableix l'art. 431-24.1 CCCat en el qual sí es permet la transmissió. A més, quan l'art. 431-30.3 CCCat al·ludeix a l'afavorit, no diferencia si es tracta de l'atorgant o no com, en canvi, sí que fa en altres normes. D'altra banda, cal tenir present que l'afavorit no atorgant no adquireix cap dret fins al moment de l'obertura de la successió amb la

¹¹⁷ Navas Navarro, Susana. El pacto sucesorio de atribución particular en el Código Civil de Catalunya. Facultad de Derecho, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, mayo de 2009. Pàgina 13 i 14.

mort del causant, com bé adverteix l'art. 431-3.1 CCCat. Per resoldre la contradicció, s'hauria d'interpretar la norma de l'art. 431-30.3 CCCat en el sentit d'entendre que s'està referint, amb la tramesa, a l'afavorit atorgant del pacte, en el cas, sí que es pot plantejar la qüestió de la transmissió de la qualitat de successor (en aquest cas, a títol particular), tema de l'art. 431-24 CCCat. Així, quan es tracti de l'afavorit no atorgant del pacte la norma aplicable, en cas de premoriència al causant, serà la general continguda en l'art. 431-3 CCCat.¹¹⁸

c) Els pactes successoris d'atribució particular recíprocs

Els pactes successoris d'atribució particular recíprocs consisteixen en una designació recíproca de successor a títol particular a favor del que sobrevisqui (art. 431-29.1 incís final CCCat). La supervivència del successor pot tenir efectes suspensius o resolutoris. En el primer cas, fins a la mort d'un dels atorgants del pacte no es podrà saber quina de les atribucions neix del títol de successor particular; mentre que en el segon cas, tots dos atorgants tindran la qualitat de successor a títol particular des que atorguen el pacte produint efectes entre vius. La premoriència d'un d'ells actuaria com a condició resolutòria. L'art. 431-29.1 CCCat no es decanta per cap d'aquestes configuracions. En la regulació de l'heretament mutual (art. 431-20 CCCat), sembla, encara que no és una qüestió clara, que des del moment que es permet que els béns, quan mor el supervivent, facin trànsit a altres persones, és perquè l'atorgant supervivent ha adquirit algun dret que es pot extingir per la seva mort, d'aquí que es permeti l'elecció d'un "hereu endavant", el que advocaria pels efectes resolutoris del pacte successori d'atribució particular recíproc.¹¹⁹

d) Els pactes successoris d'atribució particular amb caràcter preventiu

En aquest cas quan els pactes successoris d'atribució particular siguin atorgats pels propis afavorits o aquests siguin terceres persones alienes a la celebració d'aquell poden atorgar de manera expressa (art. 431-21.3 CCCat) amb caràcter preventiu (art. 431-29.2 CCCat), en aquest cas s'ha d'aplicar el que estableix l'art. 431-21 CCCat regulador de l'heretament preventiu. En aquest cas, l'eficàcia de la disposició estaria condicionada al fet que el causant no atorgués un altre fonament successori, és a dir, no atorgués un testament posterior (necessàriament, ha de ser testament obert notarial) o un nou pacte successori, els quals revocarien el pacte successori atorgat amb caràcter preventiu (art. 431-21.1 CCCat). L'efecte revocatori es produiria sempre que el testament o el nou pacte successori no fossin ineficaços. Ara bé, aquests pactes no

¹¹⁸ Navas Navarro, Susana. El pacto sucesorio de atribución particular en el Código Civil de Catalunya. Facultad de Derecho, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, mayo de 2009. Pàgina 14.

¹¹⁹ Navas Navarro, Susana. El pacto sucesorio de atribución particular en el Código Civil de Catalunya. Facultad de Derecho, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, mayo de 2009. Pàgina 14 i 15.

evitarien que s'obris la successió intestada, finalitat que és la que tradicionalment s'ha considerat en el dret català amb l'expressió "preventiu". Per això, sembla que aquesta modalitat de pacte successori d'atribució particular no és del tot encertada i, aquesta qualificació - "amb caràcter preventiu" - no tindria massa sentit en el tipus de pactes successoris que s'ha analitzat.¹²⁰

3.1.2 Efectes dels pactes successoris d'atribució particular (431-30 CCCat)

En aquest apartat s'ha de diferenciar entre els efectes d'aquests pactes en vida del causant i un cop aquest mori. Finalment, es farà una breu referència als efectes en el cas de que l'afavorit premori el causant i respecte als deutes de l'atorgant.

- a) En vida del causant, la regla general que l'art. 431-30 CCCat estableix és que l'atorgant d'aquest pacte no podrà disposar, ni a títol oneros ni gratuït, dels béns atribuïts particularment sense el consentiment.

L'apartat 2 preveu el cas que el bé atribuït es perdi o deteriori per causa imputable al causant, o que aquest alieni o gravi aquests béns atribuïts particularment sense el consentiment de l'afavorit o de la resta d'atorgants, i preveu expressament, per aquests casos, el dret de l'afavorit d'exigir el valor del bé o béns, llevat del cas de deteriorament o de gravamen i quan l'hereu estigui en condicions de complir amb els termes convinguts a l'heretament, és a dir, quan l'hereu pugui lliurar el bé a l'afavorit lliure d'aquesta càrrega.

- b) Un cop mori el causant, l'afavorit farà seus els béns que comprèn el pacte, amb independència de que l'hereu accepti l'herència o no, i en podrà prendre possessió per ell mateix, igual que passa amb alguns llegats.
- c) Pel que fa als efectes dels pactes d'atribució particular en el cas que l'afavorit premori el causant, cal dir que l'art. 431-30.3 CCCat remet a allò que disposa l'art. 431-24.1 CCCat per als heretaments, amb la qual cosa el pacte esdevindrà ineficaç amb les excepcions ja analitzades anteriorment pels heretaments.
- d) Els efectes dels pactes d'atribució particular respecte dels deutes de l'atorgant s'apliquen les mateixes regles que per als heretaments simples, de manera que, en vida de l'atorgant, els béns objecte del pacte segueixen pertanyent a aquest i també respondran dels seus deutes. Un cop mort l'atorgant respondrà l'hereu com a tal, i amb diferent intensitat, segons hagi acceptat l'herència pura i simplement o a benefici d'inventari.

¹²⁰ Navas Navarro, Susana. El pacto sucesorio de atribución particular en el Código Civil de Catalunya. Facultad de Derecho, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, mayo de 2009. Pàgina 15.

Es podria plantejar el cas que l'objecte del pacte d'atribució particular sigui una empresa o un establiment professional i a favor d'un empresari individual; en aquest cas, qui respondrà dels deutes empresarials generats amb posterioritat al pacte? Segons l'autor EGEA GERNÁNDEZ sembla raonable que respondrà l'hereu per aplicació dels principis generals del dret successori, malgrat que aquest podrà dirigir-se contra l'afavorit del pacte que comprèn l'empresa o establiment generador del deute.¹²¹

3.1.3 El protocol familiar, els pactes parasocials i prematrimonials en la seva possible unitat instrumental amb els pactes successoris d'atribució particular

Aquests pactes d'atribució particular són la via més pròpia, més inclús que els heretaments per ser aquests d'institució d'hereu, per ordenar la successió respecte de l'empresa o negoci familiar i que podran utilitzar-se tant si és una societat de capital -siguin accions o participacions- com si és una *universitas* o empresari individual. Val a dir que cap d'aquests tenen el caràcter de disposicions d'Última Voluntat als efectes de l'art. 431-7.1 del CCCat i de tenir-ne, no podrien ser de contingut de pactes successoris.

La supressió de la necessitat de que continguin en capítols matrimonials, vigent fins a l'entrada en vigor del Llibre IV CCCat a l'1 de gener de 2009, en l'art. 67 primer paràgraf del derogat CS (aprobat per la Llei 40/1991, de 30 de desembre), és una de les novetats més transcendents per poder ordenar contractualment la successió, singularment de l'empresa o establiment familiar, i, a més a més poder-ho fer conforme a les noves institucions viscudes a la pràctica –cas dels pactes prematrimonials (art. 231-20 CCCat); el PF regulat per el RD 17/2007, de 9 de febrer (explicat detenidament a la primera part) i finalment els pactes parasocials (també explicats a la primera part del treball).

Cal saber que aquests pactes d'atribució particular, a banda del que ja s'ha indicat per els diversos possibles títols successoris, també són compatibles:

- a) Amb els heretaments (art. 431-22.1 CCCat), al permetre a l'heretant, sempre que sigui en aquell mateix moment i instrument notarial en que s'atorgui l'heretament (o pacte successori, art. 431-7.2 CCCat), reservar-se el poder disposar en un altre pacte successori de béns, quantitats de diner o part alíquota del seu patrimoni relictu o actiu hereditari líquid.
- b) Amb els pactes capitulars matrimonials, encara que avui en dia ja no es necessiten contenir-se en capítols matrimonials (art. 431-7.1 CCCat) i res no impedeix que puguin

¹²¹ Escutia Abad, María del Mar a Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona, Bosch Editor, 2010. Pàgina 342 i 343.

contenir-se en pactes capitulars que també continguin pactes en previsió de ruptura matrimonial (art. 231-19.1 CCCat).

- c) També són compatibles amb el PF segons l'art. 431-7.1 CCCat, per el seu contingut propi i, a més, amb altres disposicions no estrictament successòries, com és el cas dels pactes parasocials, que per no ser disposicions d'última voluntat poden contenir previsions sobre l'adquisició preferent mortis causa d'accions o participacions socials, amb possibilitat, segons el que estipula l'art. 431-8.3 CCCat, de fer-los constar, ja en vida del causant, en el Llibre de Registre d'accions normatives o en el Llibre de socis, de ser participacions socials. I inclús, en el Registre Mercantil si la seva finalitat és el manteniment i la continuïtat de l'empresa.

Una vegada ja s'ha explicat la compatibilitat d'aquests pactes d'atribució particular cal explicar que, una aplicació pràctica que és possible i freqüent juntament amb l'ordenació de la successió de l'empresa o l'establiment familiar, es per ordenar la successió en els supòsits de segons o ulteriors matrimonis, sobre tot quant hi ha una considerable diferència d'edat entre els cònjuges i entre els fills d'un o altre matrimoni i, per tant, amb diferents necessitats econòmiques al morir el causant. Així, pot ordenar-se ja en vida la successió particular en forma contractual a favor dels segon o ulterior cònjuge, combinant-lo inclús amb el pacte en previsió de la ruptura, al admetre com a possibles atorgants dels pactes successoris els fututs cònjuges (art. 231-20 en relació amb l'art. 431-2.a CCCat) i els dos pactes- pacte successori d'atribució particular i de previsió de ruptura- tenir-se que atorgar escriptura pública, (arts. 231-20 i 431-7.1 CCCat); com també es pot anticipar l'herència en els fills del primer o ulterior matrimoni; aixís res impedeix que es combini l'atribució particular el nou cònjuge amb la renúncia el suplement de la llegítima prevista a l'art.451-26.2.c CCCat, és a dir que s'hauria d'anticipar-se l'herència els fills del primer o ulterior matrimoni, subordinant que no es perjudica a la seva posible llegítima en aquell moment.¹²²

3.1.4 El causant atorgant del pacte

En relació amb el causant atorgant del pacte successori, es pot pendre en consideració la seva capacitat i el seu poder de disposició sobre el bé o béns objecte de l'atribució particular.

3.1.4.1 Capacitat de l'atorgant

Pel que fa a la capacitat per atorgar un pacte successori d'atribució particular cal indicar que la regla es troba continguda en l'art. 431-4 CCCat. Així, els atorgants, com a regla general, han de

¹²² Serrano de Nicolás, Ángel. Pactos sucesorios de atribución particular: su relación con otras instituciones sucesorias del propio Código Civil de Cataluña. Revista General de Derecho Romano 16 (2011). Pàgina 21, 22, 23 i 24.

ser majors d'edat i gaudir, a més, de plena capacitat d'obrar (art. 431-4 primer incís CCCat). Excepcionalment, si un dels atorgants ostenta, a més, la condició de favorit i no se li ha imposat cap càrrega, és suficient la capacitat natural d'estimar i entendre i podrà, en aquest cas, emetre el seu consentiment ja sigui a través del seu representant legal o a través d'un curador (art. 431-4 segon incís CCCat).

D'altra banda, les disposicions generals no contenen cap norma relativa a la possibilitat d'atorgar o no el pacte successori mitjançant representant voluntari. Això contrastaria amb la consideració unànime que el testament, com a disposició d'última voluntat, és un acte personalíssim. L'atorgament d'un pacte successori s'ha de considerar un acte personalíssim només per l'atorgant causant de la successió. Això ve corroborat per la norma de l'art. 431-7.3 CCCat, en la qual s'admet que l'atorgant no causant de la successió atorgui poder especial a favor d'una altra persona, en el qual es contindrà exactament el contingut de la seva voluntat. Després, més que un representant serà un *nuntius*, ja que no intervé amb la seva pròpia voluntat.¹²³

3.1.4.2 Poder de disposició. El consentiment de l'atorgant del pacte

L'atorgant veurà limitat el seu poder de disposició, a causa del pacte successori, sobre el bé objecte de l'atribució particular, tot i conservar la seva propietat, en cas que el pacte no inclogui la transmissió del bé de present.

Aquesta afirmació té el seu suport en l'art. 431-30.1 CCCat, en virtut del qual el causant atorgant del pacte només podrà disposar del bé quan compti amb el consentiment de l'afavorit per l'atribució sempre que aquest sigui, al seu torn, atorgant del pacte. En conseqüència, la limitació del poder de disposició no té caràcter general, ja que només opera en aquells pactes successoris a favor d'un o d'ambdós atorgants i en els pactes successoris recíprocs. No, en canvi, en els pactes atorgats a favor d'un tercer que no és part contractant. Per això, l'art. 431-30.1 CCCat indica que si l'afavorit no és part del pacte, es precisarà el consentiment dels altres atorgants.

El consentiment que ha de prestar l'atorgant del pacte ha de ser, a tenor de l'art. 431-30.1 CCCat, "expres", si bé aquesta expressió s'ha d'entendre en el sentit que el consentiment s'expressi de "forma clara i terminant", el que pot derivar tant d'una declaració expressa com d'una tàcita. Aquest consentiment no requereix ser expressat en una forma determinada. D'altra banda, quant es tracta de l'emissió d'una declaració de voluntat, aquesta podrà ser impugnada si concorre algun vici del consentiment (art. 1300 i seg. CC). No obstant això, si aquest consentiment no es

¹²³ Navas Navarro, Susana. El pacto sucesorio de atribución particular en el Código Civil de Catalunya. Facultad de Derecho, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, mayo de 2009. Pàgina 15 i 16.

presta per l'obligat a ell, ja sigui perquè no se li ha sol·licitat o ja sigui perquè s'ha manifestat en contra, i l'atorgant del pacte disposa ("aliena o grava", diu l'art. 431-30.2 CCCat) del bé objecte de l'atribució patrimonial, el negoci jurídic realitzat és vàlid i eficaç vinculant al tercer part contractant i l'atorgant del pacte successori en els termes que haguessin convingut. Després, la prestació d'aquest consentiment no és ni requisit de validesa ni requisit d'eficàcia del negoci jurídic celebrat entre l'atorgant del pacte i el tercer.

L'atorgant del pacte pel qual el seu consentiment va prescindir en contra del qual es va actuar, podrà sol·licitar a l'hereu, en cas de ser ell l'afavorit, el valor del bé objecte de l'atribució particular, excepte quan l'hereu estigui en condicions de complir de acord amb el que estableix el pacte successori, si sobre el bé es va establir un gravamen (art. 431-30.2 CCCat).

Concedit el consentiment, l'atorgant causant de la successió pot disposar d'aquest bé tant a títol gratuït com a títol onerós. De fet, l'art. 431-30.1 CCCat quan exigeix el consentiment de l'atorgant del pacte per a poder disposar del bé (o béns) objecte de l'atribució patrimonial, no fa cap diferenciació segons l'acte de disposició sigui a títol onerós o a títol gratuït. En relació amb els actes que pugui realitzar el causant de la successió, quan l'afavorit és l'altre atorgant del pacte, s'han d'aplicar per analogia, donada la identitat de raó (art. 4.1 CC), les normes de l'art. 431-25 CCCat referides al heretament, el que implicaria una intenció de perjudicar. En canvi, quan l'afavorit no sigui atorgant del pacte, s'haurien d'entendre aplicables les normes relatives als llegats, atesa la remissió de l'art. 431-30.5 CCCat.

D'altra banda, el poder de disposició del causant tant *inter vivos* com *mortis causa* és ple respecte d'aquells béns que no són objecte de l'atribució particular (Ex art. 431-22.1 CCCat).¹²⁴

3.1.5 L'afavorit. Efectes *inter vivos* i *post mortem*

La qualitat de l'afavorit com a successor contractual a títol particular només sorgeix quan el pacte successori s'atorga a favor d'un o d'ambdós contractants o es tracta d'un pacte successori de caràcter recíproc. Quan l'afavorit no és atorgant del pacte, no hi ha acceptació del designat, en el cas, la seva situació no és la d'un successor contractual a títol particular.

3.1.5.1 Efectes *inter vivos*

El títol de successor contractual a títol particular produeix determinats efectes en vida dels contraents del pacte. En el cas que es tracti d'un pacte successori recíproc, només produirà efectes entre vius quan la condició de supervivència de l'altra part contractant es configuri com

¹²⁴ Navas Navarro, Susana. El pacto sucesorio de atribución particular en el Código Civil de Catalunya. Facultad de Derecho, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, mayo de 2009. Pàgina 17 i 18.

resolutòria.

L'efecte principal entre vius és l'adquisició de la qualitat de successor a títol particular, la qual com en el cas de la institució contractual d'hereu, ha de ser inalienable i inembargable (art. 431-18.2 CCCat). A més, es pot transmetre als hereus del designat en cas de premoriència de l'afavorit al causant (art. 431-30.3 CCCat en relació amb l'art. 431-24 CCCat), si aquest era descendent del causant. Si hi ha diversos fills o descendents hereus del successor premort, sempre que aquest mori sense testament o pacte successori, és a dir, intestat, el causant pot escollir a un d'ells, en escriptura pública irrevocable o en testament, com a substituït en el pacte successori d'atribució particular. En cas que el successor premort hagués rebut algun bé de present, aquests s'han de transmetre als seus hereus, llevat que s'hagués establert un pacte reversional. A aquest serà d'aplicació, per analogia, l'art. 431-27 CCCat. Com, d'altra banda, l'afavorit és un successor contractual a títol particular, en cas d'haver rebut algun bé de present, no respondrà, amb el mateix, pels deutes del causant, el que sí esdevé en cas d'institució contractual d'hereu, si bé gaudeix del benefici d'excussió sempre que el causant es reservés alguns béns (art. 431-26.1 CCCat).

La qualitat de successor contractual a títol particular el legitima per sol·licitar la rescissió dels negocis de disposició realitzats pel causant en perjudici del seu dret (art. 431-25.4 CCCat). A més, en determinats casos, el títol de successor contractual a títol particular pot produir certs efectes obligatoris, quan la finalitat del pacte successori sigui la continuïtat d'una EF o un establiment professional i s'estableixin disposicions relatives a l'administració d'una o un altre per part d'un o de diversos dels atorgants (arts. 431-7.1 i 431-25.2 CCCat). L'incompliment d'aquestes disposicions permetria als atorgants revocar unilateralment el pacte successori o, si escau, d'alguna disposició concreta del mateix que es refereixi a l'atribució particular (art. 431-14.1 CCCat).¹²⁵

3.1.5.2 Efectes *post mortem*

La mort del causant provoca l'adquisició automàtica de l'atribució patrimonial per part de l'afavorit successor a títol particular segons l'art. 431-30.4 CCCat, el qual, en cas de pacte successori d'atribució particular d'eficàcia real, pot prendre possessió directa de la cosa o coses, independentment que l'hereu hagi o no acceptat l'herència, coses en que l'estat és el que tinguin en el moment de la mort del causant (art. 427-19.1 CCCat).

En aquest moment, convé plantejar-se qui ha d'assumir el risc que la cosa objecte de l'atribució particular es perdi o es deteriori, en el cas que es tracti d'una atribució amb eficàcia real. Segons

¹²⁵ Navas Navarro, Susana. El pacto sucesorio de atribución particular en el Código Civil de Catalunya. Facultad de Derecho, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, mayo de 2009. Pàgina 18 i 19.

l'art. 431-30.2 CCCat, si la cosa s'hagués perdut o deteriorat abans de l'obertura de la successió, per causa imputable al causant, correrà amb el risc de la pèrdua o del deteriorament l'hereu, el qual haurà d'abonar el "valor" del bé perdut o deteriorat a l'afavorit amb l'atribució, excepte en cas de deteriorament, si pot eliminar els desperfectes i lliurar el bé en els termes previstos en el pacte successori. En aquests casos, naixerà un dret de crèdit al capdavant de l'afavorit convertint l'atribució particular en una atribució d'eficàcia obligatòria. La norma no determina en quin moment s'ha de valorar la cosa, de manera que, tenint en compte la remissió que fa l'art. 431-30.5 CCCat a les normes del llegat, s'enten que els béns hauran de valorar-se en el moment de l'obertura de la successió, és a dir, de la mort del causant (art. 427-41.2 CCCat).

Si, en canvi, la pèrdua o el deteriorament del bé obeeixen a cas fortuït o força major, el risc anirà a càrrec de l'afavorit, el qual o no rebrà el bé o el rebrà però deteriorat, que serà l'estat material en què el bé es trobi en el moment de l'obertura de la successió (art. 427-19.1 CCCat).

En canvi si el bé es deteriora o es perd per culpa de la persona gravada abans del lliurament a l'afavorit, aquesta haurà d'assumir aquest deteriorament o pèrdua. En cas contrari, l'assumirà l'afavorit (art. 427-19.2 CCCat).¹²⁶

¹²⁶ Navas Navarro, Susana. El pacto sucesorio de atribución particular en el Código Civil de Catalunya. Facultad de Derecho, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, mayo de 2009. Pàgina 19 i 20.

QUARTA PART

Finalment en aquesta quarta part, s'explicarà en un àmbit més pràctic alguns exemples concrets EF i les conclusions que se'n puguin extreure de cada cas. En aquest cas s'ha adjuntat les notícies i la corresponent informació al final del treball, en l'apartat dels annexos (pàgina 103).

4. EXEMPLES CONCRETES DE CONFLICTES AL SI D'EMPRESES FAMILIARS

4.1 Bodegas Freixenet

4.1.1 Conclusions

A mode d'introducció cal dir que l'empresa Freixenet va ser fundada després de l'unió de dos famílies especialitzades en el mercat vinícol: per una banda els Ferrer, propietaris de La Freixeneda present des del seble XII, i per una altre els Sala, fundadors de Casa Sala.

Quan en Pedro Ferrer Bosch va contraure matrimoni amb la Dolors Sala Vivé (van tenir cinc fills: Juan, Pilar, Carmen, Lola i José) es quan va començar l'història de l'empresa, que va ser fundada el 1889 de manera oficial (és quan comença el negoci del cava). Durant la Guerra Civil espanyola la família va perdre la companyia, però va tornar a recuperar-la gràcies a la Dolors Sala i la seva filla. Sota el control de José Ferrer, a finals de la dècada de 1950 Freixenet va aconseguir millorar la trajectòria de la companyia en el tema comercial fins a convertir-la ens una de les principals empreses dedicades el cava. Actualment el Grup Freixenet, segueix sent una empresa familiar al 100% i conta amb 18 bodegas en set països de tres continents.

Aquesta notícia del diari “el Mundo” tracta del confrontament de les famílies per el control de les bodegas Freixenet, és a dir que les tres branques de la mateixa família que ha dirigit l'empresa durant la meitat de l'últim segle s'enfrenten per el futur de la firma.

La mort d'una de les propietàries de Freixenet, Carmen Ferrer, suposa la cancelació del Consell d'Administració, que no es va dur a terme fins a finals d'abril- principis de maig de l'any 2016. Segons diferents mitjans de comunicació com “La Vanguardia” o “Economía Digital”, els Hevia volen vendre el seu 29% de la firma i tenen una oferta de l'empresa Henkell, líder a Alemanya. Mentres tan els Ferrer ja preparen el contraatac i ja están negociant amb e banc per poder igualar aquesta oferta. José Ferrer és l'únic dels quatre germans que està viu i que segueix com a president d'honor i assiteix en els Consells.

Per tant amb aquest tipus de notícies es pot veure com a causa de les EF es produeixen conflictes entre les famílies i és per això que és tant important, com ja s'ha explicat, dur a terme actes o instruments prèvis per tal de que la successió sigui més fàcil de realitzar-se.

4.2 Empresa de ceràmica lladró

4.2.1 Conclusions

El primer aspecte que es desprèn de l'anàlisi de l'evolució de Lladró, S.A és que a hores d'ara encara no s'ha establert el programa de successió que ha de rellevar els tres germans Lladró. Van existir incorporacions de familiars al consell, però sense que s'hagi realitzat un programa específic de formació dels possibles successors. Fins i tot hi ha heterogeneïtat entre els mateixos, en el sentit que alguns d'ells han tingut una etapa prèvia col·laborant en la mateixa empresa i altres no. També és rellevant i, possiblement, discutible que els familiars incorporats a l'empresa no rebin cap remuneració com a contraprestació a la seva activitat laboral en la mateixa. En funció de la informació continguda en el cas, es desprèn que és en el consell on s'afronta la problemàtica empresarial i familiar que pugui sorgir, i en funció de la correlació de forces que pugui existir en cada moment s'estableixen les decisions oportunes. S'aprecia que no hi ha consellers independents en el mateix.

4.3 Conclusions generals

Un cop explicats aquests dos casos empresarials es pot fer un anàlisi conjunt, ja que aquests permeten fer una sèrie de consideracions generals dignes d'una menció específica.

En primer lloc, es pot afirmar que hi ha una clara evidència de que el número EF anirà disminuint i que cada cop més, els passos de generació en generació, seran més difícils si no es realitza un bon pla de successió. Per tant, és necessària una estructuració organitzativa de les empreses familiars, sobretot de les EF amb dimensions més reduïdes, que solen ser mancants d'aquesta, aconseguint així una estructura empresarial paral·lela a la família.

En segon lloc, per garantir la continuïtat de tota empresa, és força important que es disposi d'un PF (ja explicat) amb recolzament jurídic i un consell de família, que permeti separar en la mesura del possible l'empresa de la família, entre d'altres alternatives. D'altra banda, s'ha de tenir present que la família és un grup que va augmentant, en el sentit, que cada vegada hi ha més membres, és a dir que en les empreses amb diverses generacions (com és el cas) d'antiguitat hi ha una major restricció per a la incorporació de familiars en la gestió de l'empresa, i en moltes d'elles s'ha prohibit totalment, deixant que els familiars participin únicament en el consell d'administració. Per tant, hauria de ser possible l'ampliació de l'empresa i que al mateix temps els hi resulti atractiu econòmicament. Tot i que es pretén que a EF tinguin cabuda els nous membres, en moltes ocasions, aquests no presenten les aptituds adequades. Per aquest motiu, malgrat que pugui semblar contradictori, la professionalització de

l'empresa, és a dir, l'entrada de personal qualificat no familiar a l'empresa, no és considerada un fracàs sinó que de vegades és la millor sortida perquè l'empresa continuï i l'èxit estigui garantit.

De forma paral·lela cal dir que, en aquests casos concrets, no hi ha un projecte específic de formació i de determinació del successor. Per contra, s'opta per anar adequant els òrgans de govern de l'empresa perquè siguin aquests els que determinin tant el successor com els possibles procediments per a la seva elecció i formació, si escau.

Cal dir també que en les empreses en què ha participat un consultor extern especialitzat en ajudar a estructurar problemàtica família-empresa, hi ha una plataforma de funcionament que ofereix moltes més garanties de continuïtat familiar, en tenir estructurats els òrgans de govern d'acord amb les necessitats de l'empresa i la família.

Sembla evident doncs, que la problemàtica familiar apareix amb molta més força a l'incorporar la tercera generació, en la mesura que el desenvolupament de l'empresa hagi pogut superar la passada de la primera a la segona. Les estadístiques confirmen aquest fet, ja que es coneix el 33% de les EF continuen com a tal després de la passada de la primera a la segona i només un 15% superen la passada de la segona a la tercera.

CONCLUSIONS

Una vegada s'ha exposat l'estudi de la successió en les EF es procedeix a analitzar les principals conclusions de la recerca realitzada. Les conclusions sobre la successió en les EF s'han de dividir en tres parts (a la quarta part ja s'han esmentat les seves respectives conclusions).

La primera part està formada per tot el que fa referència a la successió en general i els orígens romans de bona part del Dret successori català i més concretament els problemes que pot comportar la successió d'aquestes i els consells i instruments per tal que la successió es fagi efectiva de manera satisfactòria.

Dit això, en aquesta primera part es conclou el següent:

1-. La influència del Dret romà és essencial en el Dret successor a Catalunya. En la tradició romana l'herència era entesa no solament com una transmissió patrimonial, sinó com un manteniment del poder i l'autoritat en el nou *paterfamilias* és a dir consistia en la substitució del cap de la família (el *paterfamilias*) per un altre. Per altre banda, la successió en un sentit ampli implica la substitució de qualsevol de les persones implicades en una relació jurídica per una altre persona sense que això impliqui l'extinció de l'esmentada relació jurídica, sinó la seva subsistència.

2-. Pel que fa a la successió en les EF es pot afirmar que si no es realitza un bon pla de successió aquestes aniran disminuint i que els passos de generació en generació seran més difícils.

3-. La gestió d'una empresa és una tasca que necessita dels mitjans adequats per realitzar-la i també que aquesta estigui en bones mans. L'elecció de un bon successor, la seva formació, el seu desenvolupament i la transferència del poder directiu influeix de manera directa en l'èxit o el fracàs de la continuïtat de les EF. Per tant, el tema de la successió en una EP no ha de passar de llarg o de una manera sùtil.

4-. Per tal de garantir la continuïtat de tota EF, és força important que es disposi d'un PF amb recolzament jurídic i un consell de família, que permeti separar en la mesura possible l'empresa de la família, entre d'altres alternatives.

5-. La successió en aquestes és una mezcla de somnis, sentiments, emocions, és a dir, no només tracta el patrimoni de la família empresària sinó també les pròpies relacions familiars.

6-. És molt important escoltar i tenir confiança en diferents punts de vista. És a dir que normalment els pares i fills tenen prioritats diferents i veuen desde diferents perspectives el

món, la família i l'empresa en general. El més important és que la persona que succeix tingui el coneixement suficient per tal de dur a terme un bon paper que permeti generar resultats positius per l'empresa.

7.- La resolució dels conflictes de les EF es poden solucionar mitjançant l'anomenat Sistema d'arbitratge és a dir mitjançant un àrbitre per tal de que aquest resolgui dit conflicte i, també el Sistema de mediació és a dir que un tercer, expert i neutral, assisteixi a dues o més persones per buscar solucions negociades al seu conflicte.

8.- D'altra banda, s'ha de tenir present que la família és un grup que va augmentant de dimensió, en el sentit, que cada vegada hi ha més membres. Per tant, hauria de ser possible l'ampliació de l'empresa, de tal manera que per les noves generacions existeixi la possibilitat d'entrar a treballar en l'empresa i al mateix temps els hi resulti atractiu econòmicament. Tot i que es pretén que a EF tinguin cabuda els nous membres, en moltes ocasions, aquests no presenten les aptituds adequades. Per aquest motiu, malgrat que pugui semblar contradictori, la professionalització de l'empresa, és a dir, l'entrada de personal qualificat no familiar a l'empresa, no és considerada un fracàs; de vegades és la millor sortida perquè l'empresa continuï i l'èxit estigui garantit.

A la segona part del treball referida als anomenats pactes successoris en general, és a dir, a la innovació de l'actual Llibre IV del CCCat s'ha extret les següents conclusions:

1.- Els pactes successoris suposen una novetat del Llibre IV del CCCat actual, relatiu a les successions.

2.- L'actual CC té una regulació més oberta i flexible que comporta un nou sistema de successió contractual, on el pacte successori no només conté la institució d'hereu sinó que també admet els heretaments conjuntament o aïlladament. El CCCat regula aquests pactes de forma més flexible, com ja s'ha dit, per tal que aquests puguin ser utilitzats com a mecanisme de planificació successòria i, d'aquesta manera quedin superades les restriccions que, anteriorment, presentaven els heretaments.

3.- Són una excepció a la regla romana del testament com a acte unilateral i lliurement revocable.

4.- Pel que fa referència el marc històric es pot dir que hi ha una sèrie de períodes fins arribar a l'actualitat. En primer lloc va néixer la CDCC, seguit del CS i finalment l'actual CCCat és a dir la Llei 10/2008, de 10 de juliol.

5.- Els inicis de la successió contractual neix amb l'esmentada Compilació.

6.- Aquests pactes es poden continuar fent en capítols matrimonials però ja no és un requisit essencial. La successió contractual es deslliga de les capitulacions matrimonials i això comporta que la solució sigui que els pactes només es poden atorgar entre cònjuge o convivent, la família d'aquests o amb la família pròpia, dins d'un cert grau de parentiu per consanguinitat o afinitat.

7.- Aquests pactes es poden publicar mitjançant diferents mitjans: al Registre General d'Actes d'Última Voluntat, al Registre de la Propietat, al Registre Mercantil i al Llibre Registre de Socis o el Llibre Registre d'accions nominatives. La inscripció al Registre de la Propietat i al Registre Mercantil és absolutament voluntària.

Fent referència als heretaments entesos com un mecanisme successori tradicional en l'empresa familiar agrària s'ha pogut concloure les següents conclusions:

1.- Fent una comparació entre els heretaments en el CS i en l'actual CCCat s'ha pogut extreure una sèrie de conclusions: pel que fa a la classificació dels mateixos, es pot dir que en el CS es preveïen dues classes d'heretaments: en primer lloc, els heretaments a favor dels contraents i, en segon lloc, els heretaments a favor dels fills dels contraents. En canvi, en el CCCat actual es fa una regulació diferent. Concretament regula quatre tipus d'heretament: l'heretament simple, cumulatiu, mutual i preventiu. Per tant, el Llibre IV ha eliminat els heretaments prelatius que es trobaven estipulats a l'article 93 CS.

2.- En el CS es van mantenir les capitulacions matrimonials, però amb la diferència de la col·locació dels heretaments que passa del dret de família al dret de successions. És a dir la regulació dels heretaments en la CDCC es trobava ubicada en el Llibre I, relatiu a la família, per considerar-lo un negoci jurídic de caràcter matrimonial ja que l'essència del mateix era, en aquell moment, promoure que el patrimoni familiar quedés en el si de la família. Posteriorment, el CS passa a regular els heretaments en el Llibre II relatiu a les successions.

3.- Pel que fa a la ubicació que tenen aquests tant en el CS com en l'actual CCCat és la mateixa, és a dir que es troben situats en el Llibre relatiu a les successions.

4.- En el mateix CS els heretaments adquireixen un rang successori prioritari en vers la successió testada i la successió intestada.

5.- S'introdueix l'opció que els heretaments mutuels siguin pactats amb un caràcter preventiu. Aquest heretament preventiu pot ser atorgat a favor de més d'un o de tots els fills.

6.- Els heretaments es troben configurats en la regulació actual, com un pacte successori amb caràcter irrevocable. Aquesta irrevocabilitat suposa que, un cop es constitueix l'heretament, les disposicions en ell contingudes, vinculen a les parts que les han pactat i no poden ser revocades lliurement. Tot i aquesta irrevocabilitat, el CCCat preveu determinades causes de revocació.

7.- Els heretaments han passat de ser un costum i una institució aliena al dret romà a encaixar amb els principis romans bàsics del dret successori català. A més, s'han deslligat de la organització patrimonial de la família i han passat a ser una forma més de successió. També és curiós la revifada que li dona el nou Llibre quart del Codi Civil de 2008 mantenint-los inclús ampliant-los per aconseguir una major utilització. Tanmateix, l'interès que causen aquests és la seva finalitat de mantenir el patrimoni familiar i assegurar els béns al futur hereu amb la tradició de les famílies catalanes de conviure diverses generacions a una mateixa casa.

En quant a la tercera part del treball és a dir la relativa als pactes successoris d'atribució particular com a eina per ordenar la successió en les modernes EF s'ha extret diferents conclusions:

1.- Aquests suposen una de les principals característiques de la nova regulació del Llibre IV juntament amb els heretaments. Suposen la possibilitat de fer atribucions particulars a favor d'un dels atorgants o de terceres persones.

2.- Són una de les modalitats dels pactes successoris juntament amb els heretaments o els pactes successoris d'institució d'hereu tal i com estableix l'article 431-18.1 CCCat.

3.- Tenen la finalitat d'establir llegats amb la mateixa amplitud i amb les mateixes limitacions que es poden establir en testament, però sense que el causant de la successió pugui revocar-los per disposició unilateral. Dit en altres paraules, els pactes successoris d'atribució particular no contenen pròpiament llegats, sinó atribucions concretes a títol particular. En definitiva, s'han de diferenciar clarament amb els llegats, donat que tenen un règim jurídic totalment diferent incidint en la irrevocabilitat dels pactes enfront de la revocabilitat dels llegats.

4.- Es pot dir que existeixen tres tipus de modalitats d'aquests pactes: l'atorgat a favor d'un (o de tots dos) dels contractants; l'atorgat a favor d'un tercer beneficiari no part contractant i finalment l'atorgat recíprocament entre els atorgants a favor del que sobrevisqui. També existeix una quarta modalitat anomenada pactes successoris amb caràcter preventiu.

5.- Els pactes d'atribució particular són la via més pròpia per ordenar la successió de EF o el negoci familiar.

6-. La supressió de la necessitat de que continguin en capítols matrimonials és una de les novetats més transcendents per poder ordenar contractualment la successió, singularment de l'Empresa o establiment familiar. També cal dir que s'han d'atorgar en escriptura pública.

7-. Aquests són compatibles amb els heretaments, amb els pactes capitulars matrimonials, amb el PF i finalment també es pot dir que són compatibles amb els anomenats, i els ja explicats, pactes parasocials.

8-. Els atorgants han de ser majors d'edat i gaudir de capacitat d'obrar.

Finalment és important dir que per a la realització d'aquest treball, s'ha partit d'un estudi principalment doctrinal i legal. En la major part del treball, es fa referència a manuals, revistes jurídiques i altres articles doctrinals sobre Dret Civil Català. Mitjançant els manuals s'ha pogut obtenir la base més teòrica, mentre que els articles de revista doctrinal, han servit per a veure la part més específica.

Per la seva part, l'estudi legal ha estat en tot moment present, a través de l'anàlisi dels articles del Llibre IV del CCCat, ja que, la major part del treball, es basa en Dret vigent a Catalunya en l'actualitat. No obstant això, també s'ha fet servir, en alguns moments puntuals, el Codi de Successions de Catalunya de l'any 1991 i la Compilació de Dret Civil Especial de Catalunya de l'any 1960 .

Pel que fa a la doctrina, s'ha utilitzat manuals, revistes jurídiques i articles doctrinals que, principalment, fessin referència a l'estudi dels pactes successoris, la successió contractual i/o els heretaments principalment del Dret vigent.

En quant a la jurisprudència, s'ha extret sentències corresponents amb el tema dels pactes parasocials ja que es tracta d'un tema amb una certa incertesa i problemàtica.

El principal obstacle que s'ha trobat ha estat la manca d'informació d'algunes empreses a proporcionar informació interna, com per exemple la del PF.

Per concloure m'agradaria agrair en el meu tutor, José Luis Linares Pineda, per la seva disposició per orientar-me en el meu Treball de Final de Grau.

BIBLIOGRAFIA

Manuals:

- Lucas Esteve, Adolfo. Dret Civil Català volum III. Dret de successions. Barcelona: Bosch Editor, 2010.
- Puig i Ferriol, Lluís i Roca i Trias, Encarna. Institucions del Dret Civil de Catalunya. Barcelona: Ed Bosch, 1984.
- Gortázar Lorente, Carlos (Cuatrecasas advocats). Nous reptes del Dret de família, materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa de 23 i 24 de setembre de 2004. El dret i Empresa Familiar: el protocol familiar i els seus instruments de desenvolupament. (Girona,2005).
- Demestre Viola, Isabel, professora titular de Dret Civil, Universitat de Barcelona. Nous reptes del Dret de família, materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa de 23 i 24 de setembre de 2004. La mediació en l'Empresa Familiar, una eina per la seva pervivència. (Girona,2005).

Articles i Comentaris:

- Araya Leandro, Arnoldo. El proceso de sucesión en la Empresa Familiar y su impacto en la organización. TEC Empresarial (2012).
- Oberts a l'Empresa Familiar. Protocol per a la continuïtat de les pimes comercials. Confederació de Comerç de Catalunya, guies.
- Sucesión en la Empresa Familiar. Boletín Gobierno Corporativo, otoño 2010. Deloitte.
- Egea Fernández, Joan. Protocolo familiar y els pactos sucesoris. La proyectada reforma de los heredamientos, Indret, Revista per l'anàlisi del dret. (Barcelona, julio de 2007).
- Plana Ferran, Manel. Poden ser els Pactes Successoris un instrument al servei de la continuïtat de l'Empresa Familiar? Quaderns Pràctics d'Empresa Familiar, Càtedra d'Empresa Familiar de la Universitat de Lleida. (Lleida, 2013).
- Martínez López, Raquel. La gestión de la Empresa Familiar. Treball Final de Grau. Universitat de Jaén. Facultad de Ciències Socials y Jurídiques. Publicació el 8/7/2014.
- Lamarca i Marquès, Albert. Professor titular de Dret Civil a la Universitat Pompeu Fabra. El llibre IV del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions. Racó, revista número 16 de l'any 2008.
- Oltra, V. La Empresa Familiar y su dinámica pròpia. Harvard Deusto Business Review, Nov-Dic, n°81, pagina 42-51 (1997).
- Gallo, Miquel Àngel. La sucesión en la Empresa Familiar. Colección de Estudios e Informes n° 12, Caja de Ahorros y Pensiones de Barcelona, (1998).

- Ward, J.L. (1988): The especial role of strategic planing for family business. Family Business Review, vol 1, nº 2. En, La Empresa Familiar por M.A.Gallo (1997).
- Leach, P. La Empresa Familiar. Ediciones Granica, Barcelona (1993).
- Gisbert Soler, Víctor i Pérez Molina, Ana Isabel. Problemáticas en la sucesión de la Empresa Familiar. Revista de investigación editada por Área de Innovación y Desarrollo, S.L. (2/05/2012).
- Serrano de Nicolàs, Àngel. Pactos sucesorios de atribució particular: su relación con otras instituciones sucesorias del propio Código Civil de Cataluña. Revista General de Derecho Romano 16 (2011).
- Navas Navarro, Susana. El pacto sucesorio de atribución particular en el Código Civil de Catalunya. Facultad de Derecho, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, mayo de 2009.
- Rienda García, Laura i Pertusa Ortega, Eva María. Un marco teórico para la continuidad de la Empresa Familiar desde un punto de vista estratégico. Universidad de Alicante.
- Modest Guinjoan i Josep M. Llauradó. L'empresari familiar i el seu pla de successió.
- Vicent Chulià, Francisco (Cuatrecasas advocats), en el Buen Gobierno de las Empresas Familiares, Ed Aranzadi, Pamplona, 2004.
- Dueso Camacho, María. Graduada en ADE per la Universitat de Lleida. Quaderns Pràctics d'Empresa Familiar, 3 (2014). Càtedra d'Empresa Familiar de la Universitat de Lleida. La successió en una Empresa Familiar: Pastelería Dueso, SA1.
- STAFF LEGAL abogados. Aspectos prácticos sobre los pactos parasociales. Publicaciones-Mercantil, 2014.
- Valmaña Cabanes, Antonio José. El régimen jurídico del protocolo familiar. Universitat Rovira i Virgili.
- Gallego Domínguez, Ignacio. Cuadernos de reflexión de la Cátedra Prasa de Empresa Familiar. La Empresa Familiar, su concepto i delimitación jurídica. Universidad de Córdoba. Marzo 2012, Cuaderno Nº 14.
- Valmaña Cabanes, Antonio José. EL RÉGIMEN JURÍDICO DEL PROTOCOLO FAMILIAR. UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI. Dipòsit legal T 764/2015.
- Sáez Lacave, Maria Isabel. Los pactos prasociales de todos los socios en Derecho español. Una materia en manos de los jueces. InDret, Barcelona, julio de 2009.
- Ricart Pratdesaba, Ramon. Els pactes successoris en el nou Dret successori del Codi Civil de Catalunya. Ponència a les XV Jornades de Dret Català a Tossa, tercera ponència, la successió contractual.
- Torrentidedeu (consellers de la família empresària). El protocolo familiar y sus beneficios colaterales.

- Blog de Alfaro Aguila-Real, Jesús. La regulació dels pactes parasocials en la Proposta del Codi Mercantil. Data de publicació: 8 de novembre del 2013.
- Modest Guinjona y otros. “L’empresa familiar a Catalunya: quantificació i característiques”, Col·lecció d’estudis, Departament de Treball i Indústria, CIDEM, Barcelona, 2004.
- Bazán, Laura; Font, Eva; García, Cristina i Prat, Ivette. La continuïtat en l’empresa familiar. Universitat Pompeu Fabra, Facultat de ciències Econòmiques i Empresarials, curs 2006-2007.
- Vericat Polo, Meritxell. Els heretaments: especial referència a la seva irrevocabilitat i revocació. Universitat Rovira i Virgili, curs acadèmic 2014-2015.

Legislació:

- Llibre IV del Codi Civil de Catalunya, relatiu a les successions. Llei 10/2008, de 10 de juliol.
- La Compilació del Dret Civil de Catalunya. Llei de 21 de juliol de 1960.
- Codi de Successions de Catalunya. Llei 40/1991 de 30 de desembre.

Pàgines web:

- www.laempresafamiliar.com
- www.protocolofamiliar.net
- www.efamiliar.org/
- www.ie.edu
- www.confecom.cat
- www.iustel.com
- www.indret.com
- www.torrentidedeu.com
- www.raco.cat/index.php/raco
- www.dialnet.unirioja.es
- www.gencat.cat
- guiesbibtic.upf.edu/guiestematiques
- dugi-doc.udg.edu/
- www.tdx.cat/
- www.uco.es/estudia/catedras/catedra_prasa/catedra.php?cte=13

ANNEXOS

BODEGAS FREIXENET

Lucha de familias por el control de las bodegas Freixenet

Las tres ramas de la misma familia que ha dirigido la empresa durante el último medio siglo se enfrentan ahora por el futuro de la firma.

Fallece Carmen Ferrer, una de las propietarias de Freixenet

Estuvo prácticamente toda la familia (José Luis Bonet tenía un compromiso previo en Málaga como presidente de la Cámara de Comercio). El jueves, a la una de la tarde y en la iglesia de Santa Lucía de Santander, se celebraba el último adiós a Carmen Ferrer Sala, una de las cuatro descendientes directas de los fundadores de Freixenet. Enrique Hevia, su hijo y director financiero de la empresa, dijo unas sencillas palabras. A nadie se le escapó que quisiera agradecer expresamente la presencia de José Ferrer (91), hermano de su madre y jefe del clan con el que mantiene una profunda divergencia sobre cómo debe escribirse el futuro de la gran productora de cava. De no haber fallecido Carmen, la 'batalla' iba a librarse a campo abierto en un decisivo consejo de administración el miércoles. Los Hevia Ferrer, los Bonet Ferrer y los Ferrer Noguer mantuvieron las formas en el funeral y mostraron su respeto por los cimientos de la familia, pero la jugada de ajedrez sigue en marcha y sólo falta poner una nueva fecha para certificar el jaque mate.

Hasta 2013, la empresa se había mantenido férreamente en el núcleo familiar de la mano de los cuatro accionistas mayoritarios, los hermanos Ferrer Sala. Con una longevidad legendaria, sólo la propia naturaleza ha sido la responsable de romper el delicado equilibrio de poderes en el que

se había instalado la empresa el último medio siglo. La historia comienza con el matrimonio de Pedro Ferrer Bosch y Dolores Sala Vivé, a finales del siglo XIX. Ambos pertenecían a dos familias de tradición vinícola: los Ferrer, propietarios de La Freixeneda, y los Sala, fundadores de Casa Sala. Dolores y Pedro, un visionario, tuvieron cinco hijos: Juan, Pilar, Carmen, Lola y José.

De izquierda a derecha José Luis Bonet, presidente de Freixenet; Pedro Ferrer, consejero delegado; Josep Bujan, director técnico; José Ferrer, presidente de honor; Pedro Bonet, director de comunicación y presidente de Henri Abelé, y José María Ferrer, responsable de las bodegas de Australia, Wingara y el menor de los hijos de José Ferrer. En la Guerra Civil, la empresa es colectivizada y el bando republicano fusila al padre y al primogénito, Juan. Al terminar la contienda son Dolores y su hija mayor, Pilar, quienes vuelven a poner en marcha la maquinaria, contactan con los antiguos trabajadores y establecen una nueva red. Cogen el timón hasta que José, el hijo pequeño, regresa de su formación en Reino Unido y se incorpora a la empresa. En 1959 asume la Dirección General del grupo y lo convierte en lo que es hoy. Sus tres hermanas permanecen al tanto de todo lo que sucede. Dolores Sala, la madre, fallecería ya pasados los 90 años tras pasar su última mañana catando vino. Tras ellos, llega el turno de la tercera generación. José Luis Bonet, hijo de Pilar, se incorpora en los años 60 y forma con José Ferrer un tándem que funciona de manera perfecta. En marzo de 1999, José decide que Bonet sea el nuevo presidente. Él se reservará un cargo honorífico. Reparte juego entre las otras ramas familiares para evitar problemas: Enrique Hevia, hijo de Carmen, se convierte en vicepresidente y responsable de finanzas. Su propio primogénito, Pedro Ferrer, será consejero delegado, un cargo que no existía hasta entonces. La cordialidad se ha mantenido hasta hace poco. Los 12 hijos de los cuatro hermanos se han llevado razonablemente bien y han respetado el reparto. Con el tiempo, los cuatro accionistas mayoritarios pasaron a integrar el Comité de Experiencia y los 12 primos entraron en el máximo órgano de decisión de la compañía. Pero dos factores han dinamitado la buena sintonía que existía, y hoy la relación entre los primos está gravemente

deteriorada.

Como decíamos, el primer factor ha sido la naturaleza. En julio de 2013, a los 92 años, falleció Dolores Ferrer, la 'tía Lola', sin descendencia. Personaje entrañable, Lola vivía en las bodegas y presumía de conocer a todos los trabajadores por su nombre. Su paquete accionarial (el 21,6% de Freixenet) fue repartido equitativamente entre las distintas ramas familiares. Los números, endiablados, cambiaron el equilibrio de poderes. Si hasta entonces José Ferrer y la tía Lola tenían el control matemático de la empresa, ahora las otras dos ramas (los Hevia y los Bonet) podían formar mayoría y planeaban cambios. Enrique Hevia y sus hermanos querían profesionalizar la gestión de la empresa, alejar a la familia de los primeros puestos de decisión y nombrar a un director general externo que hiciera rentable el proyecto. Algo a lo que José Ferrer se había negado. José Ferrer Sala y su esposa, Gloria Noguer, en el funeral por Pilar Ferrer, fallecida el pasado mes de enero. El segundo factor que precipitó las cosas fueron los números. En su último ejercicio fiscal la compañía ha reducido sus beneficios en un 71%, hasta 'apenas' los 2,2 millones de euros (antes de la crisis, rozaba los 30). Los Hevia y parte de los Bonet critican en privado la gestión de los Ferrer y claman por un cambio que podría traducirse en un auténtico golpe de Estado.

Tras cancelarse la reunión del pasado día 30 por el fallecimiento de Carmen Ferrer, el próximo Consejo de Administración no está previsto "hasta finales de abril o principios de mayo", según fuentes de la compañía. Será entonces cuando se pongan las cartas sobre la mesa. Según distintos medios como 'La Vanguardia' o 'Economía Digital', los Hevia quieren vender su 29% de la firma y tienen una oferta de la empresa Henkell, líder en Alemania. La oferta, sin embargo, está condicionada a conseguir, al menos, el 50% de las acciones. Para ello, los Bonet, o parte de ellos, tendrían que sumarse a la operación. Mientras, los Ferrer preparan el contraataque y están negociando con la banca para poder igualar la oferta de Henkell (tienen derecho de tanteo) o incluso comprar su parte a los Hevia. No es una operación fácil, ya que el Grupo Freixenet cuenta con 18 bodegas en siete países de tres continentes, y está valorada en torno a los 500 millones de euros. La compañía califica para LOC todos estos movimientos de "rumores" y prefiere no pronunciarse. A día de hoy, José Ferrer es el único de los cuatro hermanos del Comité de Experiencia que está vivo. Sigue en activo como presidente de honor y asiste a los consejos (hasta hace poco montaba a caballo). En pocos meses ha visto cómo sus hermanas Pilar y Carmen seguían el camino de la tía Lola. Pilar Ferrer, madre de los Bonet, falleció en enero. Siguió 'trabajando' como miembro del Comité de la Experiencia de Freixenet hasta su muerte. Su hermana Carmen dijo adiós el pasado día 30. Viajera incansable, conocía todas las bodegas del grupo repartidas por el mundo, incluidas las de Australia, y estuvo activa en la empresa hasta hace dos años. Los 12 primos de la tercera generación han sido prolíficos y la cuarta generación alcanza al medio centenar de personas. De ellos, sólo seis trabajan

actualmente en las bodegas. En una de sus últimas entrevistas, Pilar confesaba: "Es importante lo que hemos conseguido: 18 bodegas en siete países de tres continentes... No sé si somos del todo conscientes del éxito de nuestros esfuerzos. Nos hemos sacrificado, no hemos pretendido acumular dinero, sino que todo revierta en la empresa. Creo que nuestros padres estarían orgullosos del relevo porque todos hemos actuado con responsabilidad. Y, felizmente, hemos llegado hasta aquí". Quizá sea la hora de ir más allá.¹²⁷

EMPRESA DE CERÀMICA LLADRÓ

La empresa valenciana ha de diseñar su figura más importante, la del sucesor. Los tres hermanos mantienen opiniones diferentes sobre que miembro de la familia debe ocupar el cargo de máxima responsabilidad.

Controla el 70% del mercado mundial de la porcelana de lujo y es una de las dos marcas comerciales españolas más populares en todo el planeta. En cuarenta años, los tres hermanos Lladró, José, Juan y Vicente, han convertido un pequeño taller en una mina de arte y dinero. Ni su carroza más afamada puede simbolizar mejor este cuento de hadas.

Los Lladró son empresarios que aterrizaron en la cima surgidos de la nada, y que además han conseguido ser un símbolo en los propios EEUU, el país del self made man.

Pero ahora la principal preocupación de la compañía no es abrir nuevos mercados (están en todos los puertos), mantener el nivel de ventas (tienen un cuasi monopolio) o ser más productivos. La figura que deben diseñar es la que simbolice la sucesión familiar, y todo indica que el triunvirato perfecto mantiene opiniones dispares.

Vicente y José son padres de tres hijos cada uno, y Juan, de cuatro. Cada familia ha incorporado a un heredero directo a la dirección, y los seis forman el consejo de administración de la compañía. Los hijos han asumido ya la gestión real de la sociedad y los padres ejercen en teoría funciones de representación.

¹²⁷ Noticia del Mundo. Lucha de familias por el control de la bodegas Freixenet. Data de publicació: 2/04/2016.

Funciones familiares

Rosa, hija de Juan, es licenciada en Bellas Artes y se encarga de la imagen, la representación y la sociedad de coleccionistas; Juanvi, arquitecto e hijo de Vicente, supervisa la creatividad y el I+D del producto, y Mamen, heredera de José, es licenciada en Empresariales y controla la dirección comercial estratégica, la logística y la distribución en Asia-Pacífico.

Los dos primeros entraron en el consejo de administración en 1984, junto a otra hija de José, Rosa María (eran los tres primos de mayor edad), quien también ostentaba la presidencia de la feria de la cerámica, Cevider, que ahora ejerce su prima tocaya. Al parecer, la salida de Rosa María del consejo creó malestar en una parte de la familia, pero fuentes de la empresa aseguran desconocer las causas de su marcha a una sociedad de inversiones.

Su padre, José, es la cara más conocida del sanedrín, el verdadero relaciones públicas que acostumbra a transmitir sus ideas con símiles, a ser posible de fútbol. Su última gran pasión es el humanismo y divulgar su filosofía de vida. Su clave para toda sucesión es quién ejerce de presidente, quién lleva las riendas y asume el liderazgo. "Respeto a los consejos de administración de las empresas, pero dudo de su eficacia; muchas veces son un respaldo a lo que hace el presidente por estar, por comprensión o por amistad. Por eso, en una empresa, quien realmente lleva las riendas es el presidente, pero el problema viene al intentar descubrir quién es la persona más capacitada para ese puesto".

El elegido

En una empresa que factura más de 26.000 millones de pesetas sólo en su división de porcelanas, sin incluir el vasto negocio inmobiliario y la agricultura, y con diez herederos directos, cada uno de su padre, designar al elegido no es fácil.

"No se plantea traer a alguien externo", explica José. Tampoco "vender, ni salir a Bolsa, eso sería una debilidad", aunque no descarta que sea la solución "para pasar de la segunda a la tercera generación". El máximo responsable ejecutivo externo es Francisco Varea, el consejero delegado y responsable de una de las tres divisiones, la de servicios. José María Sanz dirige la inmobiliaria y Manuel Campos la de regalos. La clave, ahora es elegir a un sobrino o un hijo que asuma la máxima responsabilidad.

"No todos los padres se preocupan de formar a sus hijos, cada uno se toma la vida a su manera", comenta José, que añade que "sobre la sucesión en las empresas familiares, los protocolos establecen las normas para que los padres se preocupen de formar bien a aquellos que tienen

cualidades, para que jueguen en primera división".

El empresario valenciano compara la dirección de un negocio familiar con un autobús: "Si hay tres, uno no puede llevar la bocina, otro el freno y otro el volante; primero hay que buscar quién tiene carné y de ahí elegir al mejor, pero eso en muchas empresas familiares no ocurre, estamos muy retrasados, porque lo que realmente nos preocupa es nuestro hijo". Los problemas que no surgieron en la primera generación podrían llegar en la segunda.

¿Quizás porque los tres hermanos eran muy parecidos y vivieron compenetrados? "Los hermanos Lladró no somos iguales, tiene que haber alguno bueno, si no, no se hubiese logrado esto; lo que sí sé es que ahora yo soy el malo".

En la nebulosa de la duda, José añade un ingrediente más a su particular receta: cada empresa familiar debería conceder un año sabático a los hijos cada diez años, para ver si se puede prescindir o no de ellos y saber qué hacen cuando no están en la empresa.

Pero, ¿cuál es su fórmula ideal para elegir al sucesor? "A los profesionales les conviene el que mejor puedan manejar. En realidad, la solución sería hacer un examen riguroso, nada partidista, lo más profesional posible y quitar rencores y egoísmos".

En Lladró entraron tres herederos en el consejo hace más de quince años y todavía no se ha dado ese paso. "Debería haberse abordado hace tiempo", sentencia José a sus 71 años, "pero aquí parece haber gente interesada en que no se decida". ¿Algún profesional? "Alguien parece no querer el mejor resultado para la empresa, porque no le interesa a ninguno de sus hijos".

Crecimiento de ventas

Lladró sigue creciendo en la gama alta del sector a pesar de su elevada cuota de mercado mundial, superior al 70%, según fuentes de la empresa. Este año facturará cerca de 29.000 millones de pesetas, un 8% más que el año pasado y 10.000 millones sobre el cierre de 1996. Sus seguidores están divididos casi a partes iguales entre EEUU y Europa, donde vende el 80% de las figuras que produce en sus cuatro fábricas de porcelana. Exporta a 123 países.

El grupo, fundado en 1953 como un pequeño taller, emplea hoy en España a 1.850 personas y a 278 en el resto del mundo. Tiene 9.700 puntos de venta repartidos por todo el planeta y filiales en Australia, Hong Kong, Japón, EEUU, Panamá, Singapur, Reino Unido y Canadá. Lladró posee ocho tiendas propias, dos de ellas en Hong Kong, y una en Nueva York, Los Angeles, Londres, Singapur, Madrid y en su Valencia natal.

El Lladró más barato en España cuesta 3.300 pesetas; el más caro, 2,8 millones, pero la media se sitúa en el entorno de las 30.000 pesetas. La compañía tiene más de 100.000 coleccionistas oficiales y ha colocado su producto en siete grandes museos de todo el mundo.

Además, Lladró es una de las familias con mayores propiedades de terrenos agrícolas en la Comunidad Valenciana, participa en varias inversiones inmobiliarias a través de la sociedad matriz Rosal y controla el 5% de Terra Mítica. Juan Lladró ostenta la vicepresidencia del Banco de Valencia y es uno de los principales accionistas particulares de Tabacalera.¹²⁸

¹²⁸ Navarro, Rafael. Domingo 26 de diciembre de 1999 / Número 13 el mundo.